

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

МАТЕРІАЛИ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ
освітньої компоненти

**ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬВ ТУРИЗМІ
ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ**

для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Галузь знань
Спеціальність
Освітня програма
Факультет

24 Сфера обслуговування
242 Туризм
Туризм
Природничий

Укладачі: доктор економічних наук, професор
Тарасова Валентина Віталіївна,
кандидат географічних наук, доцент
Нестерчук Інна Костянтинівна,
кандидат економічних наук, старший викладач
Ковалевська Ірина Миколаївна

Житомир 2022

УДК 001.891:338.48

О 75

Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 22 від 27.12. 2022 р.)

Рецензенти:

Орещенко А. В., кандидат географічних наук, старший науковий співробітник лабораторії дослідження впливу кліматичних змін на водні ресурси України гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України.

Ткачук В. І., професор кафедри економіки підприємництва та туризму Поліського національного університету, доктор економічних наук.

Фостолович В. А., доцент кафедри економіки Житомирського державного університету імені Івана Франка, доктор економічних наук.

- О 75 Основи організації наукових досліджень в туризмі та академічна доброчесність: матеріали лекційного курсу / укладачі: В. Тарасова, І. Нестерчук, І. Ковалевська. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2022. – 117 с.

Методичний посібник з матеріалами лекційного курсу складено з метою допомоги студентам під час підготовки до лекційних і практичних, семінарських занять, успішного складання проміжного і підсумкового контролю з освітньої компоненти. Методичні матеріали лекційного курсу містять теоретичний матеріал до тем дисципліни «Основи організації наукових досліджень в туризмі та академічна доброчесність», необхідний для практичної діяльності бакалавра туризму. Призначений для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Туризм».

© Тарасова В. В., 2022

© Нестерчук І. К., 2022

© Ковалевська І. М., 2022

© Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЗМІСТ

Назви тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Всього	У тому числі					Всього	У тому числі				
		Лекції	Практичні/Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття		Лекції	Практичні/Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття
Модуль 1. Теоретичні засади науково-дослідної діяльності												
Тема 1. Сутність науки та основні поняття.	10	2	2	-	6	-	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Наукове дослідження як особлива форма пізнавальної діяльності.	10	2	2	-	6	-	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.	12	2	4	-	6	-	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Основи методології науково-дослідної діяльності.	12	2	4	-	6	-	-	-	-	-	-	-
Тема 5. Академічна доброчесність у навчальному процесі.	9	2	2	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Тема 6. Плагіат, як форма академічної не доброчесності.	9	2	2	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Разом за модулем 1	62	12	16	-	34	-	-	-	-	-	-	-
Модуль 2. Організація і технології наукових досліджень												
Тема 7. Технологія науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ.	16	2	4	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Тема 8. Організація навчально-дослідної роботи студентів.	16	2	4	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Тема 9. Методологія НДРС: написання, оформлення, захист.	16	2	4	-	10	-	-	-	-	-	-	-
Тема 10. Оприлюднення та впровадження результатів наукових досліджень студентів.	10	2	2	-	6	-	-	-	-	-	-	-
Разом за модулем 2	58	8	14	-	36	-	-	-	-	-	-	-
Усього годин	120	20	30	-	70	-	-	-	-	-	-	-

Вступ	6
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
Лекція № 1. Сутність науки та основні поняття	7
1.1. Сутність науки: мета, завдання, основні поняття	7
1.2. Ціль, ознаки, характерні риси та функції науки.	10
1.3. Процес пізнання, основні елементи, складові та форми наукового знання	12
Питання до самоконтролю	15
Список рекомендованих джерел	15
Лекція № 2. Наукове дослідження як особлива форма пізнавальної діяльності	16
2.1. Поняття про наукові дослідження	16
2.2. Етапи наукового дослідження	19
2.3. Категоріальний апарат наукового дослідження	21
Питання до самоконтролю	23
Список рекомендованих джерел	23
Лекція 3. Інформаційне забезпечення наукових досліджень	24
3.1. Поняття про наукову інформацію та її роль у проведенні досліджень	24
3.2. Основні ознаки наукової інформації	25
3.3. Нормативно-правові основи та інформаційна база наукової діяльності	27
Питання до самоконтролю	33
Список рекомендованих джерел	33
Лекція 4. Основи методології науково-дослідної діяльності	34
4.1. Методологія та методи наукових досліджень: основні поняття	34
4.2. Методи у науковому пізнанні: філософські, теоретичні та емпіричні	36
4.3. Загальнонаукові методи та прийоми дослідження	39
Питання до самоконтролю	42
Список рекомендованих джерел	42
Лекція 5. Академічна доброчесність у навчальному процесі	43
5.1. Етичні норми у навчанні : чесність і доброчесність	43
5.2. Академічна доброчесність: сутність, значення, етичні принципи	44
5.3. Основні поняття та складові академічної доброчесності у ВНЗ	47
5.4. Основні види порушень академічної доброчесності: плагіат, списування, фальсифікація	50
Питання до самоконтролю	51
Список рекомендованих джерел	51
Лекція 6. Плагіат як форма академічної недоброчесності	52
6.1. Плагіат у навчальному процесі	52
6.2. Види і типи плагіату	53
6.3. Виключення, які не є плагіатом	55
6.4. Цитування, оформлення посилань і списку використаних джерел	56
Питання до самоконтролю	63
Список рекомендованих джерел	63
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2	
ОРГАНІЗАЦІЯ І ТЕХНОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	64
Лекція 7. Технологія науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ	65
7.1. Навчальний процес і науково-дослідна робота студентів	65
7.2. Основні напрями наукового дослідження студентів	69
7.3. Технологія наукового дослідження та методика його здійснення	72
Питання до самоконтролю	76

Список рекомендованих джерел	76
Лекція 8. Організація навчально-дослідної роботи студентів	77
8.1. Форми організації навчально-дослідної роботи студентів	77
8.2. Види письмових навчально-дослідних робіт: загальні вимоги, основні критерії та етапи виконання	80
8.3. Написання і оформлення різних видів навчально-дослідних робіт:	81
8.3.1. Написання і оформлення есе	81
8.3.2. Підготовка індивідуального завдання	81
8.3.3. Підготовка і оформлення тез на конференцію	82
8.3.4. Підготовка і оформлення наукової доповіді	82
8.3.5. Написання і оформлення статті	82
Питання до самоконтролю	83
Список рекомендованих джерел	83
Лекція № 9. Методологія НДРС: написання, оформлення, захист	84
9.1. Загальні положення і характеристика навчально-дослідних робіт студентів (НавДРС)	84
9.2. Реферат як форма навчальної й науково-дослідної роботи	86
9.3. Підготовка та послідовність виконання курсових робіт	88
9.4. Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження	90
Питання до самоконтролю	94
Список рекомендованих джерел	94
Лекція № 10. Оприлюднення та впровадження результатів наукових досліджень студентів	95
10.1. Наукові видання як основні джерела наукової інформації	96
10.2. Види викладу та характеристика науково-дослідної продукції	99
10.3. Правила підготовки та оформлення публікацій до видання	101
10.4. Апробація, оприлюднення та впровадження результатів досліджень	104
Питання до самоконтролю	108
Список рекомендованих джерел	108
Питання, тести для самоконтролю з навчальної дисципліни	109
Список літератури	113

Зміст освітньої компоненти складається відповідно до об'єму годин за навчальним планом і охоплює теми, що розкривають основні завдання предмету.

Вступ

Навчальна дисципліна «Основи організації наукових досліджень в туризмі та академічна доброчесність» є важливою складовою підготовки фахівців у галузі туризму. Ця навчальна дисципліна є нормативною дисципліною циклу фундаментальної підготовки фахівців рівня «бакалавр». Обсяг навчальної дисципліни – 4 кредити. Лекції – 20 год. Практичні заняття – 30 год.

Предметом вивчення дисципліни є методологія і процес наукового дослідження, основні категорії, принципи та процедури наукового пізнання.

Мета вивчення дисципліни – отримання необхідного обсягу знань у галузі наукових досліджень, підготовка до самостійного виконання наукової роботи, ознайомлення з методикою підготовки повідомлень, доповідей, наукових статей, курсових та дипломних робіт (проектів), ознайомлення з методологією та технікою наукових досліджень у сфері туристської індустрії

Конспект лекцій є одним з найважливіших складників методичного забезпечення дисципліни. Він призначений для самостійної роботи студентів і закріплення знань за темами підготовки до практичних занять и здійснення підсумкового контролю.

Метою проведення лекцій є знайомство студентів із сутністю й інструментами методології наукових досліджень та отримання знань із основних термінів та визначень, основних методів проведення наукових досліджень.

У ході вивчення дисципліни студенти мають набути такі фахові компетентності:

- *здатність оперувати базовими поняттями* і категоріями наукової методології;
- *спроможність застосовувати* сучасні філософські концепції методології науки у процесі наукового пізнання явищ і процесів туристичної діяльності;
- *здатність до використання* різних наукових методів у дослідженнях. до критичного мислення, аналізу і синтезу;
- *здатність до пошуку*, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- *спроможність організовувати та здійснювати* наукові дослідження в сфері туризму, інтерпретувати, аналізувати та систематизувати туристичну інформацію;
- *уміння презентувати* туристичний інформаційний матеріал.

Опанування курсу «Основи організації наукових досліджень в туризмі та академічна доброчесність» дозволить сформулювати у студентів наступні знання та навички.

Студент повинен знати:

- основи наукових досліджень;
- загальні принципи, методологію та методи наукового дослідження;
- організацію та структуру наукового дослідження;
- ефективність наукових досліджень;
- методичку розрахунків показників, умови використання окремих методологічних підходів до всебічного аналізу наукових досліджень;
- зміст і алгоритм проведення конкретного наукового дослідження в туризмі;

Студент повинен уміти:

- складати програму наукового дослідження, формулювати цілі, завдання, гіпотезу дослідження;
- розробляти інструментарій дослідження;
- обробляти дані, аналізувати результати дослідження, формулювати висновки та пропозиції;
- готувати наукову публікацію, виступ з доповіддю, брати участь в науковій дискусії.

МОДУЛЬ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Історично наука пройшла довгий і складний шлях розвитку від первинних, елементарних знань про природу до пізнання складних закономірностей природи, суспільного розвитку та людського мислення.

Відомо, що нові наукові результати і раніше накопичені знання перебувають у діалектичній взаємодії. Важливе і прогресивне із старого переходить у нове і надає йому сили та дієвості. Іноді забуте старе знову відроджується на новому науковому підґрунті і набуває, немовби, другого життя, але в іншому, досконалішому вигляді.

Накопичення наукових фактів у процесі дослідження – завжди творчий процес, в основі якого лежить задум ученого, його ідея. Ідеї народжуються із практики, спостереження навколишнього світу і потреб життя.

ЛЕКЦІЯ 1. СУТНІСТЬ НАУКИ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

ПЛАН

- 1.1. Сутність науки: мета, завдання, основні поняття.
- 1.2. Ціль, ознаки, характерні риси та функції науки.
- 1.3. Процес пізнання, основні елементи, складові та форми наукового знання.
Питання до самоконтролю.
Список рекомендованих джерел.



ТЕКСТ

Ключовими поняттями теми є: наука, наукознавство, класифікація наук, знання, наукове пізнання, практика, цілі науки, відносне знання, абсолютне знання, ознаки науки, види досліджень. Наука є особливою формою людської діяльності. Поняття науки ґрунтується на її змісті та функціях у суспільстві. Вона є складовою частиною духовної культури людства і виступає в якості специфічної форми суспільної свідомості, основою якої є система знань.

1.1. Сутність науки, мета, завдання, основні поняття

Поняття "наука" має кілька основних значень.

Наука – це одна з форм суспільної свідомості, яка дає об'єктивну картину світу, система об'єктивних, організованих і обґрунтованих знань про природу, людину, суспільство, мислення тощо. Наука – це не просто сума знань про навколишній світ, а точно сформульовані положення про явища та їх зв'язки, закони природи та суспільства, що виражені за допомогою конкретних наукових понять і суджень. Наука – це безустанна багатовікова робота думки, щоб звести до системи всі явища нашого світу, що пізнаються. Наука не є і ніколи не буде закінченою книгою (А. Ейнштейн)

Отже, наука – це сфера людської діяльності, спрямована на вироблення і систематизацію нових знань про природу, суспільство, мислення і пізнання навколишнього світу.

Наука – це багатоаспектний феномен

Науку можна розглядати як систему, що складається: з теорії; методології, методики і техніки досліджень, практики впровадження отриманих результатів:

- наука як соціальний інститут (співтовариство вчених, сукупність наукових установ та допоміжних структур);
- наука як система знань – наукові знання, система уявлень про світ;
- наука як діяльність – безпосередньо наукові дослідження, процес отримання узагальненої, достовірної, об'єктивної інформації, яка може транслюватися.



Мета науки – пізнання законів розвитку природи та суспільства і вплив на них на основі використання отриманих знань для одержання корисних суспільству результатів процесу пізнання. Наука створена для безпосереднього виявлення істотних сторін усіх явищ природи, суспільства і мислення. Жодна наука не може існувати без систематизації й узагальнення, без логічного осмислення фактів.



Завдання науки:

- збирання, опис, аналіз, узагальнення та пояснення фактів;
- виявлення законів руху природи, суспільства, мислення і пізнання;
- систематизація отриманих знань;
- пояснення сутності явищ і процесів;
- прогнозування подій, явищ і процесів;
- встановлення напрямків і форм практичного використання отриманих знань.

Кінцевий результат науки – об'єктивне знання, яке перш за все повинно бути: істинним та мати такі властивості, як узагальненість, об'єктивність, надійність і можливість трансляції. Обґрунтованість наукового знання полягає в його опорі на надійну основу, докази, що відповідають прийнятим стандартам науковості і раціональності.



Класифікація наук. Наука сьогодні охоплює велику галузь знань і включає близько 15 тис. дисциплін. За тематичною спрямованістю можна виділити три головні розділи наукового знання: природознавство, гуманітарні науки і філософію. Кожен з розділів утворює цілу систему наук.

Залежно від зв'язку з практикою науки ділять на фундаментальні, які з'ясовують основні закони об'єктивного і суб'єктивного світу і прямо не орієнтовані на практику, і прикладні, які спрямовані на вирішення технічних, виробничих, соціально-технічних проблем.

У статистичних збірниках зазвичай виділяють наступні сектори науки: академічний, галузевий, вузівський і заводський.



Наукова обґрунтованість складається з таких елементів: опори на факти (достовірні дані, що мають теоретичне тлумачення), опори на перевірені відомі наукові закони, системність, взаємозв'язок різноманітних частин теорії на основі логічних висновків.



Не всяке знання можна розглядати як наукове. Не можна визнати науковими ті знання, що одержує їх людина лише на основі простого спостереження. Ці знання грають у житті людей важливу роль, але вони не розкривають сутності явищ, взаємозв'язку між ними, що дозволило б пояснити, чому дане явище протікає так чи інакше, і передбачити подальший його розвиток. Критеріями науковості виступають багато факторів (рис. 1.1).

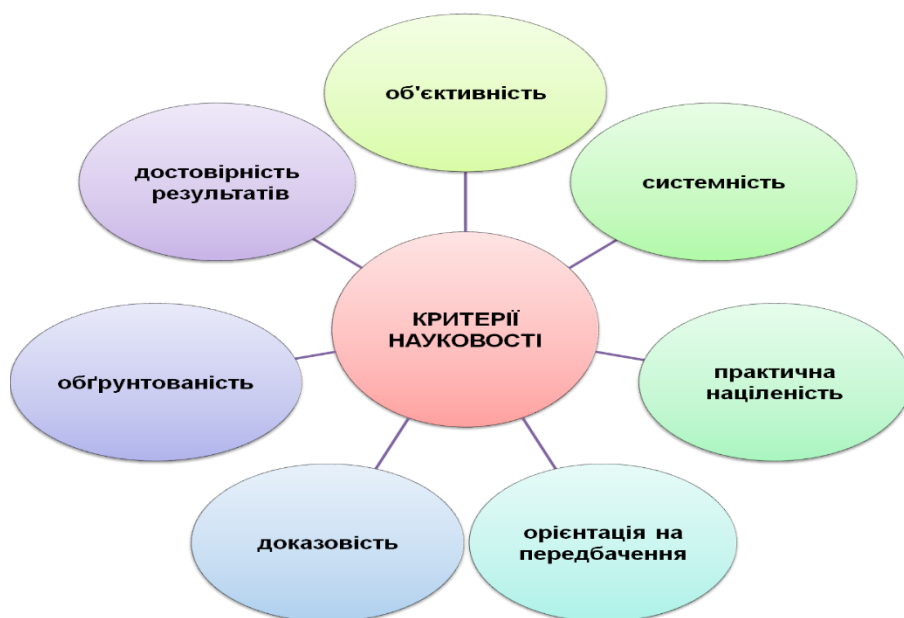
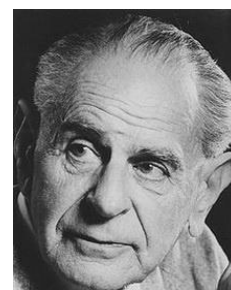


Рис. 1.1.

Для визначення науковості теорій та гіпотез, окрім наведених на рис. 1.1 критеріїв, існує критерій спростовуваності Поппера. Якщо не можна спростувати твердження, то це не наука, а **псевдонаука**, з якою вчені активно борються. І. К. Поппер вважав, що наука не може ґрунтуватися на висновках, що узагальнюють поодинокі випадки, бо при такому способі формування універсального твердження завжди лишається можливість існування одиничного твердження, яке не підпадає під опис універсального. Одиничні твердження не можуть довести істинності універсальних тверджень, але вони можуть їх спростувати. А справжня наука – це неперервний процес відкидання спростованих теорій і заміна їх новими, тими, що краще пояснюватимуть спостережені явища.



І. К. Поппер

Власне спростовуваність твердить: те, як науковці повинні підходити до теорії та фактів є справою свідомого вибору. І знання про спростовуваність є дуже корисним – заощаджує зусилля на спроби спростувати неспростовувану теорію, або спроб розглядати неспростовувану теорію як необґрунтовану.

Наука має суттєві переваги та важелі на відміну від сліпої довіри всьому, що кажуть з гучномовців, газет, телевізору, що кажуть сусіди, гадалки, циганки та провидці. Тож давайте будемо розумними істотами та піддавати сумніву усе, що сумнівне. Хто має знання – озброєний.

Вимоги до нової теорії (рис. 1.2):

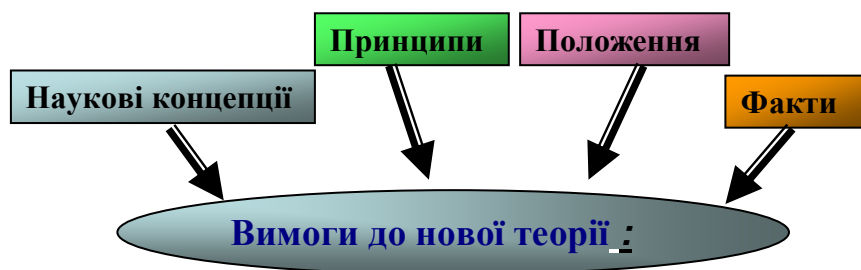


Рис. 1.2.

– *Наукова концепція* – система поглядів, теоретичних положень, основних думок щодо об'єкта дослідження, які об'єднані певною головною ідеєю.

– *Концептуальність* – це визначення змісту, суті, смислу того, про що йде мова.

– *Принцип* – це правило, що виникло в результаті об'єктивно осмисленого досвіду.

– *Поняття* – це думка, відбита в узагальненій формі. Воно відбиває суттєві й необхідні ознаки предметів та явищ, а також взаємозв'язки.

Ці вимоги обумовлюють адекватність наукової теорії описуваному об'єкту, можливість замінювати експериментальні дослідження теоретичними, повноту опису певного явища дійсності, можливість пояснення взаємозв'язків між різними компонентами в межах даної теорії, внутрішню несуперечливість теорії та відповідність її дослідним даним.

1.2. Цілі, ознаки, характерні риси та функції науки

Цілі науки:

- 1) отримання знань про об'єктивний і про суб'єктивний світ,
- 2) осягнення об'єктивної істини.

Якщо науку розглядати з точки зору взаємодії суб'єкта і об'єкта пізнання, то вона включає в себе наступні елементи:

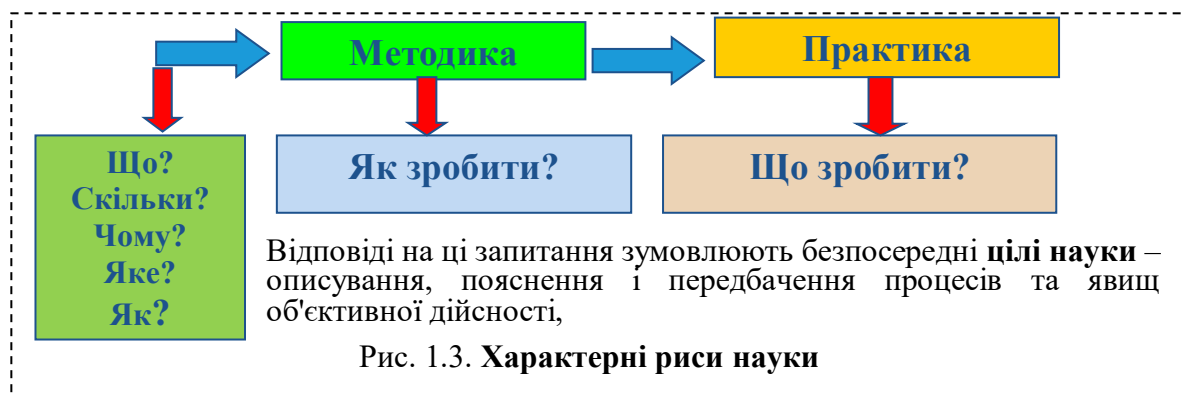
- об'єкт (предмет) – то, що вивчає конкретна наука, на що спрямоване наукове пізнання;
- суб'єкт – конкретний дослідник, науковець, фахівець лист наукової організації, організація;
- наукова діяльність суб'єктів, які застосовують певні прийоми, операції, методи для досягнення об'єктивної істини і виявлення законів дійсності.
- описування, пояснення і передбачення процесів та явищ об'єктивної дійсності, що становлять предмет її вивчення, на основі законів, які вона відкриває, тобто у широкому значенні – теоретичне відтворення дійсності.

Основні ознаки науки:

- наявність систематизованого знання (наукових ідей, теорій, концепцій, законів, закономірностей, принципів, гіпотез, основних понять, фактів);
- наявність наукової проблеми, об'єкта і предмета дослідження;
- практична значущість як явища (процесу), що вивчається, так і знань про нього.



Характерні риси (рис. 1.3):



Характерними рисами науки є взаємозв'язок методики (показує як зробити) й практики (відповідає – що зробити), що дають розкривають сутності явищ.

Основними функціями науки є: пізнавальна, практично-дієва, культурно-



Рис. 1.4.

виховна (рис. 1.4).

В процесі пізнання важливими етапами виступають:

- *опис* (фіксація даних спостережень та експериментів);
- *пояснення* (розкриття внутрішнього механізму явища, що вивчається);
- *передбачення* (логічний висновок із наявних даних про існування невідомих явищ, прогнозування, ретросказання, пророкування).

1.3. Процес пізнання, основні елементи, складові та форми наукового знання



Процес пізнання включає накопичення фактів, що підлягає систематизації та узагальненню за допомогою понять, категорій, критеріїв. Структуру процесу пізнання та його елементів наведено на рис. 1.5.

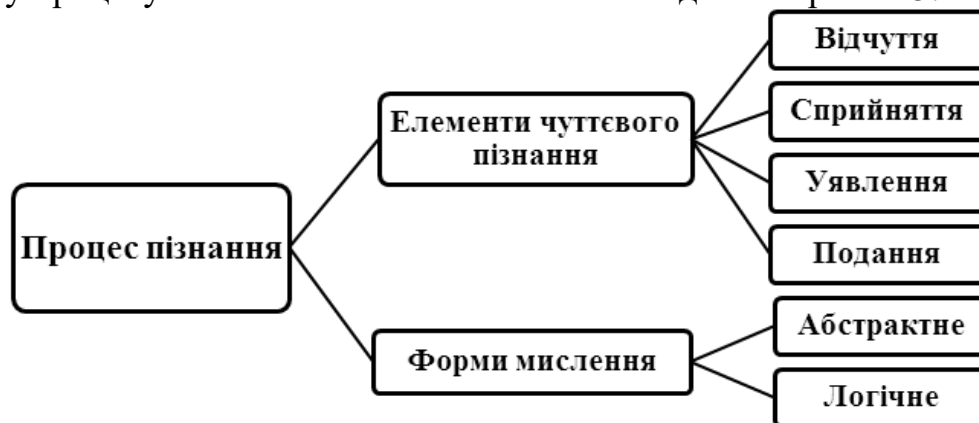


Рис. 1.5. Структура процесу пізнання

Без систематизації й узагальнення, без логічного осмислення фактів не може існувати жодна наука. Але хоча факти – це повітря вченого, самі по собі вони ще не наука. Факти стають складовою частиною наукових знань, коли вони виступають у систематизованому, узагальненому вигляді. Систематизують і узагальнюють факти за допомогою найпростіших абстракцій – понять (визначень), що є важливими структурними елементами науки. Найбільш широкі поняття називають категоріями.

Категорія – це загальне, фундаментальне поняття, що відображає найбільш істотні властивості і відносини предметів і явищ.

Структурні елементи процесу пізнання наведено на рис. 1.6.

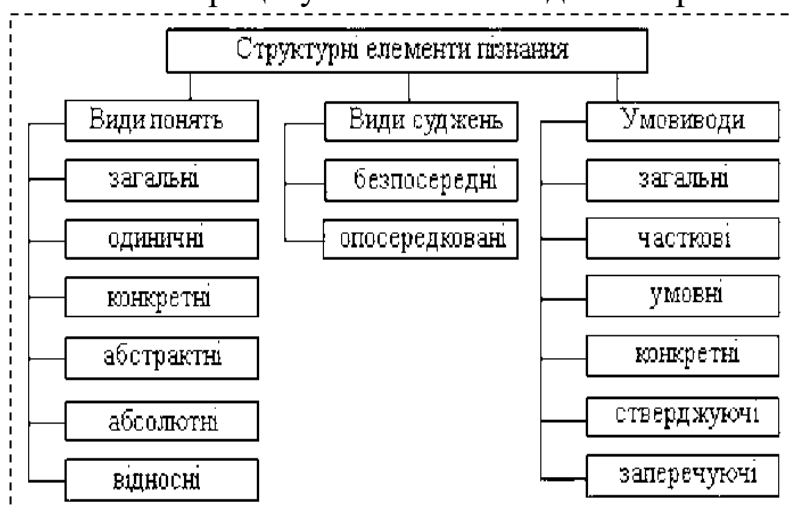


Рис. 1.6. Структурні елементи процесу пізнання

Основними елементами системи наукових знань є поняття, судження, умовиводи та інші елементи.

Поняття – є вищою формою прояву думок, що відображають предмети та явища світу в їх конкретних та загальних ознаках, за допомогою яких і створюється система наукового знання. Найбільш широкі поняття називають категоріями.

Судження – думка, в якій за допомогою зв'язку понять стверджується або заперечується що-небудь.

Умовивід – розумова операція, за допомогою якої з певної кількості заданих суджень виводиться інше судження, яке певним чином пов'язане з вихідним.

Положення – наукове твердження, сформульована думка.

Правильність наукового знання визначається не тільки логікою, але, насамперед, обов'язковою перевіркою його на практиці. Розкриваючи закономірні зв'язки дійсності, наука виражає їх в абстрактних поняттях і схемах, що відповідають цій дійсності.

Важливо зрозуміти, що наука – невід'ємна частина людської діяльності, без якої неможливий прогрес людства в будь-якому напрямку. Чим кращий розвиток науки в країні – тим вищий її власний рівень. Чим краще розвинена наука – тим вищий інтелектуальний рівень та освідчення громадян.

Саме наука має стояти в основі сфери освіти. Хороших спеціалістів можуть виховати лише хороші спеціалісти, а що виховує їх як не наука, як не необхідність дотримання всіх точностей, достовірностей, контролей та спростовуваностей, конкретних визначень термінів. Лише в науці виховується подібний спосіб мислення.

Кінцевий результат науки – об'єктивне знання, яке перш за все повинно бути: істинним та мати такі властивості, як *узагальненість, об'єктивність, надійність і можливість трансляції*. Основний продукт науки здобуває лише після завершення циклу досліджень у вигляді законів і теорій:

– *закон* – об'єктивна реальність, внутрішній суттєвий зв'язок явищ, що зумовлює їх закономірний розвиток.

– *теорія* – вчення, система ідей, поглядів, положень, тверджень, спрямованих на тлумачення того чи іншого явища. Вона будується на результатах, отриманих на емпіричному рівні досліджень. Теорія є найбільш високою формою узагальнення і систематизації знань.

Різні складові науки як системи знань є наукові закони, наукові факти, категорії:

– *наукові закони* є головним елементом науки і являє собою філософську категорію, що відображає істотні, загальні відношення та залежності між предметами і явищами об'єктивної дійсності

– *науковий факт* як основа для висновків і узагальнень. На їх підставі визначаються закономірності явищ, будуються теорії і виводяться закони;



- *категорії* – найбільш загальні поняття що відображають особливості предмета, змісту і методу науки. До категорій відносяться філософські поняття про форму і зміст явищ.

Найважливішою складовою є наукові закони, що відбивають найбільш істотні, стійкі, повторювані об'єктивні внутрішні зв'язки у природі, суспільстві і мисленні. Звичайно закони виступають у формі визначеного співвідношення понять та категорій.

Важливою формою системи знань є принципи, правила і аксіоми:

- *принципи* (постулати) як база для дотримання і узагальнення. Принцип – основне вихідне положення теорії, вчення, науки, світогляду. Якщо в основі теорії, як правило, лежить одна наукова ідея, то принципів, що її виражають, може бути кілька;

- *постулат* – вихідне положення, твердження, яке при побудові наукової теорії приймається без доведення;

- *правило* – умова, якої необхідно дотримуватися, виконуючи якусь дію;

- *аксіоми* – це положення, які не потребують доказу.

Найбільш високою формою узагальнення і систематизації знань є теорія.

Під **теорією** розуміють вчення, систему ідей, поглядів, положень, тверджень, спрямованих на тлумачення того чи іншого явища, а **закон** – це внутрішній зв'язок явищ, що зумовлює їхній закономірний розвиток

Теорія будується на результатах, отриманих на емпіричному рівні досліджень. У теорії ці результати впорядковуються, вписуються у струнку систему, об'єднану загальною ідеєю, уточнюються на основі введених до теорії абстракцій, ідеалізацій і принципів. Теорія має бути евристичною, конструктивною і простою.

Студенти, що постійно вчать і дізнаються щось нове, отримують найвищу насолоду! Порівняно з іншими джерелами задоволення, задоволення від пізнання є безмежним і невичерпним



Радість Еврики



А ви самі не помічали, яке задоволення у вас виникає, коли ви щось розумієте?

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 1

1. Наука – це:
2. Наука як багатоаспектний феномен.
3. Сутність, мета та завдання науки.
4. Основні поняття науки.
5. Кінцевий результат науки, її основні продукти.
6. Елементи наукової обґрунтованості науки.
7. Наукова теорія, наукові закони і наукові факти.
8. Охарактеризуйте форми системи знань, принципи, постулати, правила, аксіоми.
9. Дайте визначення поняттям: “теорія”, “наукова ідея”, “принцип”, “категорія”, “методологія”, “гіпотеза”, “експеримент”.
10. Висловіть основні вимоги до гіпотези.
11. Які стадії проходить процес розвитку гіпотези?
12. Дати поняття наукової концепції, принципів, положення, фактів.
13. Визначити ціль, ознаки, характерні риси та функції науки.
14. Охарактеризуйте процес пізнання, основні елементи, складові та форми наукового знання.
15. Складові та елементи науки. Критерій Поппера.



Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: у кінці розділу [1-9].

Навчальна:

основна – [10, 11, 18, 19, 24, 25];

додаткова – [57-58, 63, 65].

ЛЕКЦІЯ 2. НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ



ПЛАН

- 2.1. Поняття про наукові дослідження.
 - 2.2. Етапи наукового дослідження.
 - 2.3. Категоріальний апарат наукового дослідження: склад та характеристика.
- Питання до самоконтролю.
Список рекомендованих джерел.

ТЕКСТ

Формою існування і розвитку науки є наукове дослідження.

Наукова (науково-дослідна) діяльність – це діяльність, спрямована на одержання і застосування нових знань. Наукове дослідження – це діяльність, спрямована на всебічне вивчення об'єкта, процесу або явища, їх структури і зв'язків, а також отримання і впровадження у практику корисних для людини результатів



Наукове дослідження є складним і багатограним процесом, у якому поєднуються організаційні, технічні, економічні, правові та психологічні аспекти. Воно вимагає відповідної особливої підготовки суб'єкта пізнання, під час якої він засвоює основні засоби наукового дослідження, вивчає прийоми і методи їх застосування.

2.1. Поняття про наукові дослідження

Наукове дослідження – це особлива форма процесу пізнання, систематичне, цілеспрямоване вивчення об'єктів, в якому використовуються засоби і методи науки і яке завершується формування знання про досліджуваний об'єкт, з метою розкриття закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах суспільства.

Дослідження різняться за цільовим призначенням, джерелами фінансування і термінами проведення, вони потребують різного технічного, програмного, інформаційного та методичного забезпечення. Однак, усім їм притаманні спільні методологічні підходи й універсальні послідовні процедури.



Мета наукового дослідження – визначення конкретного об'єкту і всебічне, достовірне вивчення його структури, характеристик, зв'язків на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також одержання корисних для діяльності людини результатів і впровадження у виробництво з подальшим ефектом. Наукове дослідження повинне розглядатися в безупинному розвитку, базуватися на зв'язку теорії та практики.

Етапи проведення наукового дослідження. Виділяють 4 основні етапи: підготовка, експеримент, оформлення, захист (рис.2.1).



Рис. 2.1.

Складові елементи наукового дослідження. У процесі наукового дослідження виділяють такі складові елементи: виникнення ідеї, формулювання теми; формування мети та завдань дослідження; висунення гіпотези, теоретичні дослідження; проведення експерименту, узагальнення наукових фактів і результатів; аналіз та оформлення наукових досліджень; впровадження та визначення ефективності наукових досліджень.



Ідея – це продукт людського мислення, форма духовно-пізнавального відображення дійсності, спрямована на її перетворення. В ній відображається не лише об'єкт вивчення, але й усвідомлюється мета та її практичне втілення. Оволодіваючи масами людей, ідея здатна ставати великою перетворюючою матеріальною силою.

Гіпотеза – наукове передбачення, припущення, істинність якого не визначено, висунуте для пояснення будь-яких явищ, процесів, причин, які зумовлюють даний наслідок.

Експеримент – апробація досліджуваних явищ в контрольованих, штучно створених умовах.

Факт науковий – реальність, дійсність, складовий елемент основи наукового знання, віддзеркалення об'єктивних властивостей речей і процесів. Характерні властивості наукового факту – новизна, точність, об'єктивність, достовірність. На основі фактів будуються теорії, виводяться закони. Але в науці недостатньо встановити будь-який науковий факт. Важливим є пояснення його з позиції науки, обґрунтування загально-пізнавального, теоретичного та практичного його значень. Накопичення наукових фактів у процесі досліджень є творчим процесом, в основі якого завжди лежить задум вченого, його ідея.



Наукове пізнання – дуже трудомісткий і складний процес, який потребує постійного високого напруження, праці з натхненням. Воно прирівнюється до подвигу і потребує максимального напруження енергії людини, її мислення і дій, інакше воно перетворюється в ремісництво і ніколи не дасть нічого суттєвого. Протягом всієї історії людського суспільства формувалися соціальні інститути, що забезпечують ці властивості знання.

Суб'єкти наукової діяльності представлені на рис.2.2.

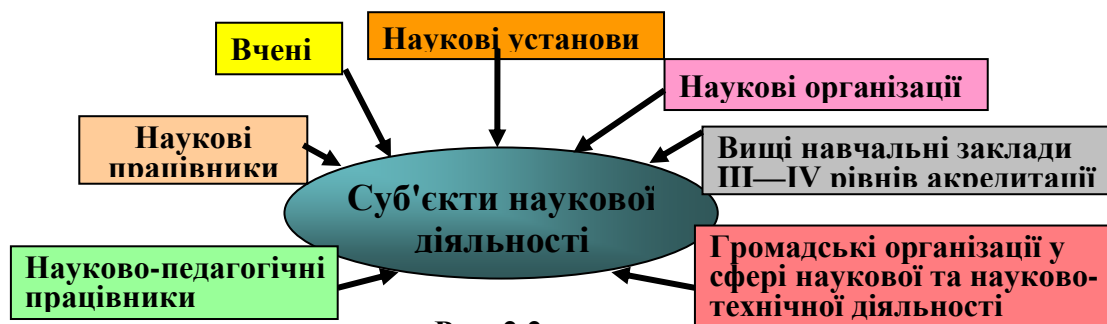


Рис. 2.2.



Видатні вчені. Протягом всієї історії людського суспільства формувалося становлення науки. Видатними вченими-першовідкривачами були: *Коперник*, геліоцентрична система (XVI століття), астрономія. *Кеплер*, планети рухаються навколо Сонця по еліптичним орбітам. *Дж. Бруно* висловив думку, що Всесвіт нескінченний і в ньому хаотично розсіяні зірки.

Г. Галілей, відкриття в астрономії; механіці, фізиці.

Торрічеллі провів перший досвід, що доводить тиск атмосфери.

Бойль і Маріотт досліджували пружні властивості газів.

І. Кант вивчив природу землетрусів, написав про походження вітрів.

І. Ньютон збагатив своїми відкриттями математику, фізику, астрономію.

Він майже одночасно з німецьким вченим *Лейбніцем* і незалежно від нього створив розділ математики «диференціальне та інтегральне числення».



Становлення класичної науки. Наука у сучасному розумінні виникла у XVII ст.. Ідеологами сучасної науки були Леонардо да Вінчі, Г. Галілей, Р. Декарт, Ф. Бекон. (рис. 2.3).



Леонардо да Вінчі Галілео Галілей Ф.Бекон та Р.Декарт

Рис. 2.3.

2.2. Етапи проведення наукового дослідження

Наукове дослідження має такі етапи: організаційний, дослідний, узагальнення, апробація, реалізація результатів дослідження (рис. 2.4).



Рис. 2.4.

Організаційний етап – передбачає вивчення стану об’єкта дослідження: складання програми, техніко-економічного обґрунтування, плану дослідження теми, методики дослідження (перелік методів і прийомів), тощо.

Дослідний етап включає в себе спостереження, обстеження, обираються критерії оцінки, здійснюється збирання і групування інформації за допомогою сучасних інформаційних технологій. Власне виконання дослідження передбачає доведення гіпотез, формулювання висновків і пропозицій, науковий експеримент, коригування попередніх результатів, оприлюднення проміжних результатів – на конференціях, у статтях, доповідях.



Етап узагальнення, апробації та реалізації результатів дослідження складається з узагальнення результатів дослідження; апробації; реалізації результатів дослідження. Дослідна і завершальна стадія науково-дослідного процесу є взаємно обумовленим ланцюгом інтелектуальної діяльності у сфері науки. Етап узагальнення складається з узагальнення результатів дослідження; апробації; реалізації результатів дослідження.



Апробація включає в себе колективне обговорення виконаного дослідження на науково-технічних радах, його рецензування й експертизу, оприлюднення кінцевих результатів у спеціальних журналах, реферативних збірниках, а також у виступах дослідників з доповідями і повідомленнями на науково-практичних конференціях, симпозиумах, семінарах. Крім того, результати дослідження апробуються зовнішнім рецензуванням, коли рецензентом виступає стороння установа, підрозділ або вчений, який не входить до штату підрозділу-дослідника, або внутрішнього, виконаного співробітниками підрозділу-дослідника, які не зайняті виконанням робіт за цією темою.



Реалізація результатів дослідження здійснюється дослідним впровадженням їх у практику за участю замовника теми. При цьому, виявляються недоробки, які потім усуваються дослідником, коригується звіт про НДР, дисертація, оприлюднюються кінцеві результати дослідження. Реалізація результатів дослідження завершується складанням акту впровадження за участю представників дослідника і замовника, а також здійсненням авторського нагляду за виробничим впровадженням результатів науково-технічних досліджень, захист дисертації (рис. 2.5).



Дослідна і завершальна стадія науково-дослідного процесу є взаємно обумовленим ланцюгом інтелектуальної діяльності у сфері науки.

Отже, процес наукового дослідження достатньо тривалий і складний. Він починається з виникнення ідеї, а завершується доведенням правильності гіпотези і суджень.



Рис. 2.5.

Актуальність теми дослідження обґрунтовується в науковому й у прикладному значеннях.

Актуальність у науковому аспекті означає : пояснення нових фактів, уточнення, розвиток і вирішення проблеми дослідження, зняти існуючі розбіжності в розумінні процесу або явища, узагальнити відомі раніше гіпотези й закономірності й отримані емпіричні дані.

Актуальність в прикладному аспекті означає : вирішення завдань дослідження для потреб суспільства, практики й виробництва, підвищення якості розробок у певній галузі знань, підвищення кваліфікації кадрів або можливість увійти в навчальні програми навчання.

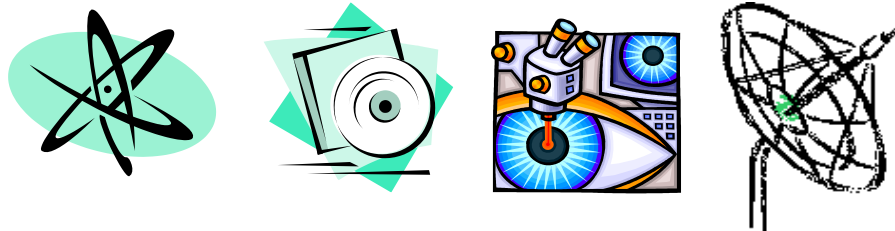
2.3. Категоріальний апарат наукового дослідження: склад та характеристика

Категоріальний апарат наукового дослідження складає суттєву основу наукового пошуку, без знання якого є неможливим творчий процес. Основними його складовими є такі : теоретична і практична значущість, наукова проблема, наукова новизна, тема дослідження, концепція дослідження, об'єкт, предмет, мета дослідження.

Теоретична і практична значущість. Центральною характеристикою наукового дослідження в ракурсі перспективності, доказовості, концептуальності отриманих результатів є теоретична і практична значущість досліджуваної проблеми. Практична значущість характеризується реальними зрушеннями у навчанні, досягнутими завдяки впровадженню в навчальну практику результатів дослідження.

Наукова проблема це складна теоретична або практична задача, способи вирішення якої невідомі або відомі не повністю. Наукова проблема характеризує реальний рух пізнавального процесу та фіксує його суперечності на певному етапі розвитку науки. Обґрунтування актуальності проблеми передбачає відповідь на питання чи важливою є проблема на сучасному етапі. Для цього необхідне висвітлення кількох позицій, зокрема, посилення на документи, у яких визначаються соціальні замовлення у сфері освіти та її практичних потреб, що характеризуються недостатністю тих чи інших наукових знань, які потребують вирішення. В результаті глибокого вивчення наукової літератури і практики у науковому дослідженні необхідно відокремити і обґрунтувати актуальність проблеми як «поле» пошуку.

Наукова новизна – поняття, яке пов'язує суб'єктивні та об'єктивні моменти, що виражають ставлення дослідника до результату. Новизна в науковому дослідженні виконує різні функції, а саме : конкретизуючу на рівні деталізації, доповнюючу на рівні уточнення, перетворюючу на рівні відкриття, яка спирається на креативний тип мислення дослідника, евристичні методи вирішення проблематики, неординарне її бачення, отримуючи нові концептуальні положення. Формулювання наукової новизни передбачає визначення рівня, вагомості серед наукових фактів та значущості як типу нового знання, концепції, методики, рекомендацій, що раніше не мали аналогів у науці та практиці.



Основою обґрунтування наукової та практичної новизни в навчально-дослідних роботах виступає недостатня вивченість обраної проблематики, її не розробленість у практиці навчання.

Тема дослідження. Тема відображає проблему в її характерних рисах, і, таким чином, окреслює межі дослідження, конкретизуючи основний задум та створюючи передумови успіху роботи в цілому.

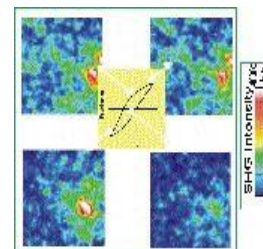
Концепція дослідження. Дослідник для досягнення результату розробляє концепцію. Під концепцією дослідження розуміється система взаємопов'язаних наукових положень, котрі використовує дослідник. Концепція може ґрунтуватися на загальноприйнятих теоріях певної наукової школи, а може бути авторською і розкривати власні теоретичні міркування дослідника. І в першому, і в другому випадку викладені положення є низкою понять, а не штучним набором окремих різнопланових тверджень. Дотримання цієї вимоги відображає концептуальний зміст дослідження.



Об'єкт наукового дослідження – це сукупність зв'язків, відносин та якостей досліджуваного явища або загальна сфера пошуку, що знаходиться у полі зору дослідника. Він являє собою знання, що породжують проблемну ситуацію, об'єднану в певнім понятті, і визначається як область наукових вишукувань дослідницької роботи.

Предмет дослідження можна визначити як нове наукове знання про об'єкт дослідження, до складу якого може ввійти й інструмент одержання цього нового знання про об'єкт дослідження, якщо він має істотні ознаки новизни. Між об'єктом та предметом у науковому дослідженні існує взаємозалежність як між цілим та його складовими, де ціле усвідомлюється як об'єкт, а його частина – як предмет.

Мета дослідження формулюється коротко й точно, конкретизуючись у завданнях дослідження, та у змістовному відношенні виражає те основне, що повинен зробити дослідник. Мета та безпосередні завдання наукового дослідження знаходяться у взаємозалежності одне від одного та полягають у віднайденні тих явищ і законів, за якими вони функціонують.



Сукупність всіх етапів дослідження, визначається як цикл науково-творчого процесу і може бути названа технологією наукової творчості. Необхідне розуміння цілісності наукового дослідження, єдності в ньому культури й технології, цінностей і методів, тексту й контексту.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 2

1. Наукові дослідження: поняття, мета та завдання.
2. Формулювання теми дослідження.
3. Поняття «Предмет» і «Об'єкт» дослідження.
4. Суб'єкти наукової діяльності. Великі вчені.
5. Основні принципи, етапи та складові елементи наукової діяльності.
6. За якими ознаками класифікуються наукові дослідження?
7. Визначить форми науково-дослідної роботи.
8. Актуальність наукового дослідження.
9. Чим відрізняються теоретична новизна від практичної?
10. Дати визначення понять: ідея, гіпотеза, експеримент .
11. Основні результати наукових досліджень.
- 12.Що Ви розумієте під категорійним апаратом наукових досліджень?
- 13.Основні складові категоріального апарату наукових досліджень.
- 14.Що треба розуміти під науковою проблемою?
- 15.Емпіричний та теоретичний рівні дослідження, їх взаємодія.



Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: у кінці розділу [1-9].

Навчальна:

основна – [10-19, 25];

додаткова – [27, 28, 30, 36, 46, 50-51, 63, 65] .

ЛЕКЦІЯ 3. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ПЛАН

- 3.1. Поняття про наукову інформацію та її роль у проведенні наукових досліджень.
 - 3.2. Основні ознаки наукової інформації
 - 3.3. Нормативно-правові основи та інформаційна база наукової діяльності.
- Питання до самоконтролю.
Список рекомендованих джерел.



ТЕКСТ

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин, коли темпи накопичення і передачі інформації зростають, виникло протиріччя між виробництвом інформації та можливостями її споживання, переробки і використання. Потрібні відповідні методики орієнтації наукових працівників на найбільш продуктивний пошук і використання відповідних інформаційних матеріалів.

Знання опублікованої інформації дає змогу глибше осмислити науковий і практичний матеріали інших вчених, дослідників, виявити рівень дослідженості конкретної теми, підготувати огляд літератури з теми. Тому для вивчення теоретичного підґрунтя теми дослідження потрібне *глибоке опрацювання джерел інформації*. Потрібну наукову інформацію дослідник отримує в бібліотеках та органах науково-технічної інформації

Значення і роль інформації в тому, що, по-перше, без неї не може бути проведене те чи інше наукове дослідження, по-друге, інформація досить швидко старіє, і потрібне постійне поновлення матеріалів. Чітке знання термінів та їх сутності, а також галузей інформації дозволяє науковому досліднику оперативно їх знаходити, переробляти, узагальнювати та ефективно застосовувати для виконання відповідних завдань.

3.1. Поняття про наукову інформацію та її роль у проведенні наукових досліджень

Слово «інформація» у перекладі з латинського означає роз'яснення. Це одне із загальних понять науки, що означає певні відомості, сукупність якихось даних, знань, детальна, систематизована подача певного відібраного матеріалу, але без будь-якого аналізу.

За даними зарубіжних джерел інтенсивність старіння інформації становить понад 10% на день і тому потрібне постійне поновлення матеріалів. Окрім цього, інформація для дослідника є предметом і результатом його праці. Осмислюючи та опрацьовуючи потрібну інформацію, дослідник видає специфічний продукт – якісно нову інформацію. При цьому підраховано, що біля 50% свого часу дослідник витрачає на пошук інформації. Тому досить



відповідальним етапом наукового дослідження є вміння оперативно знаходити і опрацьовувати потрібну інформацію з теми дослідження.

Наукова інформація – це логічна інформація, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці. Відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації регулює Закон України «Про інформацію» від 02.10.92, № 2657-ХІІ, (із змінами від 06.12.2016 N 1774-VIII) та Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 р. № 3322-ХІІ (із змінами від 27.03.2014 р., № 11170-VII).

Закон «Про інформацію» визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни.

У ст. 1 Закону «Про інформацію» дається *визначення основних термінів* в такому значенні:

- *Інформація* – будь-які відомості та дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;
- *документ* – матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі;
- *захист інформації* – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї.

3.2. Основні ознаки наукової інформації:

– вона отримується у процесі пізнання закономірностей об'єктивної дійсності, підґрунтям якої є практика, і подається у відповідній формі;

– це документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки, виробництва, отримані у процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої та громадської діяльності.

Законом України «Про інформацію» (ст. 2) визначено головні принципи інформаційних відносин:

- гарантованість права на інформацію;
- доступність інформації та свобода обміну нею;
- об'єктивність, вірогідність інформації;
- повнота і точність інформації;
- законність отримання, використання, поширення і зберігання інформації.

Право на інформацію мають усі громадяни України, юридичні особи і державні органи.

Види інформації і процес збору інформації

Як відомо, дослідження розпочинається з аналізу інформаційних матеріалів з обраної теми. Інформацію поділяють на такі види :

- оглядову (вторинну) огляд наукових матеріалів;
- реферативну (вторинну), що міститься в анотаціях, резюме, рефератах;
- сигнальну (вторинну) – інформацію попереднього повідомлення;

▪ довідкову (вторинну) – систематизовані короткі відомості у будь-якій галузі знань.

Отже, при опрацюванні інформації її можна поділити на дві групи.

Первинна інформація – вихідна інформація, яка є результатом безпосередніх соціологічних експериментальних досліджень, вивчення практичного досвіду (це фактичні дані, зібрані дослідником, їх аналіз і перевірка).

Вторинна інформація – результат аналітичної обробки та публікації інформації з теми дослідження (це опубліковані документи, огляд інформації з теми). Сюди належать :

- інформаційні видання (сигнальна інформація, реферативні журнали, експрес-інформація, огляди);
- довідкова література (енциклопедії, словники);
- каталоги і картотеки;
- бібліографічні видання (рис. 3.1 і 3.2).

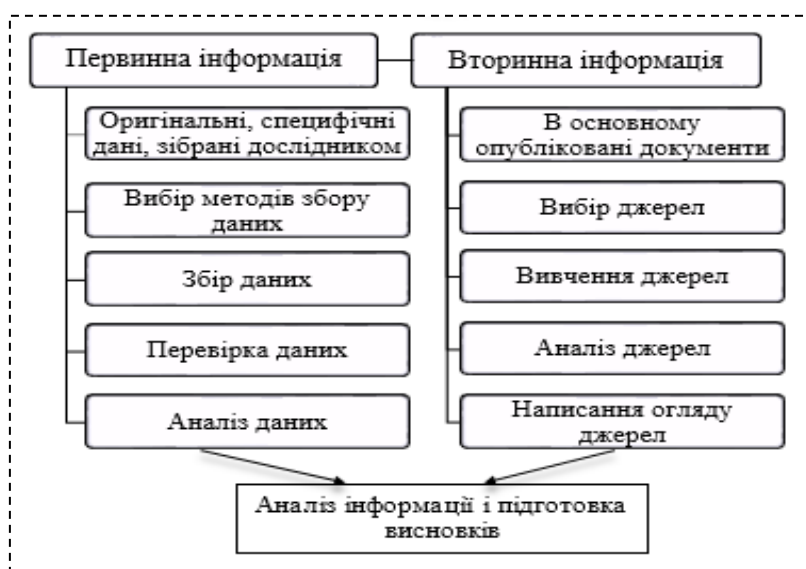


Рис. 3.1 Схема процесу збору та аналізу наукової інформації

Ця інформація служить теоретичним та експериментальним підґрунтям, основою проведення наукового дослідження, є доказом наукової обґрунтованості роботи її, новизни та достовірності.

Достовірність – це достатня правильність, доказ того, що названий результат (закон, сукупність фактів) є істинним, правильним. Достовірність результатів і висновків обґрунтовується експериментом, логічним доказом, аналізом літературних та архівних джерел, перевірених на практиці. Є три групи методів доказу достовірності: аналітичні, експериментальні, підтвердження практики.

Види інформації за змістом (відповідно до ст.10 Закону «Про інформацію»):

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товар (роботу, послугу);
- науково-технічна інформація; податкова інформація;
- правова інформація; соціологічна інформація;
- статистична інформація, що є більш важливою для наукової діяльності.



Статистична інформація (відповідно до ст. 18 Закону «Про інформацію») – документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства. Держава гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до офіційної державної статистичної інформації, за винятком інформації, доступ до якої обмежений згідно із законом. Правовий режим державної статистичної інформації визначається Законом України "Про державну статистику" іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

3.3. Нормативно-правові основи та інформаційна база наукової діяльності.

У процесі наукових досліджень порівнюються теоретичні та експериментальні результати. При зіставленні наукового результату з практикою необхідний збіг теоретичних положень з явищами, що спостерігаються в практичних ситуаціях. Тому для вивчення теоретичного підґрунтя теми дослідження потрібне глибоке опрацювання джерел інформації.



Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань.

Джерелами наукової інформації є підприємства, що здійснюють науково-інформаційну діяльність, їх основна термінологія, дається у ст.1 Закону «Про науково-технічну інформацію»:

– *науково-технічна інформація* – це документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності;

– науково-інформаційна діяльність – сукупність дій, спрямована на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави, що полягає в її збиранні, аналітико-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні;

– довідково-інформаційний фонд – сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб;

– довідково-пошуковий апарат – сукупність упорядкованих вторинних документів, створюваних для пошуку першоджерел;

– інформаційні ресурси науково-технічної інформації – систематизовані зібрання науково-технічної літератури і документації, зафіксовані на паперових та інших носіях;

– інформаційні ресурси спільного користування – сукупність інформаційних ресурсів державних органів науково-технічної інформації (бібліотека, фірми, організації);

– інформаційний ринок – система економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг



Класифікація джерел наукових досліджень надана на рис. 3.2.



Рис.3.2. Класифікація джерел наукових досліджень

Етапи вивчення наукових джерел інформації поділяють на (рис. 3.3):

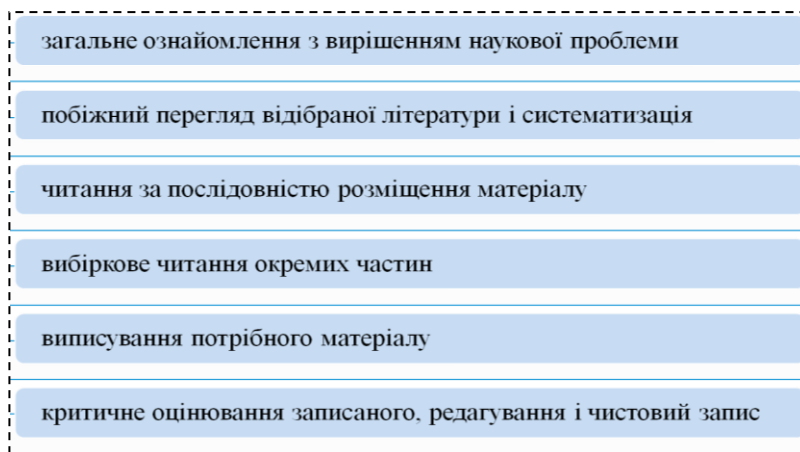


Рис. 3.3. Етапи вивчення наукових джерел інформації

Інформаційна база наукової діяльності

Інформаційна база наукової діяльності складається з інформаційних продуктів (табл. 3.1).

3.1. Види джерел наукової інформації

Види	Зміст
Збірник	Видання, яке складається з окремих робіт різних авторів.
Періодичні видання	Журнали, бюлетені та інші видання з різних галузей науки і техніки.
Спеціальні випуски технічних видань	Документи інформаційного, рекламного плану, аналітичні, статистичні дані з проблеми.
Патентні бюлетені	Патентно-ліцензійні видання.
Монографія	Наукове видання, що містить повне й вичерпне дослідження якоїсь проблеми чи теми.
Стандарти	Нормативно-технічні документи щодо єдиних вимог до продукції, процесів, послуг.
Навчальна література	Підручники, навчальні посібники, навчально-методична література.
Надруковані документи	Дисертації, звіти про науково-дослідну роботу, окремі праці.

Збірник – це видання, яке складається з окремих робіт різних авторів, присвячених одному напряму, але з різних його галузей. У збірнику публікуються закінчені праці з рекомендацією їх використання.

Періодичні видання. В періодичних виданнях можуть друкуватися праці і їх результати. Виклад матеріалу проводиться у популярній, доступній формі.

Спеціальні випуски технічних видань – документи інформаційного, рекламного плану, аналітичні, статистичні дані з проблеми.

Патентно-ліцензійні видання(патентні бюлетені).

Монографія – наукова праця, присвячена глибокому викладу матеріалу в конкретній, зазвичай вузькій галузі науки. Це наукова праця одного або декількох авторів. Вона має достатньо великий обсяг: не менше 50 сторінок машинописного тексту. Це наукове видання, що містить повне й вичерпне дослідження якоїсь проблеми чи теми.

Стандарти – це нормативно-технічні документи щодо єдиних вимог до продукції, процесів, послуг.

Навчальна література – підручники, навчальні посібники, навчально-методична література.

Надруковані документи – дисертації, звіти про науково-дослідну роботу, окремі праці. Це документи для студентів, аспірантів, які займаються науково-дослідною роботою: планові, звітні документи, статистичні та опубліковані доповіді, методичні та інструкційні матеріали.

Матеріалізований результат інформаційної діяльності, (відповідно до ст. 23 Закону «Про інформацію») є *інформаційною продукцією* призначеною для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин. Сукупність інформаційних продуктів створює *інформаційні ресурси*, тобто систематизоване зібрання науково-технічної інформації: літератури і документації (книги, брошури, депоновані рукописи тощо), зафіксовані на паперових чи інших носіях.

Нормативно-правовими документами в галузі освіти і наукової діяльності є Закони, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації конституційного права людини на освіту й науково-технічну

діяльність, та законодавчі положення органів виконавчої влади, міжнародні, національні та міждержавні стандарти, різні нормативні положення, накази, постанови, правила тощо. Перелік основних з них надано у списку літератури (пункти 1-9).

Основним законодавчим актом, що регулює наукову діяльність в Україні, є Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку науково-технічної сфери, створює умови для наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку.

Основу нормативно-правової бази складають стандарти, що містять бібліографічні положення, правила й вимоги до оформлення документації, написання та скорочення слів і словосполук, оформлення ілюстративних матеріалів (таблиць, рисунків, діаграм тощо), правила написання і подання рукописів різних видів (см. список літератури пункти 6-9).

Для опрацювання джерел з обраної теми використовують інформаційно-пошуковий апарат бібліотеки.

Інформаційно-пошуковий апарат бібліотеки

Форми обслуговування читачів у бібліотеках майже скрізь однакові. У бібліотеках застосовується інформаційно-пошукова мова (ІПМ) бібліотечно-бібліографічного типу: УДК і ББК.

УДК – *універсальна десяткова класифікація* систематизує всі людські знання у 10 розділах, де кожний розділ має десять підрозділів тощо. При цьому, кожне нове поняття отримує свій числовий індекс:

Кодове позначення. Найменування індексу знань:

- 0 Загальний
- 1 Філософія, психологія
- 2 Релігія
- 3 Суспільні науки, економіка туризму
- 4 Філософія, мовознавство
- 5 Математика, природничі науки
- 6 Прикладні знання
- 7 Мистецтво, прикладне мистецтво
- 8 Художня література, літературознавство
- 9 Географія, історія



Каталоги інформаційно-пошукового апарату бібліотек – це розташовані у порядку алфавіту картки з описом видань. Види каталогів – алфавітний, систематичний, предметні, каталог періодики, картотеки статей і рецензій. Щоб користуватись каталогами, потрібно добре знати принцип їх побудови. Провідне місце належить алфавітним каталогам:

- довідково-бібліографічне обслуговування;
- читальний зал;
- абонемент або міжбібліотечний обмін (МБО);
- заочний абонемент;
- виготовлення фото і ксерокопій;
- виготовлення мікрофільмів.

Алфавітні каталоги містять картки на книги, розташовані в алфавітному порядку прізвищ авторів чи назв, при цьому береться спочатку перша буква слова, за яким іде опис, потім – друга тощо. По них можна встановити, які твори того чи іншого автора є у бібліотеці.



Систематичні каталоги містять картки на книги, в яких назви робіт розташовані за галузями знань, згідно з діючою класифікацією науки. Картки згруповані в логічному порядку за галузями знань.

Послідовність розміщення карток відповідає визначеній бібліографічній класифікації – УДК чи ББК.

Предметні каталоги містять картки з назвами творів з конкретних проблем і питань одного змісту, концентрують близькі за змістом матеріали в одному місці, що дуже зручно для дослідника.

Збір та обробку інформації в Україні здійснюють:

- Книжкова палата України,
- Український інститут науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ),
- Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського, інші бібліотечно-інформаційні установи загально-державного або регіонального рівнів.



Основна маса видань названих установ поділяється на три види: бібліографічні, реферативні, оглядові.

Бібліографічні видання показують, що видано з питання, яке цікавить дослідника; часто це сигнальні покажчики без анотацій і рефератів. Цінність їх – у оперативності інформації про вихід у світ вітчизняної і зарубіжної літератури.

Реферативні видання містять публікації рефератів з коротким викладом змісту первинного документа, фактичними даними і висновками (експрес інформаційні, реферативні журнали, збірники тощо).

Бази і банки даних, Internet

Поряд з інформаційними виданнями органів НТІ для інформаційного пошуку слід використовувати автоматизовані інформаційно-пошукові системи, бази і банки даних, Internet. Через службу Internet можна отримати різноманітну інформацію. Не випадково говорять, що Internet знає все.



Сукупність уніфікованих інформацій та послуг, поданих у стандартизованому вигляді, називається *інформаційним продуктом* – це спеціалізовані нормативні видання, державні стандарти, будівельні норми і правила тощо. Накопичення і зберігання великих інформаційних масивів – *баз даних*, дозволяє систематизувати документи за ознаками певної тематики, а також *формувати банки даних*, для оперативного багатоцільового використання відповідної інформації.

Для оперативного пошуку інформації, перевірки та дискусії важливим є використання інформаційної WEB-сторінки комп'ютерів.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 3



1. Наукова інформація: поняття, види, ознаки та її роль у проведенні наукових досліджень.
2. Інформаційні джерела наукових досліджень, види інформації і процес її збору.
3. Які етапи накопичення наукової інформації?
4. Загальна схема збору та аналізу наукової інформації.
5. Джерела правової і наукової інформації. Етапи вивчення наукових джерел інформації.
6. Визначення яких основних термінів дається у ст. 1 Закону «Про інформацію».
7. Статистична інформація, чим вона відрізняється від масової інформації?
8. Науково-технічна інформація, інформаційні ресурси та інформаційний ринок.
9. Нормативно-правові основи та інформаційна база наукової діяльності.
10. Довідково-інформаційний фонд і довідково-пошуковий апарат.
11. Інформаційно-пошукова мова бібліотек УДК, ББК.
12. Види каталогів.
13. Техніка опрацювання інформації. Порядок роботи над текстом.
14. Які вимоги до використання цитат?
15. Бібліографічний опис літератури. Вимоги до оформлення.

Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: у кінці розділу [1-9].

Навчальна:

основна – [10-11, 13-19, 25];

додаткова – [36-41, 46-47, 57-58, 62-63, 65].

ЛЕКЦІЯ 4. ОСНОВИ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПЛАН



- 4.1. Методологія та методи наукових досліджень: основні поняття.
 - 4.2. Методи у науковому пізнанні: філософські, теоретичні та емпіричні.
 - 4.3. Загальнонаукові методи та прийоми дослідження.
- Питання до самоконтролю.
Список рекомендованих джерел.

ТЕКСТ

4.1. Методологія та методи наукових досліджень: основні поняття

Питання методології досить складне, оскільки саме це поняття тлумачиться по-різному. Крім цього, багато науковців не розмежовують методологію, методіку і методи дослідження. Тому у процесі наукового дослідження необхідно розмежовувати поняття «методика», «методологія» і «метод» наукового пізнання.

Метод – це сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання. Метод – означає засіб досягнення мети, спосіб дослідження явища, який визначає планомірний підхід до їх наукового пізнання та встановлення істини.

Методика дослідження – це система правил використання методів, прийомів та способів для проведення будь-якого дослідження.

Методологія науки – це система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання.

В сучасній науці склалася багаторівнева концепція методології знання яка за ступенем загальності і сфери дії може бути поділені на три основні групи:

- філософські методи;
- загальнонаукові методи;
- часткові методи наук (внутрішньо – та міждисциплінарні).

Класифікація методів наведена на рис. 4.1.

Загальні методи – це система принципів і прийомів, що мають загальний, універсальний характер, є абстрактними, суворо не регламентованими, не піддаються формалізації та математизації й не замінюють спеціальних методів (методів окремих наук).

Методи окремих наук – це сукупність способів та принципів пізнання, прийомів і процедур дослідження, що застосовуються в тій чи іншій науці.



Рис. 4.1. Класифікація методів за ступенем їх узагальнення

Загальнонаукові методи дослідження можна класифікувати залежно від рівнів пізнання – емпіричного, логічного або теоретичного (рис. 4.2).

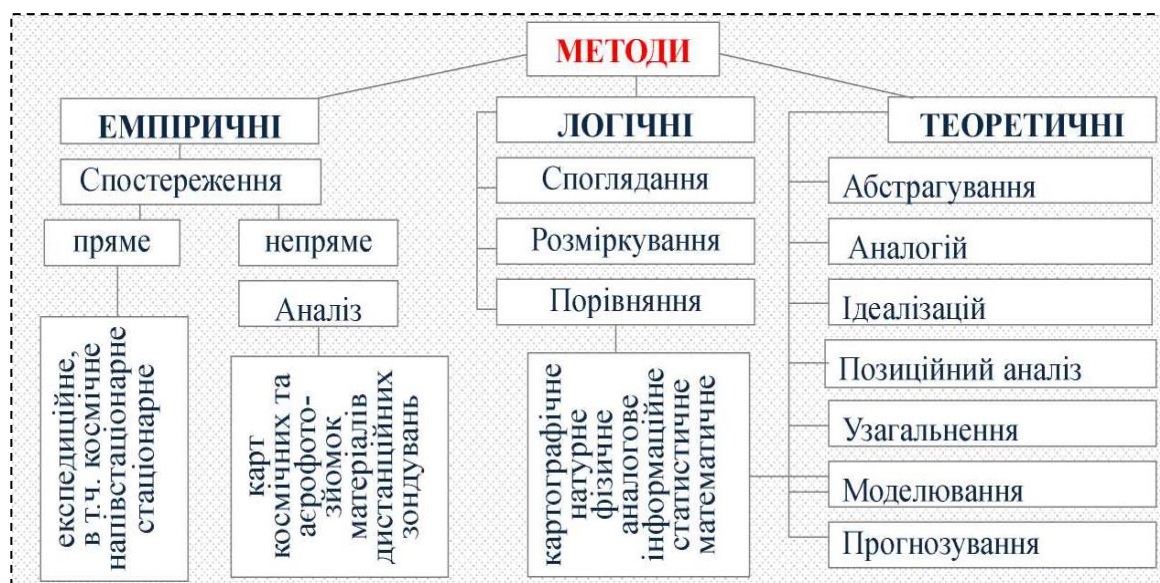


Рис. 4.2. Схема загальної класифікації методів дослідження

Емпіричні методи слугують засобом збору конкретних фактів, спрямовані на їх виявлення та опис явищ (спостереження, опис, експеримент, бесіда, інтерв'ю, анкетування, діагностування, вивчення процесу і продуктів діяльності людини, моделювання). Методи обробки даних найчастіше включають застосування методів математичної статистики з метою виявлення зв'язків між змінними, відмінностей між групами, а також закономірностей функціонування предмета дослідження.

Логічні методи слугують засобом споглядання, розміркування, порівняння натурне і фізичне, аналогове, статистичне, математичне та картографічне.

Теоретичні методи розкривають сутність явищ, що вивчаються, виявляють закономірні зв'язки і співвідношення. Використовуються під час визначення проблеми та формулювання гіпотези дослідження (аналіз, синтез, абстрагування,

ідеалізація, дедукція, індукція, аналогія та ін.).

У наукових дослідженнях зазвичай застосовують не один окремий метод, а їх сукупність!

4.2. Методи у науковому пізнанні: філософські, теоретичні та емпіричні

Роль філософії у науковому пізнанні зумовлена наявністю двох крайніх моделей, що склалися у вирішенні цього надзвичайно складного питання, серед яких: *умоглядно-філософський* підхід та позитивізм. Як показує історія пізнання і самої філософи, в її впливі на процес розвитку науки та її результати, можуть бути виділені такі основні характерні функції.

Філософські методи не завжди прямо проявляють себе у наукових дослідженнях, оскільки можуть застосовуватися як свідомо, так і стихійно.

Загально-філософські методи, серед яких найдавнішими є *діалектичний і метафізичний* є системою принципів, операцій, прийомів, котрі мають загальний, універсальний характер.

Ці методи визначають лише загальні підходи до наукового дослідження, його генеральну стратегію, але не замінюють спеціальних методів і не визначають кінцевого результату пізнання прямо та безпосередньо.

Методи теоретичного та емпіричного дослідження. В будь-якій науці можна виділити такі основні рівні дослідження:

Емпіричний рівень – передбачає накопичення, збереження фактів без їх пояснення.

Теоретичний рівень – передбачає узагальнення, систематизацію накопичених фактів, встановлення закономірностей, які пояснюють раніше відкриті факти та явища і передбачають нові.



Емпіричні методи пізнання відіграють велику роль у науковому дослідженні. Вони часто становлять предмет нового відкриття, нового наукового дослідження. Характерними ознаками емпіричного пізнання є збирання фактів їх первинний опис, узагальнення і систематизація.

▪ Будь-яке наукове дослідження розпочинається зі збору, систематизації та узагальнення фактів.

Емпіричний рівень дослідження складається з двох стадій, на яких вирішуються такі пізнавальні завдання (табл. 4.1).

4.1. Стадії та пізнавальні завдання емпіричних досліджень

Стадії	Зміст
Перша стадія	Відбувається процес отримання фактів. Першоджерелом факту є реальна дійсність: події, діяльність людей, соціальних груп, партій, держави в різних сферах суспільного життя, природні явища та процеси. Використовуючи різні шляхи та прийоми, дослідник вичленує і накопичує факти - емпіричну основу наукового дослідження.
Друга стадія	Первинна обробка, систематизація та оцінка фактів: - критична оцінка і перевірка кожного факту; - опис кожного факту в термінах тієї науки, в якій проводиться дослідження; - відбір типових фактів, що відображають основні тенденції розвитку; - класифікація фактів за суттєвими ознаками, зведення їх у систему та виявлення зв'язків між ними, а також закономірностей, якими характеризуються досліджувані явища.
Пізнавальні завдання	На емпіричному рівні вирішуються такі завдання: - збирання необхідного фактичного матеріалу; - отримання даних про різноманітні властивості та зв'язки емпіричного об'єкта, тенденції його руху та розвитку; - розробка схем, діаграм, картограм тощо, в яких фіксується і відображається стан досліджуваного об'єкта, його структура, розвиток, динаміка поведінки.

На емпіричному рівні науковець отримує нові знання на основі дослідів за допомогою опису, спостереження та експерименту.



Спостереження – це систематичне, цілеспрямоване, вивчення об'єкта дослідження з метою отримання первинних даних як сукупності емпіричних тверджень. При спостереженні вивчення предметів переважно спирається на дані органів чуттів (відчуття, сприйняття, уявлення). Спостереження може бути безпосереднім та опосередкованим. Останнє здійснюється за допомогою різних приладів і технічних засобів, ведеться за планом і підпорядковується певній тактиці. Основною проблемою, що виникає при використанні цього методу, є



забезпечення об'єктивності і достовірності інформації.

Порівняння – це пізнавальна операція, що лежить в основі умовиводів щодо схожості чи відмінності об'єктів. За допомогою порівняння виявляють якісні й кількісні характеристики предметів.



Вимірювання – це визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. Вимірювання передбачає наявність таких основних елементів: об'єкта вимірювання, еталона, вимірювальних приладів, методу вимірювання.



Опис – пізнавальна операція, що полягає у фіксуванні результатів дослідження (спостереження чи експерименту) за допомогою певних систем позначень, що прийняті у науці.

Експеримент – це такий метод вивчення об'єкта, за яким дослідник активно й цілеспрямовано впливає на нього завдяки створенню штучних умов або використанню природних умов, необхідних для виявлення відповідної властивості.



Методи теоретичних досліджень надано в табл. 4.2.

4.2. Методи теоретичних досліджень

Метод	Зміст
Ідеалізація	Метод здійснення конструювання поняття про об'єкти, котрі не існують у дійсності, тобто наділення об'єктів нереальними або гіпотетичними властивостями.
Формалізація	Відображення знання у знаково-символічному вигляді - формалізованій мові.
Аксиоматичний	Метод побудови наукової теорії, при якому в її основу покладені деякі вихідні положення - аксіоми, постулати.
Гіпотетико-дедуктивний	Метод наукового пізнання, сутність якого полягає у створенні системи дедуктивних пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводяться твердження щодо емпіричних фактів.
Сходження від абстрактного до конкретного	Метод руху наукової думки від вихідної абстракції через послідовні етапи поглиблення і розширення пізнання до результату - цілісному відтворенню у теорії предмета.

Рух пізнання від чуттєво-конкретного до абстрактного – це і є рух від одиничного до загального, тут домінують такі логічні прийоми як аналіз та індукція.

4.3. Загальнонаукові методи та прийоми дослідження

На основі загальнонаукових понять і концепцій формуються відповідні методи і принципи пізнання, що забезпечують зв'язок та оптимальну взаємодію філософії зі спеціальними науковими знаннями та методами.



До загальнонаукових методів відносяться: аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, системний підхід, вірогідно-статистичні методи (рис. 4.2).



Рис. 4.2. Загальнонаукові методи та прийоми дослідження

Абстрагування – метод наукового пізнання, що полягає в мисленому виділенні суттєвих, найістотніших рис, відношень, сторін предмета. Тобто, це

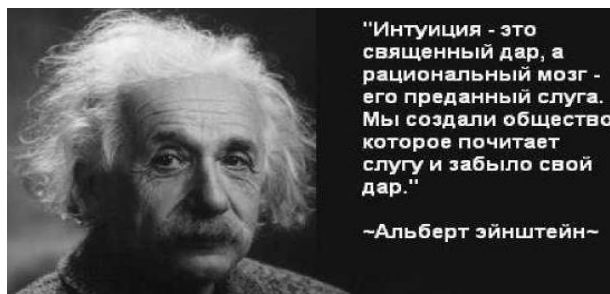
процес мисленого відволікання від ряду властивостей і відносин явища, яке вивчається, з одночасним виділенням властивостей, що цікавлять дослідника.

Індукція і дедукція – важливі методи наукового дослідження (рис. 4.3)



Рис. 4.3. Індукція і дедукція – важливі методи наукового дослідження

Інтуїція – метод пізнання, що є вираженням безпосередності у процесі пізнання на відміну від опосередкованого, дискурсивного характеру пізнання, вирішення проблеми на основі ірраціонального здогаду. Інтуїтивне і логіко-дискурсивне є тими моментами творчого мислення, для яких характерне взаємопроникнення. Інтуїція не існує в чистому й ізольованому вигляді. Інтуїція – це наша душа, яка завжди "на нашому боці" і підказує нам, але ми нехтуємо її порад і слідуємо нашому розуму.



Моделювання – метод, який ґрунтується на використанні моделі як засобу дослідження явищ і процесів природи (рис. 4.4).



Рис. 4.4. Види моделей

Під моделями розуміють системи, що замінюють об'єкт пізнання і служать джерелом інформації стосовно нього.

Види інформаційних моделей надано на рис. 4.5.



Рис. 4.5. Види інформаційних моделей

Метод ідеалізації – конструювання подумки об’єктів, яких немає в дійсності або які практично нездійсненні (рис. 4.6).



Рис. 4.6. Метод ідеалізації

Метою ідеалізації є позбавлення реальних об’єктів деяких притаманних їм властивостей і наділити (подумки) ці об’єкти певними реальними і гіпотетичними властивостями. При цьому мета досягається завдяки багаступінчастому абстрагуванню, переходу думки до кінцевого випадку розвитку якоїсь властивості, простому абстрагуванню.

Узагальнення – це метод наукового пізнання, за допомогою якого фіксуються загальні ознаки та властивості певного класу об’єктів та здійснюється перехід від одиничного до особливого та загального, від менш загального до більш загального. Узагальнення – це комплекс послідовних дій по зведенню конкретних одиничних фактів в єдине ціле з метою виявлення типових рис і закономірностей, притаманних досліджуваному явищу.



Багатогранність видів і форм, у яких проявляються однакові за своєю суттю процеси, передбачає поділ їх на складові, на групи особливого класу, через те найважливішими специфічними методами на етапі узагальнення даних є класифікації та використання узагальнюючих показників. Результати узагальнення і класифікацій оформляються у вигляді статистичних таблиць і графіків, які наочно і компактно подають інформацію щодо об’єкта дослідження.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 4

1. Які методи використовуються при проведенні наукових досліджень?
2. Методологія та методи наукових досліджень, їх поняття.
3. Класифікація методів наукового дослідження.
4. Філософські методи, їх роль у науковому пізнанні.
5. Методи теоретичного та емпіричного дослідження.
6. Загальнонаукові методи та прийоми дослідження.
7. Охарактеризуйте загальні методи, методи окремих наук та загальнонаукові методи.
8. Які стадії та пізнавальні завдання емпіричних досліджень?
9. До яких методів відносять: спостереження, порівняння, вимірювання, опис, експеримент?
10. Дати визначення понять: ідеалізація і формалізація, аналіз і синтез, індукція і дедукція.
11. Дати визначення понять: абстрагування, ідеалізація та узагальнення.
12. Дати визначення понять: аналогія, інтуїція і моделювання.
13. Системний підхід. Вірогідно-статистичні методи.
14. Дати визначення статистичної таблиці, статистичного графіка.
15. Основні правила побудови таблиць і графіків.



Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: у кінці розділу [1-9].

Навчальна:

основна – [10, 12-22];

додаткова – [30-36, 59-61].

ЛЕКЦІЯ 5. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ПЛАН

- 5.1. Етичні норми у навчанні : чесність і доброчесність.
- 5.2. Академічна доброчесність: сутність, значення, етичні принципи.
- 5.3. Основні поняття та складові академічної доброчесності у ВНЗ.
- 5.4. Основні види порушень академічної доброчесності: плагіат, списування, фальсифікація.

Питання до самоконтролю.

Список рекомендованих джерел.

Поняття «академічна доброчесність» є всеохоплюючим. Доброчесність, перш за все категорія релігійна! Пояснюється тим, що у середні віки освітою опікувалось духовенство. Академічна доброчесність стосується не лише загальної корпоративної культури ВНЗ, а й у той же час і внутрішньої культури особистості.

Ознакою освіченої особистості є вміння навчатись та використовувати ці знання при створенні власних ідей і підходів, завжди віддаючи належну шану тим, хто торував їй цей інтелектуальний шлях. У цьому суть того, що називають академічною доброчесністю.

ТЕКСТ



5.1. Етичні норми у навчанні: чесність і доброчесність

Бути чесним – ключові чесноти в освіті. Коли люди чесні, можна бути впевненим, що вони не обмануть, не вкрадуть та не шахраюватимуть. Бути відкритим, довіряти та бути достойним довіри. Коли навколо усі чесні, то ти впевнений, що речі є саме такими, якими здаються. Слід відстоювати те, у що віриш, що є правильним, що є найвищою цінністю. Це означає бути чесним та щирим з іншими та з собою. Ти є доброчесною людиною, коли твої слова відповідають твоїм вчинкам. [*Зі статті 42 ЗУ «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII*]

Чому доброчесність, а не просто чесність? І чому саме академічна? «Академічна» у контексті освіти вказує на те, що суворо заборонено *плагіювати та списувати*, тобто обмежує спектр дій до академічного середовища.

Кодекс честі у навчанні наведено на рис. 5.1.



Рис. 5.1.

5.2. Академічна доброчесність: сутність, значення, етичні принципи

Суть академічної доброчесності полягає в чесному та відповідальному підході до освітньої та наукової діяльності. Науковці зазначають, що академічна доброчесність – це «чесна гра», «гра без обману». Це ідеальна поведінка людини. І якби всі її дотримувались, освіта б функціонувала так, як треба.



Академічна доброчесність у процесі виконання наукових досліджень – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових досягнень.

ст. 42 Закону України «Про освіту»

Зараз поняття «академічна доброчесність» є всеохоплюючим, воно стосується не лише загальної корпоративної культури вищого навчального закладу, а й у той же час і внутрішньої культури особистості. [Чуканова Світлана, Американська бібліотека НаУКМА]

Академічна доброчесність характеризується:

- виконанням завдань та складанням іспитів у чесний спосіб;
- використанням перевірених даних у дослідженні;
- униканням плагіату та відповідальним ставленням до роботи з джерелами.



Чому доброчесність, а не просто чесність? І чому саме академічна? «Академічна» у контексті освіти вказує на те, що суворо заборонено плагіювати та списувати, тобто обмежує спектр дій до академічного середовища.

Бути доброчесним:

- Відстоювати те, у що віриш, – що є правильним, – що є найвищою цінністю.
- Це означає бути чесним та щирим з іншими та з собою.
- Ти є доброчесною людиною, коли твої слова відповідають твоїм вчинкам.



Чому академічна доброчесність має значення?

- вона частина академічної спільноти:
 - порушення норм академічної доброчесності має серйозні наслідки;
 - впливає на позитивний імідж ВНЗ;
- нехтування правилами та нормами шкодить студенту.
- санкції при недотриманні академічної доброчесності :
 - повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік);
 - повторне проходження відповідної освітньої програми;
 - відрахування із закладу освіти (крім тих, хто здобуває загальну освіту);
 - позбавлення академічної стипендії;
 - позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання (рис. 5.2).



Рис. 5.2.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти згідно Ст. 42 ЗУ «Про освіту» передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Ілюстрація цих даних надана на рис. 5.3.

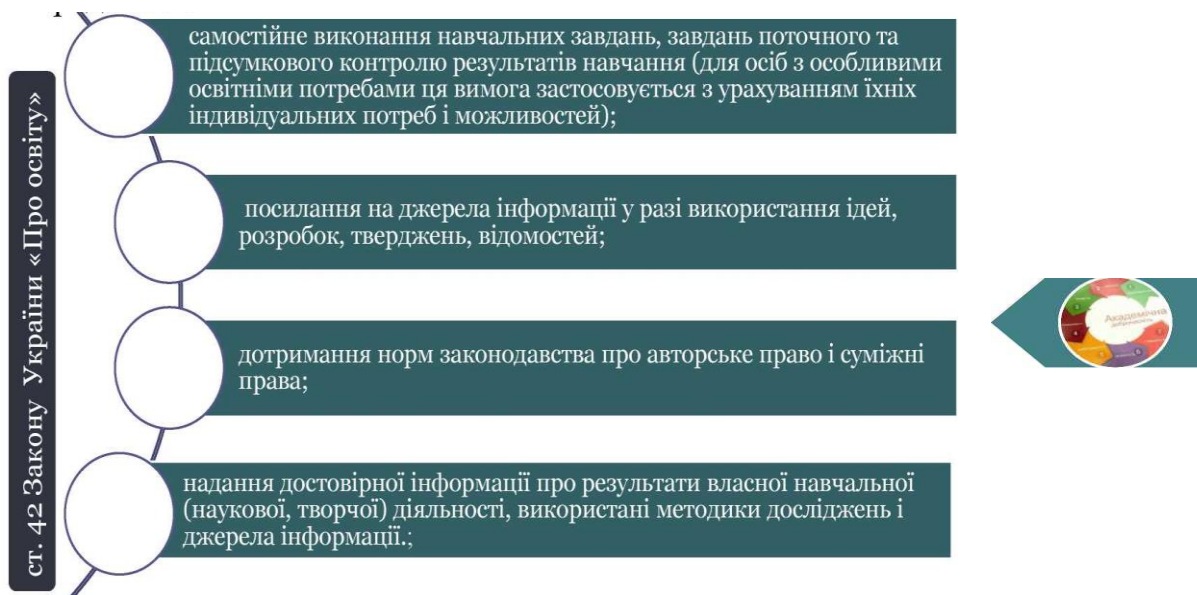


Рис. 5.3.

Етичні принципи академічної доброчесності. Академічна доброчесність базується на таких принципах:

- чесність, довіра, справедливість,
- повага, відповідальність, сміливість.

Наочніше ці принципи ілюструє рис. 5.4.

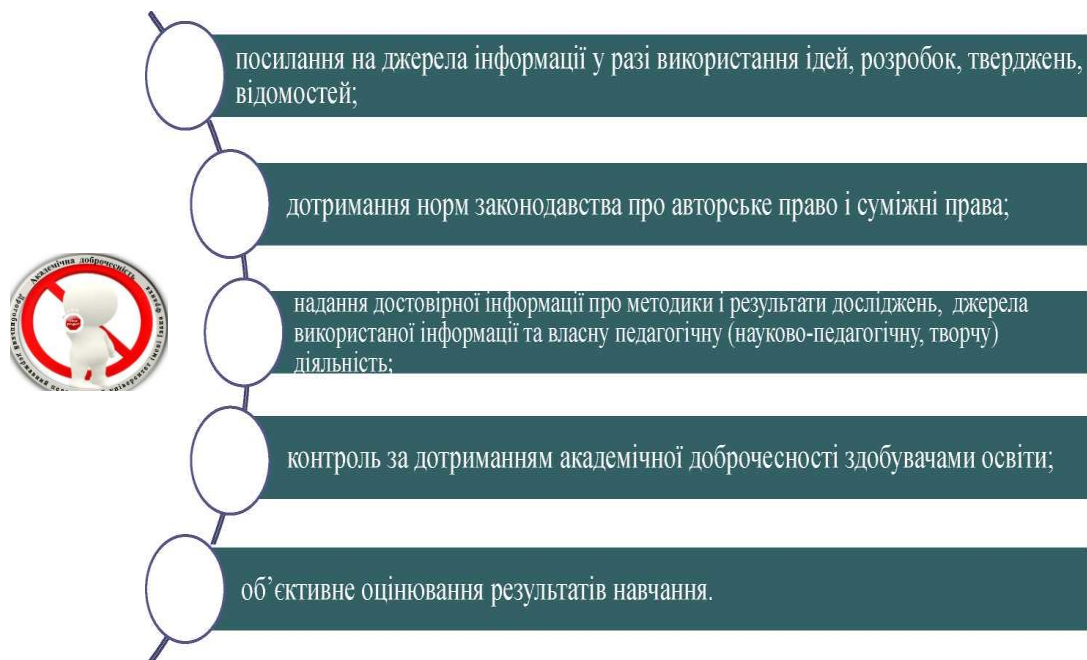


Рис. 5.4.

Етичними принципами академічної доброчесності є:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну наукову і творчу діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;

– об'єктивне оцінювання результатів навчання.

5.3. Основні поняття академічної доброчесності. Складові академічної доброчесності у ЗВО

Визначення основних понять академічної доброчесності за Барбарою Френсіс:

- *атрибуція* – визнавати когось автором;
- *бібліографія* – список та опис робіт інших авторів;
- *цитування* – посилання на автора або джерело, що використано у роботі;
- *копірайт* – законне право контролю, що надається автору роботи;
- *етика* – принципи та норми поведінки;
- *фабрикація* – складання з частин інших робіт своєї роботи;
- *феірюз* (справедливе використання) – можливість цитувати;
- *маленькі шматки роботи*, захищеної авторським правом, допустимі норми цитування;
- *інтелектуальна власність* – продукт творчості людини (книги, тексти, дизайн тощо);
- *перифраз* – написання або висловлення певної думки іншими словами, але із збереженням смислу;
- *колегіальний тиск* – відчувати, що потрібно робити так, як ваші одногрупники чи колеги («всі так роблять»);
- *плагіювати* – видавати чужі роботи та ідеї за свої власні;
- *загальний домен* – припинення дії копірайту (паблік домен).

Складові академічної доброчесності розглянуто на рис. 5.5:



Рис. 5.5.

Академічна доброчесність є невід'ємною частиною підготовки фахівців. Ознайомлення з правилами та етичними нормами навчальної діяльності розпочинається на першому курсі та червоною ниткою проходить через всі роки навчання майбутнього спеціаліста (рис. 5.6).



Рис. 5.6.

Складові академічної доброчесності у ВНЗ:

- кодекс честі навчального закладу;
- високий рівень внутрішньої культури та свідомості;
- інформаційна грамотність;
- етичні норми академічного середовища;
- повага до наукового дослідження;
- боротьба з плагіатом, антикорупційні заходи.

Більш наочну картинку відображує рис. 5.7.

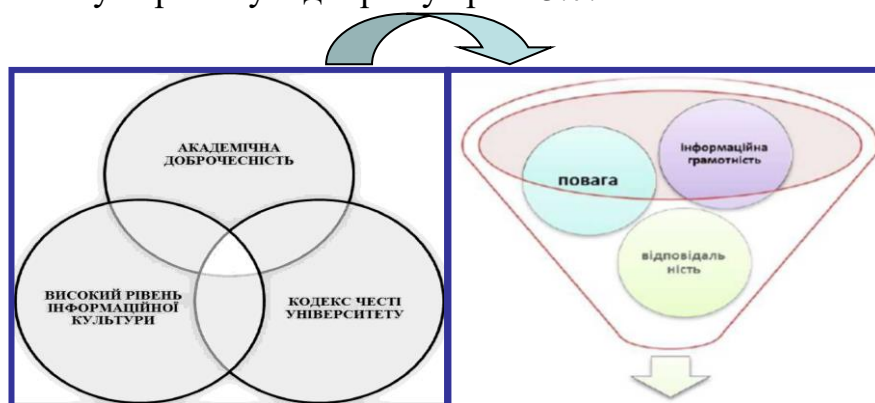


Рис. 5.7.

Академічна доброчесність у письмових роботах:

- основні види наукової діяльності,
- навички академічної грамотності,
- алгоритм структури реферату, тексту доповіді, структура власного висловлення,
- аспекти змісту в анотації, рецензія.

Академічна доброчесність передбачає:

- повагу до інтелектуальної власності, дотримання норм Закону «Про авторське право та суміжні права»;
- самостійне виконання індивідуальних навчальних та наукових завдань, відповідальна робота в групах;
- надання достовірної інформації про використані дані, публікації та власні результати досліджень;

- критичний аналіз фактів, даних, доказів, перевірка надійності та достовірності першоджерел;
- коректне цитування, посилання на використані джерела інформації, оформлення списку літератури.

Ілюстрація передбачень академічної доброчесності дана на рис. 5.8.



Рис. 5.8

Витоки сучасної академічної доброчесності сягають 1960 року, коли після соціологічного опитування, ініційованого кількома науковими установами США виявилось, що 75% опитаних зізнались у списуванні.

Зараз він *переживає відродження*. Він є відповіддю на неправомірні дії в академічному середовищі. Після цього більшість ВНЗ почали декларувати серед основних вимог до студентів – доброчесне ставлення до навчання.

У американських академічних установах важливим є *забезпечення клімату академічної доброчесності*. Зміна освітніх програм та підходів до викладання: змішана форма організації навчання, Інноваційні технології та методики викладання.

З А П А М 'Я Т А Й !!!

При недотриманні академічної доброчесності адміністрація навчального закладу може застосувати наступні *санкції*:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік);
- повторне проходження відповідної освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім тих, хто здобуває загальну освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

5.4. Основні види порушень академічної доброчесності: плагіат, списування, фальсифікація

Основні види порушень академічної доброчесності тобто академічної недоброчесності є плагіат, списування і будь-які види обману.

– *плагіат* – привласнення авторства на чужий твір, відкриття, винахід, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора;

– *самоплагіат* – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

– *фальсифікація* – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

– *фабрикація* – вигадкування даних чи фактів, що використовуються як правдива інформація;

– *списування* – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

Види порушень академічної доброчесності надано наочно на рис. 5.9.



Рис. 5.9.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 5

1. Етичні норми у навчанні. Чесність і доброчесність.
2. Ключові чесноти в освіті. Кодекс честі у навчанні.
3. Академічна доброчесність: сутність, значення.
4. Основні характеристики академічної доброчесності.
5. Чому академічна доброчесність має значення ?
6. Як здійснюється дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти?
7. Етичні принципи академічної доброчесності.
8. Назвати основні поняття академічної доброчесності.
9. Дати визначення поняттям: списування бібліографія, цитування, перефраз.
10. Дати визначення поняттям: плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація.
11. Складові академічної доброчесності у ВНЗ.
12. Академічна доброчесність у письмових роботах.
13. Рух академічної доброчесності.
14. Види порушень академічної доброчесності.
15. Яким видом порушення є: обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання?



Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: у кінці розділу [1-3, 6].

Навчальна:

основна – [10, 15, 23];

додаткова – [25, 26, 29, 37, 42, 44, 49, 52, 53, 56].

ЛЕКЦІЯ 6. ПЛАГІАТ ЯК ФОРМА АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ

ПЛАН



- 6.1. Плагіат у навчальному процесі
 - 6.2. Види і типи плагіату
 - 6.3. Виключення, які не є плагіатом
 - 6.4. Цитування, оформлення посилань і списку використаних джерел.
- Питання до самоконтролю.
Список рекомендованих джерел.

ТЕКСТ

6.1. Плагіат у навчальному процесі

Тема ця відома з давніх часів, проте з розвитком інтернет-технологій варто зважати не тільки на поширення явища плагіату, а й на виникнення он-лайн механізмів його визначення. Оксфордський словник англ. мови визначає плагіат як «Практику видавання чужих текстів або ідей як своїх власних»;

Сутність плагіату полягає в оприлюдненні (опублікуванні), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [ст. 50 Закону України «Про авторське право та суміжні права»; ч. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту»].

Плагіат (від лат. *викрадаю*) – це навмисне відтворення викладачем, докторантом, аспірантом або студентом у науковій або електронній формі чужого твору, опублікованого на паперовому або офіційно оприлюдненого на електронному носії, повністю або частково, під своїм іменем без посилання на автора.



Академічний плагіат – це «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Вирізняють такі основні різновиди академічного плагіату:

- дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело ;
- перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту;
- використання інформації з джерела без посилання на це джерело ;
- подання як власних робіт, виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання. [ст. 1 Закону України « Про авторське право та суміжні права»].

Ілюстрація цих різновидів академічного плагіату дана на рис. 6.1.



Рис. 6.1.

Плагіат у науковій роботі. Плагіат оприлюднення (опублікування) повністю або частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Інакше – це оприлюднення наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства (рис. 6.2).



Рис. 6.2.

6. 2. Види і типи плагіату

Видами плагіату є:

- *копіювання* інформації іншого автора та видання роботи за свою без оформлення цитування;
- *дослівне копіювання чужої роботи* (або її фрагменту) у свою без належного оформлення цитування;
- *парафраза* – переказ своїми словами тексту іншого автора, суть якого полягає в заміні слів та знаків;

- *компіляція* – процес написання твору, наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел.

Типи плагіату (рис.6.3)





ПЛАГІАТ: привласнення авторства на чужий твір, відкриття, винахід, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора	
ХАБАРНИЦТВО: надання/отримання коштів або послуг з метою одержання певної вигоди протизаконним порядком	
СПИСУВАННЯ: виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання	
ФАЛЬСИФІКАЦІЯ: свідомо зміна чи модифікація вже відомих даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень	
САМОПЛАГІАТ: оприлюднення власних раніше опублікованих результатів як нових	
ФАБРИКАЦІЯ: вигадкування даних чи фактів, що використовуються як правдива інформація	

Рис. 6.3.

Інфографіка дає наочне уявлення про катастрофічні процеси, що відбуваються у сфері освіти. Цім глобальним явищем є вірус академічного плагіату, який поширюється освітніми закладами України (рис. 6.4).



Рис. 6.4. ШКАЛА ПЛАГІАТУ

Практичні поради щодо запобігання плагіату (рис. 6.5)



визнач чітко завдання та структуру роботи



сплануй графік виконання окремих завдань



почни свою роботу вчасно



звернися за допомогою до свого викладача та співробітника бібліотеки



аналізуй, перевіряй інформацію, орієнтуйся на першоджерела



систематизуй інформацію, користуйся бібліографічними менеджерами



висловлюй власну думку, будь самостійним



дотримуйся правил академічного письма та цитування



перевіряй текст на запозичення за допомогою спеціальних програм



6.3. Виключення, які не є плагіатом

- загально відомі знання;
- загально відомі факти;
- ідіоми;

ст. 10 Закону України «Про авторське право та суміжні права»

- ідеї або визначення, що широко розповсюджені та відомі;
- перефразування своїми словами фрази при перекладі з діалекту чи іншої мови, якщо не існує широко відомої фрази чи прийнятого офіційного перекладу;
- повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;
- твори народної творчості (фольклору);
- видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру
 - державні символи України, державні нагороди, символи та знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань тощо;
 - грошові знаки;
 - розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонних довідників та інших аналогічних баз даних;
- також не є плагіатом опублікування анонімного твору під власним іменем, так як у цьому випадку на анонімний твір авторське право не поширюється.

6.4. Цитування, оформлення посилань і списку використаних джерел

Цитата – порівняно короткий уривок з літературного, наукового чи будь-якого іншого опублікованого твору, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора і джерела цитування, іншою особою у своєму творі з метою зробити зрозумілішими свої твердження або для посилання на погляди іншого автора в автентичному формулюванні.

Для наочності можна подати рисунками 6.6.



На рис. 6.6 визначення цитати та бібліографічного посилання надано свої формулювання.

Правила цитування. Цитування має використовуватися у всіх випадках, коли в роботі використовуються дані, взяті зі сторонніх джерел, а не отримані або створені безпосередньо автором.

Порушення вказаних нижче правил і їх недотримання має розцінюватися як плагіат.

Якщо думка автора наводиться дослівно, то:

- якщо цитується великий уривок тексту, то він може не братися в лапки,
- натомість виділяється або відбивається від решти тексту певним способом (набирається іншим кеглем, шрифтом, накресленням, відбивається від основного тексту більшими абзацними відступами тощо);
- допускається скорочення цитати, яке не веде до викривлення думки автора.

Для правильного оформлення списку використаних джерел слід дотримуватися правил *цитування* та оформлення *посилань* на роботи інших авторів:

- місце скорочення має бути відзначене в цитаті квадратними дужками з трикрапкою всередині;
- допускається перефразування цитати, зміна словоформ чи відмінків певних слів. В такому разі, цитата в лапки не береться, але в квадратних дужках обов'язково ставиться посилання на джерело (його порядковий номер зі списку використаної літератури, який додається до роботи);
- в списку використаної літератури завжди слід вказувати навіть ті джерела, які використовувалися під час підготовки роботи і вивчення теми, навіть якщо прямих посилань чи цитувань цих джерел в роботі нема.

Правила цитування більш наочно проілюстровано рис. 6.7.

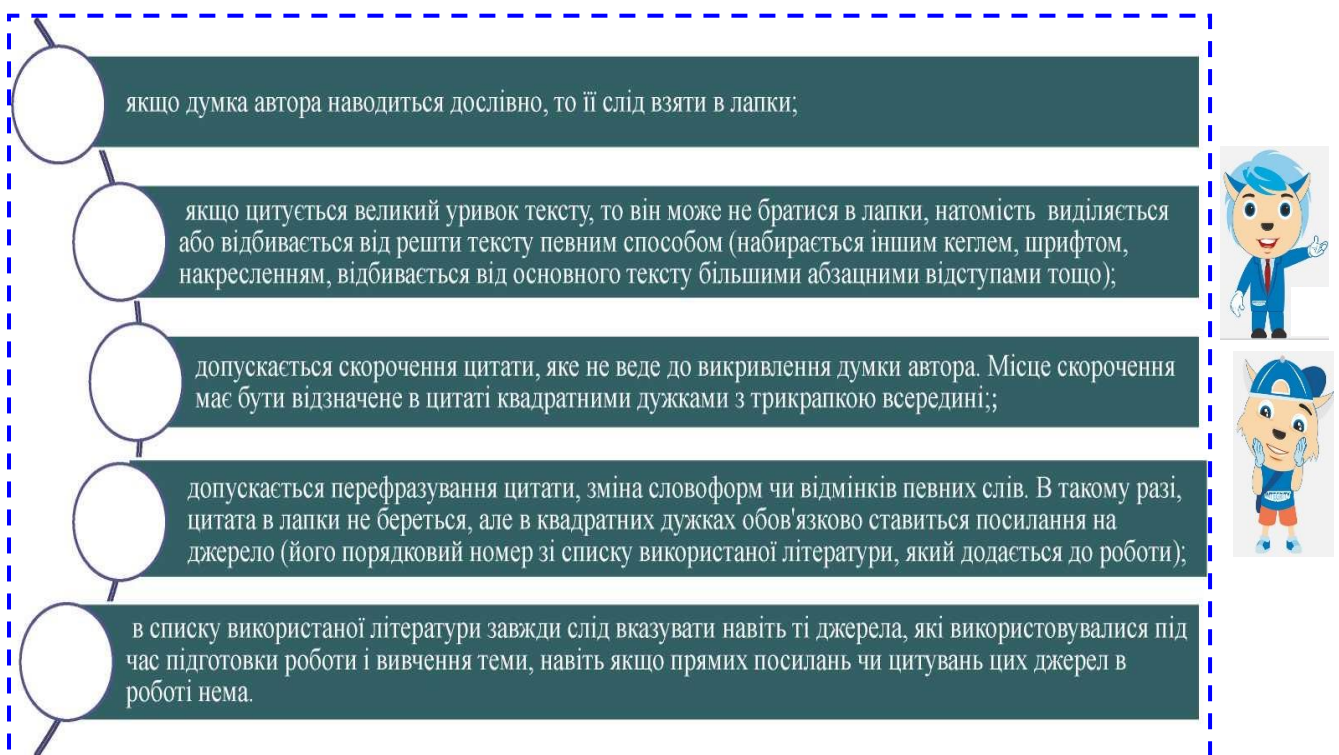


Рис. 6.7.

Порушення вказаних вище правил і їх недотримання має розцінюватися як плагіат.

Типи посилань та їх оформлення. Бібліографічне посилання – це сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний в тексті документа інший документ, необхідних і достатніх для його загальної характеристики, ідентифікації та пошуку.

В залежності від виду наукового тексту використовують різні типи посилань (ДСТУ 8302:2015), які відрізняються за видом розташування у документі.

Внутрішньо текстове посилання – розміщується безпосередньо у тексті в круглих дужках: (Драб Н. Л. Ділове листування : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2018. 232 с.)

Підрядкове посилання – розміщується у нижній частині сторінки під горизонтальною рисою: Драб Н. Л. Ділове листування : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2018. 232 с.

Поza текстове посилання зазначається в тексті у квадратних дужках згідно позиції джерела в списку літератури. Як це виглядає:

- в тексті: у автора (Драб Н.) вміння вести ділове листування є запорукою успішного укладання угод [4].
- в списку літератури: Драб Н. Л. Ділове листування : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2018. 232 с.

Оформлення посилань. Приклади посилань надано на рис. 6.8-6.11.



Рис. 6.8.

Як робити посилання. Варто посилатись на джерело при:

- непрямому цитуванні – переказі;
- викладі думок інших авторів своїми словами;
- огляді загальних тенденцій наукових досліджень;
- зазначенні фактичних даних і результатів попередніх досліджень .

Посилання на джерело:

- у квадратних дужках, наприклад [2], [1; 3], де цифри 1, 2, 3 відповідають порядковому номеру праці або джерела;
- у списку використаних джерел;
- якщо посилання на джерела підряд з 1 по 3, тоді [1-3].

Посилання на конкретні сторінки та кількість праць (рис. 6.9-6.10).

ЯК РОБИТИ ПОСИЛАННЯ?

Якщо використано відомості, матеріали чи твердження із джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць з джерела, на яке дано посилання.

Посилання на ілюстрацію з цього джерела виглядатиме так: [1, с. 56, іл. 3], де іл. – це ілюстрація, а 3 – номер ілюстрації з першоджерела.

Посилання на таблицю з цього джерела виглядатиме так: [1, с. 123, табл. 1], де табл. – це таблиця, а 1 – номер таблиці з першоджерела.

ПРИКЛАД

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власов В.С. Історія України (вступ до історії). Київ, 2016. 254 с.

Ця публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до укладеної угоди між Фінансовою системою США та Україною. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ | AMERICAN COUNCILS FOR THE INTERNATIONAL EDUCATION | UNICHECK

Рис. 6.9.

ЯК РОБИТИ ПОСИЛАННЯ?

- посилання на конкретні сторінки наводити після номера джерела через кому з маленької букви «с.», наприклад: [1, с. 5];
- якщо посилання на кілька праць, вони розділяються крапкою з комою: [1, с. 5; 2, с. 25 – 33].

ПРИКЛАД

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мечник Л.М. Я у світі. Київ, 2016. 136 с.
2. Морозова С.К. Етика. Київ, 2015. 78 с.
3. Петров Л.Я. Природознавство. Київ, 2011. 86 с.

plagiarism

Ця публікація стала можливою завдяки підтримці американського народу відповідно до укладеної угоди між Фінансовою системою США та Україною. Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають точку зору Посольства США в Україні чи Уряду США.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ | AMERICAN COUNCILS FOR THE INTERNATIONAL EDUCATION | UNICHECK

Рис. 6.10.

Посилання наводити після номера джерела через кому з маленької букви «с.» [1, с. 5]; якщо посилання на кілька праць, вони розділяються крапкою з комою: [1, с. 5; 2, с. 25–33]. Посилання на конкретні сторінки та кількість праць.

В посиланні необхідно точно вказати номері сторінок, ілюстрацій, таблиць з джерела на яке дано посилання. Напр. джерело: 1. Власов В. С. Історія України. Київ, 2016. 254 с.

Посилання на ілюстрацію з цього джерела виглядатиме так [1, с. 56, іл. 3], де іл. – це ілюстрація, а 3 – номер ілюстрації з першоджерела; – посилання на таблицю з цього джерела виглядатиме так [1, с. 123, табл. 1], де табл. – це таблиця, а 1 – номер таблиці з першоджерела.

Посилання на цитати:

– цитата береться в лапки « » і обов'язково має посилання на джерело із зазначенням номера сторінки. Напр. джерело: 1. Козачковський А. О. Спогади про Тараса Шевченка. К.: Дніпро, 1982. 189 с. (рис. 6.11).

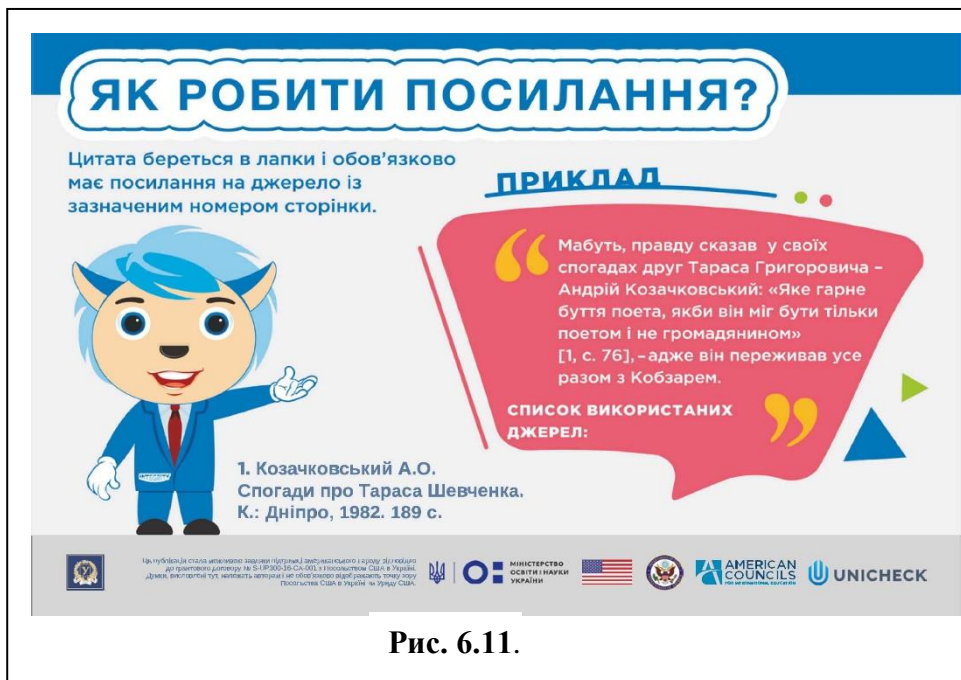


Рис. 6.11.

Мабуть, правду сказав у своїх спогадах друг Тараса Григоровича – Андрій Козачковський: «Яке гарне буття поета, якби він міг бути тільки поетом і не громадянином» [1, с. 76], – адже він переживав усе разом з Кобзарем.

Правильне оформлення списку використаних джерел. Для правильного оформлення списку використаних джерел дотримуйся правил бібліографічного опису. Бібліографічний опис містить *бібліографічні відомості* про документ, призначені для ідентифікації і загальної характеристики документу.

Зразок оформлення ДСТУ згідно ДСТУ 8302:2015. Драб Н. Л. Ділове



листування: навч. посібник. Вінниця : Нова Книга, 2018. 232 с.

Вимоги до формування бібліографічного опису прийняті на державному рівні і представлені у формі ДСТУ – державного стандарту України (рис. 6.12).

Важливі елементи у бібліографічному описі є наступні: Автор, назва праці, видавництво чи місце видання та рік, процитовані сторінки – не весь обсяг, а те, що процитовано.

Наприклад (рис. 6.12).

CHICAGO (КНИГА)

- R. A. Harris, *The Plagiarism Handbook: strategies for preventing, detecting, and dealing with plagiarism* (Purczak Publishing, 2001), 132 - 141.



Рис. 6.12.

Спеціалізовані програми опрацювання джерел літератури. Існують спеціалізовані програми, які дозволяють управляти бібліографічною інформацією, а саме:

- збирати, зберігати, опрацювати джерела літератури;
- створювати і підтримувати особисту (колективну) бібліотеку посилань;
- автоматизувати підготовку списків літератури для своїх публікацій.

Бібліографічний опис книги можна подати так:

- Прізвище, ініціали автора або авторів (напр.: Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М.). Основна назва (напр.: Фізика). Відомості про видання (напр.: 2-ге вид.) / Редактори або упорядники (напр.: за ред. М. П. Бутко або за заг. ред. В. І. Галана; уклад. Ж. В. Удовенко). Місце видання: Видавництво, дата видання. Кількість сторінок (напр.: 256 с).

- *Приклад:* Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ, 2015. 476 с.

Запис чотирьох і більше авторів:

- Основна назва (напр.: Фізика) / Ініціали, прізвище першого автора та ін. Відомості про видання (напр.: 2-ге вид). Місце видання : Видавництво, дата видання. Кількість сторінок (напр.: 256 с).

- *Приклад*: Основи охорони праці / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264с.

Бібліографічний опис електронних ресурсів

- Прізвище, ініціали автора або авторів (напр.: Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М.). Основна назва (напр.: Фізика).
- Відомості про ресурс (напр.: Юридичний науковий електронний журнал).
- Місце видання, дата видання.
- Періодичність видання (напр.: № 5).
- Кількість сторінок (напр.: 256 с).
- Посилання на ресурс (напр.: [lib://lib.ogd.ua/5_2017/32.pfi](http://lib.ogd.ua/5_2017/32.pfi))
- *Приклад*: Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 5. С. 115-118. УРУ [lib:п://lib_.ogd.ua/5_2017/32.pfi](http://lib.ogd.ua/5_2017/32.pfi).

Багатотомні видання

- Прізвище, ініціали автора або авторів (напр.: Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М.). Основна назва (напр.: Фізика) :
- Кількість томів (напр.: у 4 том.).
- Редактори або упорядники (напр.: за ред. М. П. Бутко уклад. Ж. В. Удовенко).
- Місце видання : Видавництво, дата видання. Порядковий номер тому (напр.: Т. 9). Кількість сторінок (напр.: 256 с).

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 6

1. Поняття академічної чесності і академічної нечесності.
2. Що є формою академічної нечесності ? Сутність плагіату.
3. Академічний плагіат, його різновиди.
4. Види і типи плагіату. Віруси академічного плагіату.
5. Назвати практичні поради щодо запобігання плагіату.
6. Назвати виключення, які не є плагіатом.
7. Поняття про цитування.
8. Поняття про посилання. Типи посилань.
9. Де розміщується внутрішньо текстове посилання ?
10. Як робиться підрядкове і поза текстове посилання ?
11. Як робити посилання на джерело і цитати?
12. ДСТУ – це скорочена назва документу. Якого ?
13. Яку інформацію бібліографічного опису характеризує ДСТУ 8302:2015 ?
14. Назвати важливі елементи у бібліографічному описі.
15. Як можна подати бібліографічний опис книг, електронних ресурсів?



Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: [1-3, 6].

Навчальна:

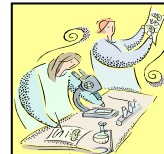
основна – [10, 15, 23];

додаткова – [25, 26, 29, 37, 42, 44, 49, 52, 53, 56];

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТЕХНОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Людина у сучасному світі не може бути успішною, не володіючи багатьма якостями сформованими наукою. Мир змінений наукою міняє й саму людину.



Це: знання й уміння, самостійність дослідження явищ і обґрунтування своїх дій; спрямованість і характер комунікацій.

Розвиток наукових досліджень у вищій школі впливає на якість навчального процесу безпосередньо, оскільки вони модифікують не лише вимоги до рівня знань студентів, а й сам процес навчання та його структуру, підвищуючи ступінь підготовки майбутніх фахівців, розширюючи їхній творчий і практичний кругозір.



Результати науково-дослідної роботи відбиваються в лекціях і практичних (семінарських) заняттях. Використання результатів наукових досліджень у вищій школі змінює зміст і сенс самих наукових дисциплін, підказує нові форми і методи проведення навчального процесу. При цьому, якість засвоєння теоретичного матеріалу значно підвищується. Такий взаємозв'язок дозволяє студентам успішно виконувати напружену навчальну програму, самостійно вивчати додаткову літературу й, водночас, робити перші кроки в науці.

Отже, організація наукової діяльності передбачає поліпшення якості підготовки фахівців, здатних після закінчення вищого навчального закладу самостійно вирішувати серйозні наукові завдання, бути на рівні з передовими ідеями наукової теорії та практики. Тому саме тут важливо прищепити студентам смак до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно.

Основним джерелом теоретичних знань є лекція. Її метою є знайомство студентів із сутністю й інструментами методології наукових досліджень та отримання знань із основних термінів та визначень, методів проведення наукових досліджень. Але робота студента на лекції може бути різною:



Важливим є слухання: потрібно психологічно налаштуватися, концентрувати увагу, осмислювання, конспектування, доопрацювання лекції.

Лекція 7. Організація науково-дослідної роботи студентів у ВНЗ

ПЛАН



- 7.1. Навчальний процес і науково-дослідна робота студентів.
 - 7.2. Основні напрями наукового дослідження студентів.
 - 7.3. Технологія наукового дослідження та методика його здійснення.
- Питання до самоконтролю.
Список рекомендованих джерел

ТЕКСТ

Вузівська наука. На неї покладено завдання найбільш повного використання наукового потенціалу ВНЗ для вирішення актуальних для країни наукових та науково-технічних проблем. При цьому виконання наукових досліджень включається в індивідуальний план кожного викладача. Крім того професорсько-викладацький склад вузів залучають в межах додаткової оплати для виконання держбюджетних та госпдоговірних (на замовлення підприємств, установ, організацій) науково-дослідних робіт.

Концентрація наукових досліджень на кафедрах під керівництвом висококваліфікованих спеціалістів з одночасною підготовкою спеціалістів через аспірантуру створює сприятливі умови для формування в вузах наукових шкіл, які мають високий авторитет у відповідних галузях народного господарства

7.1. Навчальний процес і науково-дослідна робота студентів

Науково-дослідницька діяльність студентів представляє навчання студентів елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості. Дослідницька діяльність студентів, пов'язана з пошуком відповіді на творче, дослідницьке завдання із заздальгідь невідомим рішенням, що здійснюють студенти під керівництвом професорів і викладачів.



Це є принциповою особливістю організації мислення при дослідженні, з яким сполучені розвиток спостережливості, уважності, аналітичних навичок.

Розвиток здатності займати дослідницьку позицію є важливою якістю людини. Джерело дослідження як виду діяльності – у властивому людській природі прагненні до пізнання. Провідною цінністю в дослідженні є цінність процесу руху до істини .



Дослідницька діяльність у ВУЗі може бути індивідуальною, але краще, якщо вона організована у формі навчальної науково-дослідної роботи. Під навчальною науково-дослідною роботою мається на увазі спеціально організований і самостійно виконуваний студентами комплекс дій, що завершуються створенням реального продукту,

виготовленого в навчальному процесі, і його подання в рамках усної або письмової презентації.

Критерієм дієвості вищої школи є те, наскільки широко використовується її науковий потенціал, спрямований на вирішення найважливіших соціальних та економічних завдань, наскільки активно й успішно в науково-дослідній роботі бере участь студентська молодь.

Головною метою організації і розвитку системи НДРС є підвищення рівня наукової підготовки спеціалістів з вищою професійною освітою і виявлення талановитої молоді для подальшого навчання і поповнення педагогічних і наукових кадрів вищих навчальних закладів, науково-дослідних організацій і установ.



Основні завдання науково-дослідної діяльності студентів:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності;
- розвиток ініціативи, здатності застосувати теоретичні знання у своїй практичній роботі;
- розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця.

Система характеристик дослідження наведені на рис. 7.1.

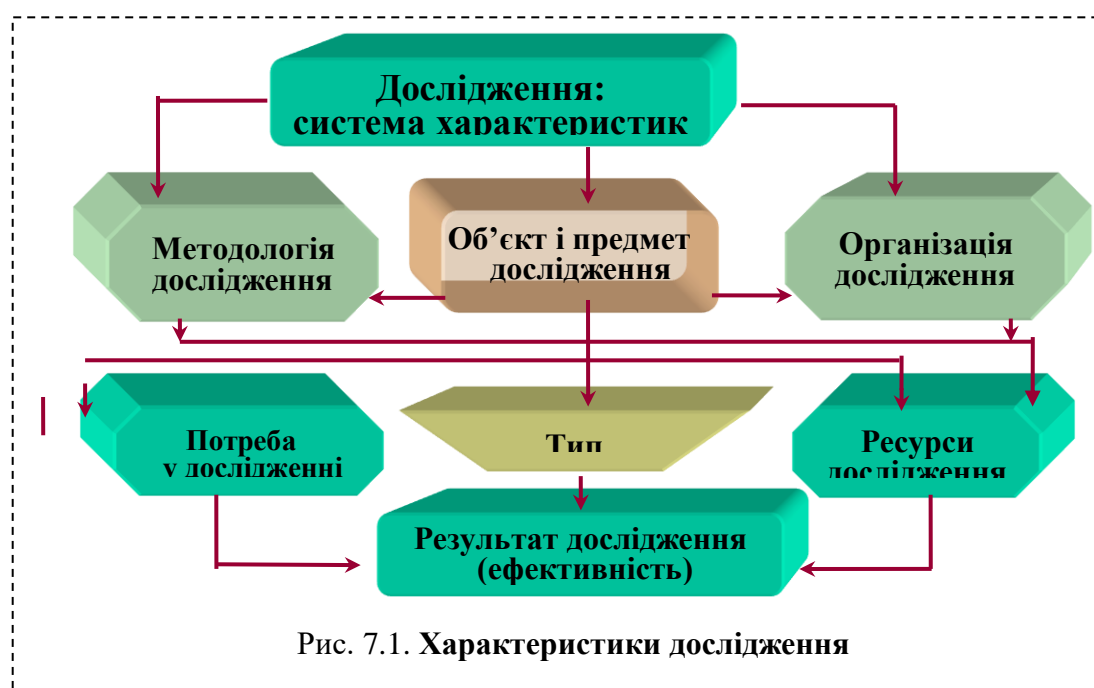


Рис. 7.1. Характеристики дослідження

Безумовними нормами дослідницької діяльності є: необхідність доказовості й обґрунтування позиції даних, способів досягнення результатів, необхідності постійної перевірки результатів, неприпустимості плагіату.

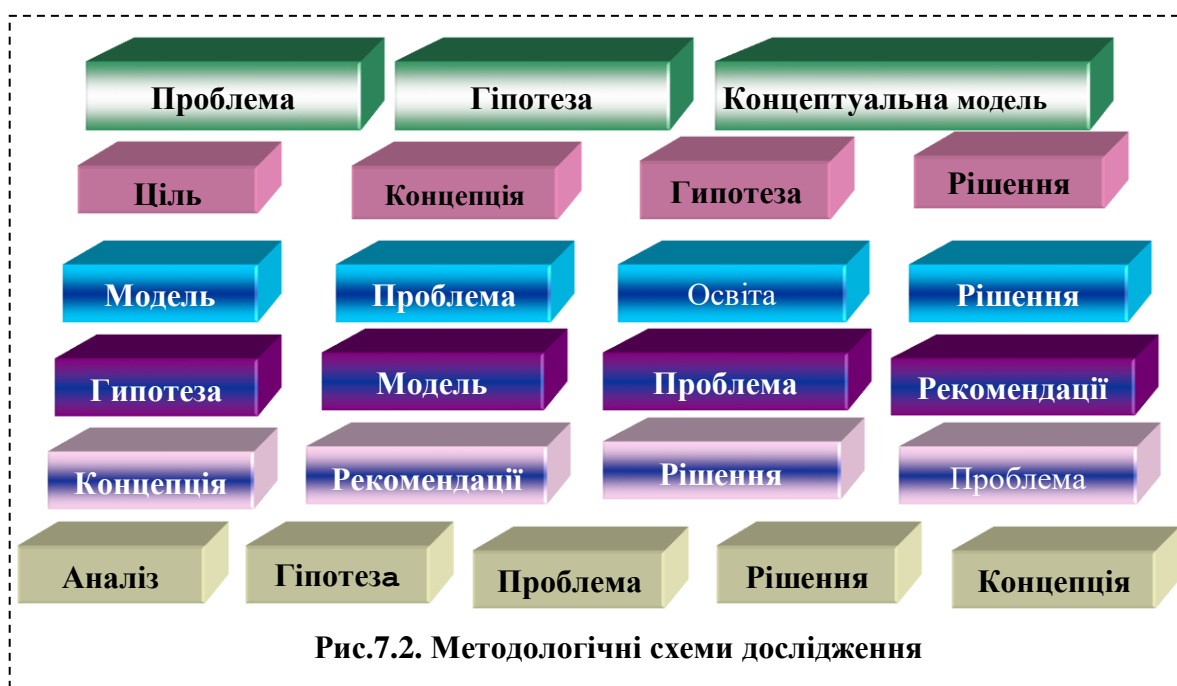
– *Об'єкт і предмет дослідження найважливіші характеристики*: об'єкт – частина реальності, та область, на яку спрямоване дослідження; предмет – це те, що виділяється в об'єкті дослідження відповідно до мети й завданнями дослідження, на основі обраних методів дослідження.

– *Ресурси дослідження – це база дослідження*: комплекс засобів і можливостей (наприклад, інформаційних, економічних, людських та ін.), що забезпечують успішне проведення дослідження й досягнення результатів.

– *Тип дослідження* – приналежність його до певного типу, що відбиває своєрідність всіх характеристик.

– *Методологія дослідження* – сукупність цілей, підходів, орієнтирів, пріоритетів, засобів і методів дослідження.

Методологічні схеми дослідження представлені на рис. 7.2.



НДР студентів передбачає:

– виконання практичних і домашніх завдань, контрольних робіт, що містять елементи наукових досліджень і вимагають від студентів ознайомлення з достатньо широким колом літератури, використання комп'ютерної та іншої техніки;

– написання рефератів на основі добору і вивчення таких джерел наукової літератури як окремі розділи монографій, наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів;

– підготовку і захист курсових, дипломних і магістерських робіт, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень кафедр;

– виконання завдань науково-дослідного характеру в період навчальної, виробничої, асистентської практики.

Основні форми НДРС:

- робота студентів у студентських наукових об'єднаннях (наукових гуртках та проблемних групах;
- робота у студентських наукових бюро, творчих студіях, майстернях;
 - лекторська робота з розповсюдження знань у галузі науки, техніки та культури;
 - участь студентів у наукових організаційно-масових і змагальних заходах різного рівня: наукові семінари, конференції, симпозіуми, конкурси наукових і навчально-дослідницьких робіт студентів, олімпіади з дисциплін та спеціальностей.

Науково-дослідна робота студентів є обов'язковою, органічною, невід'ємною частиною підготовки спеціалістів в університеті і входить до числа основних завдань університету, що вирішуються на основі єдності навчального і наукового процесів.

Залучення студентів факультетів до наукової творчості – важлива складова підготовки високо кваліфікованих фахівців. Тому кожен студент з перших днів свого навчання в університеті повинен активно розвивати свої творчі здібності, здобувати необхідні навички проведення самостійного наукового процесу, оволодівати сучасними методами науково-дослідної роботи.



Науково-дослідна робота студентів – це своєрідний творчий процес, який потребує наявності цілої низки здібностей, умінь і навичок, а саме: творчого мислення, глибокого проникнення в суть фактів і явищ з використанням законів мислення.

Науково-дослідна робота студентів є комплексною системою, що має забезпечити безперервну участь студентів у науковій роботі протягом всього періоду навчання. Якщо на перших курсах навчання в університеті науково-дослідна робота студентів реалізовується переважно у вигляді рефератів і доповідей, то на старших курсах й, особливо випускних, студентські наукові гуртки й проблемні групи зосереджують свою увагу на дослідженні сучасних актуальних наукових проблем.

Важливою ознакою комплексності виступає наступність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї навчальної дисципліни до іншої, від одних видів навчальних занять до інших.

Завдання, що виконуються в межах НавДРС, у першу чергу, спрямовані на активну участь студентів у роботі за науковими темами, у розв'язанні проблем, над якими працюють випускаючі кафедри, а також факультет у цілому. Особлива увага приділяється залученню студентів до збирання, аналізу й узагальнення матеріалів, постановки й проведення наукових експериментів, підготовки наукових доповідей і повідомлень. Це дозволяє студентам набувати, крім професійних знань, ще й навичок ділового, професійного спілкування в конкретному науковому колективі.



При цьому, необхідно, щоб обсяг і складність набутих студентами у процесі наукової роботи знань, вмінь, навичок зростала поступово (табл. 7.1).

7.1. Безперервна участь студентів у науковій роботі протягом всього періоду навчання

Курси	Зміст
Перший, другий	Метою і основним змістом всієї роботи має бути: - формування у студентів навичок, умінь; - набуття елементарних знань щодо виконання наукової роботи; - навчання основам самостійної роботи; - розвиток нестандартного мислення. Тут можуть бути корисними реферативна робота і елементи наукових досліджень у ході лабораторних і практичних робіт.
Третій	У ході виконанні самостійних невеликих досліджень і завдань творчого характеру відбувається: > формування спеціальних дослідницьких навичок, > поглиблення знань методів, методик, > технічних засобів виконання досліджень і обробки результатів. Ускладнюються завдання і форми наукових досліджень, збільшується їх обсяг. Робота набуває більш яскравого творчого характеру.
Четвертий, п'ятий	- Подальше формування, закріплення і удосконалення знань, вмінь і навичок; - розвиток творчого мислення і підходу до вирішення конкретних завдань; - вміння самостійно приймати і реалізовувати рішення конкретних завдань. Використання отриманих знань на практиці має відбуватися, головним чином, у процесі самостійної науково-дослідної роботи студентів за індивідуальними завданнями. Тому слід студентам мати у своєму активі участь у конференціях, конкурсах усіх рівнів.

Основними завданнями ВНЗ є організація спільно з кафедрами студентських наукових гуртків, різних видів бюро, використання різноманітних форм проведення наукової роботи студентів, проведення студентських наукових конференцій, конкурсів, виставок студентських наукових робіт, залучення студентів до лекційної, просвітницької діяльності поза межами університету. Організація науково-дослідної роботи студентів здійснюється під керівництвом і контролем з боку ректорату, деканату, завідувачів кафедр.

7.2. Основні напрями наукового дослідження студентів

Основними напрямками НДРС є наступні:

- науково-дослідницька робота, що є невід'ємним елементом навчального процесу і входить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм як обов'язкова для всіх студентів;
- науково-дослідницька робота, що здійснюється поза навчальним процесом – у гуртках, проблемних групах (лабораторіях), перекладацьких та інформаційних студіях, фольклорних експедиціях та ін.;
- науково-організаційні заходи; конференції, конкурси та ін.

Отже, наукова діяльність студентів поділяється на *навчально-дослідну роботу*, тобто роботу, що включається до навчального процесу (НавДРС), та *науково-дослідну роботу*, що виконується поза навчальний час (НДРС) (рис. 7.3).

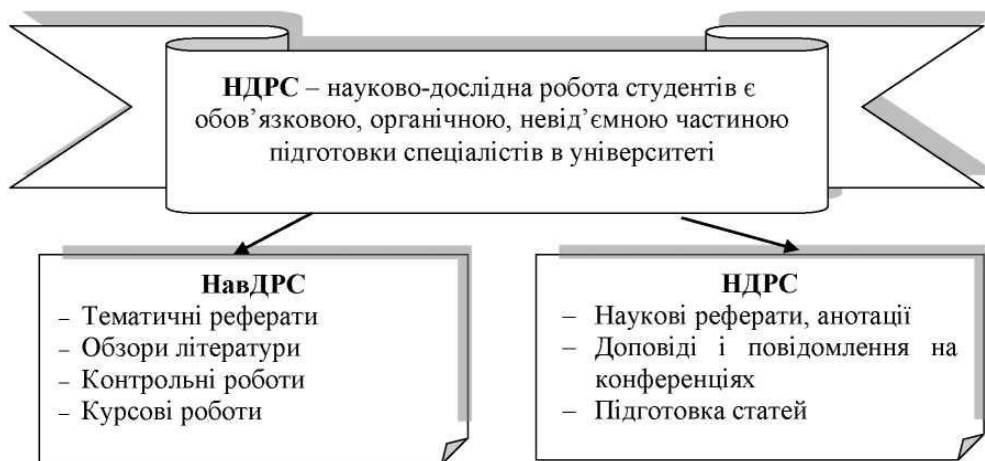


Рис. 7.3. Наукова діяльність студентів у вищій школі

Науково-дослідницька робота студентів у межах навчального процесу:

- написання рефератів наукової літератури з конкретної теми;
- виконання лабораторних, практичних, семінарських та самостійних завдань, контрольних робіт, що містять елементи проблемного пошуку;
- виконання нетипових завдань дослідницького характеру в період виробничої практики, на замовлення підприємств, установ, організацій, закладів культури тощо;
- розробка методичних матеріалів з використанням дослідницьких методів (глосаріїв, кросвордів, програм і методик соціологічних досліджень тощо);
- підготовка і захист курсових та дипломних робіт, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень кафедри.

Науково-дослідницька робота студентів поза навчальним процесом:

- участь студентів у роботі наукових гуртків, проблемних груп, творчих секцій, лабораторій та ін.;
- участь студентів у виконанні держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт, проведенні досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів, комп'ютерного центру із закладами культури, освіти тощо;
- робота в студентських інформаційно-аналітичних та культурологічних центрах, перекладацьких бюро;
- рекламна, лекторська діяльність та ін.;
- написання статей, тез доповідей, інших публікацій.

Навчально-дослідна робота студентів (НавДРС). Поглиблення й творче освоєння навчального матеріалу, набуття студентами навичок самостійної теоретичної та експериментальної робіт, ознайомлення з сучасними методами наукових досліджень, технікою експерименту, реальними умовами роботи у наукових та виробничих колективах – головне завдання навчально-дослідної роботи студентів.

НавДРС охоплює майже всі головні форми навчальної роботи й передбачає активну участь студентів в їх здійсненні, спрямовує студентів на творче вирішення актуальних наукових і виробничих завдань, а також передбачає

активне включення студентів у діяльність тих установ, організацій, у яких їм доведеться працювати після закінчення університету. Навчально-дослідна робота студентів передбачає такі види робіт (табл. 7.2).

7.2. Види навчально-дослідних робіт студентів

Види робіт	Зміст
Написання рефератів	Написання рефератів на основі добору і вивчення таких джерел наукової літератури: окремі розділи монографій, наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.
Виконання контрольних робіт	Виконання практичних і домашніх завдань, контрольних робіт, що містять елементи наукових досліджень і вимагають від студентів ознайомлення з достатньо широким колом літератури, використання комп'ютерної та іншої техніки.
Підготовка курсових, магістерських робіт	Підготовку і захист курсових і магістерських робіт, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень спеціальних кафедр, науково-дослідної частини університету, науково-дослідних підрозділів факультету.
Виконання індивідуальних завдань	Виконання конкретних нетипових завдань науково-дослідного характеру в період навчальної, виробничої практики, індивідуальних завдань, спрямованих на розробку і вирішення різних конкретних проблем.

Участь у навчально-дослідній діяльності, що включена до навчального процесу, *є обов'язковою для кожного студента*. Навчально-дослідну роботу планують та організують як загальнонаукові, так і спеціальні кафедри університету у ході вивчення загальних і спеціальних дисциплін, що викладаються на кафедрах.

У ході вивчення саме цих дисциплін студент у великих обсягах виконує практичні завдання, проходить навчальну, виробничу практику, пише контрольні, курсові, дипломні й магістерські роботи. З основами методики науково-дослідної роботи студенти знайомляться уже на першому курсі, а в подальшому вивчають окремих курс «Основи методології та організації наукових досліджень».

Засвоюючи фундаментальні курси, студенти знайомляться з методологією й методикою наукових досліджень, а в міру подальшого вивчення навчальних курсів оволодівають методикою виконання науково-дослідної роботи за певним фахом. На молодших курсах студенти також пишуть реферати, тему яких вони можуть обирати самостійно із запропонованих кафедрами переліків тем. Працюючи над цими рефератами, вони вивчають спеціальну літературу, статті з фахових журналів. Ці реферати часто слугують основою виступів студентів з доповідями на семінарах, науково-практичних студентських конференціях.

Завдання науково-дослідного характеру, переважно, вводяться до семінарських і практичних занять, програми навчальної та виробничої практики, контрольних і курсових робіт. Починаючи з другого курсу і на наступних, їхня складність поступово зростає.

Студенти набувають особливо широких можливостей для виконання як індивідуальних, так і колективних завдань науково-дослідного характеру під час виробничої практики. Тут вони можуть бути залучені до збирання й узагальнення матеріалів, наприклад, соціологічних досліджень, пошуку архівних документів тощо.

7.3. Технологія наукового дослідження та методика його здійснення в туризмі

Розробка технології наукових досліджень є різновидом міждисциплінарних досліджень, і за її проведення використовується апарат деяких наук, предметом вивчення яких є пізнавальні процеси.

Технологія наукового дослідження – це спосіб досягнення його мети за умов можливостей застосування технічних засобів і природними інформаційними органами людини, що відповідають можливостям перших та останніх, а також встановленій логіці дослідження. Як вихідні дані у розробці технології наукового дослідження виступає опис логіки дослідження.

Логіка наукового дослідження являє собою сукупність таких складових, як пізнавальні завдання, структура інформації (перелік її видів та їх взаємозв'язків), необхідної для одержання рішення, засоби збирання й підготовки цієї інформації, процедури постановки завдань, пошуки їх вирішення та отримання результатів. Логіка розробляється в методології наукового дослідження, а її опис є кінцевим результатом останнього. Вона виступає як одна з передумов розробки технології відповідного дослідження.

Технологічні цикли наукового дослідження:

1. формулювання теми наукового дослідження та розробка робочої гіпотези;
2. визначення мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження;
3. виконання теоретичних та прикладних наукових досліджень;
4. оформлення звіту про виконану науково-дослідну роботу;
5. формулювання теми наукового дослідження та визначення робочої гіпотези.

У науково-дослідних розробках розрізняють: наукові напрями, проблеми, теми (табл. 7.3).

7.3. Зміст елементів науково-дослідних розробок

Елементи	Зміст
Науковий напрям	Сфера наукових досліджень наукового колективу, спрямованих на вирішення певних значних фундаментальних чи прикладних завдань. Структурними одиницями напряму є комплексні проблеми, теми, питання. Комплексна проблема включає кілька проблем.
Наукова проблема	Складне наукове завдання, яке охоплює значну галузь дослідження і має перспективне значення. Розв'язання проблеми ставить загальне завдання: - зробити відкриття; - відкрити новий напрям у дослідженнях; - розробити новий підхід до розв'язання проблеми. Проблема складається з кількох тем.
Тема	Це наукове завдання, що охоплює певну частину наукового дослідження. Вона базується на численних дослідницьких питаннях. Під науковими питаннями розуміють більш дрібні наукові завдання, що входять до колективної теми наукового дослідження. Результати вирішення завдань мають не лише теоретичне, але й практичне значення. Вибору теми передують досконале ознайомлення з вітчизняними та зарубіжними джерелами інформації з обраного напряму наукового дослідження.

Дослідницька діяльність – це такий вид діяльності людини, що складно передбачити або прогнозувати. Існують певні правила, котрих доцільно дотримуватись у процесі досліджень, зокрема: поступове входження в роботу, ритмічність і рівномірність праці, планування роботи. На початковій стадії дослідницької діяльності найбільш важливим і складним етапом є вибір теми дослідження, яка здійснюється у декілька етапів (рис. 7.4).



Рис. 7.4. Зміст етапів вибору теми

При обґрунтуванні проблем їх колективно обговорюють на засіданнях учених рад, кафедр у вигляді прилюдного захисту, на якому виступають опоненти й ухвалюється остаточне рішення. Після обґрунтування проблеми і визначення її структури науковець, дисертант самостійно обирає тему дослідження. Існує думка, що обрати тему часом більш складно, ніж провести саме дослідження. До обраної теми висувається низка вимог (табл. 7.4).

7.4. Вимоги, що висуваються до обраної теми

Вимога	Зміст
Перша	Тема має бути актуальною, важливою, такою, що вимагає вирішення наразі. Ця вимога є однією з основних критеріїв для встановлення міри актуальності не існує.
Друга	Тема повинна вирішувати нове наукове завдання. Це означає, що тема в такій постановці ніколи не розроблялась і не розробляється зараз, тобто не дублюється. Усе те, що вже відомо, не може бути предметом наукового дослідження.
Третя	Тема має бути значущою. Для наукових досліджень така вимога є тим елементом, який визначає престиж вітчизняної науки і становить фундамент для прикладних досліджень.
Четверта	Тема повинна відповідати профілю наукового колективу. Кожен науковий колектив має свій профіль, кваліфікацію, компетентність.

Визначення мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження. Кожне наукове дослідження після обрання теми починається з досконалого вивчення наукової інформації, зосередження уваги на методиці аналізу відібраних матеріалів для визначення мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження.

Найважливішим чинником роботи над відбраною інформацією з теми дослідження є самостійність праці науковця. Кожна сторінка має бути неспішно проаналізована, обдумана щодо поставленої мети.

Мета дослідження – це поставлена кінцева ціль, кінцевий результат, на який спрямоване все дослідження. Тільки вдумливий, самостійний аналіз прочитаного дозволить переконатися у своїх судженнях, закріпити думку, поняття, уявлення.

Дуже часто важливим чинником при опрацюванні тексту, інформаційних матеріалів є *наполегливість і систематичність*. Часто, особливо при читанні складного нового тексту, чітко обдумати його з першого разу неможливо. Доводиться читати й перечитувати, добиваючись повного розуміння викладеного.

Послідовне, систематичне читання поліпшує засвоєння матеріалу, є набагато продуктивнішим за безсистемне читання.

Текст зберігається у пам'яті певний час. Поступово він забувається. Так, у середньому через один день губиться 23-25 % прочитаного, через п'ять днів – 35 %, а через десять – 40 %.

Повторювання – один з ефективних засобів запам'ятовування. Воно буває пасивним (перечитування декілька разів) та активним (перечитування з переказом). Другий спосіб є більш ефективним, оскільки в ньому поєднано заучування й самоконтроль. Враховуючи характер забування, матеріал краще повторювати в день читання або на наступний день, а пізніше повторювати лише періодично і тільки те, що становить найбільший інтерес.

Запис прочитаного неодмінна умова аналізу відібраної для дослідження літератури. Він дозволяє краще сприймати й засвоювати матеріал, а також зберігати його для подальшої роботи. Проте запис потребує додаткового часу. Тут важливим є правильний вибір способу запису прочитаного. Для цього застосовують виписки, анотації, конспекти.

Наукова діяльність має творчий характер, тому характеризується імпульсивністю, імпровізацією, потребує відповідного настрою. Успіх забезпечує насамперед систематична, ритмічна, ретельно спланована щоденна робота. Весь процес наукового дослідження, у т.ч. й підготовку магістерської роботи можна поділити на етапи. Типова структура наукового дослідження (рис. 7.5).



Рис. 7.5. Схема етапів типової структури наукового дослідження

Як свідчать дані рис. 7.5 кожен з етапів наукового дослідження вирішує свої конкретні види робіт.

Рівень наукового дослідження здебільшого визначається тим, наскільки новою й актуальною є проблема, над якою працює дослідник. Це – не застигла форма, а процес, який охоплює два основні етапи: постановку проблеми та її вирішення.

Вміння правильно поставити проблему – необхідна передумова її успішного вирішення. Як зазначав А. Ейнштейн формулювання проблеми часто суттєвіше, ніж її вирішення.

Вибір проблеми визначає напрямок наукового пошуку, стратегію і тактику дослідження, його основну ідею. Ця ідея є важливою категорією, що визначає, за яким напрямом буде будуватися дослідження проблеми і як буде сформульована *гіпотеза*.

Перед початком дослідження необхідно провести попередню роботу, з метою формулювання наукової проблеми, та визначити шляхи її розв'язання. Така робота може здійснюватися в декілька етапів (табл. 7.5).

7.5. Вибір, постановка і вирішення наукових проблем

Елементи	Зміст
Визначення мети	Здійснюється на основі вивчення планів науково-дослідних робіт; науково-дослідної тематики, тем-завдань, замовлень на проведення досліджень; цільових комплексних, галузевих і регіональних науково-технічних програм тощо.
Поставка проблеми	Означає: –розмежувати відоме і невідоме, факти, що пояснені, які потребують пояснення, факти, що відповідають теорії і котрі суперечать їй; –сформулювати питання, яке висловлює основний зміст проблеми, обґрунтувати його правильність і важливість для науки та практики; –визначити конкретні завдання, послідовність їх вирішення, методи, котрі будуть застосовуватися; –розроблення структури, визначення актуальності проблеми.
Фактори вибору проблем	Вибір, постановка і вирішення проблем залежать як від об'єктивних, так і суб'єктивних факторів: –об'єктивні: ступінь зрілості і розвитку об'єкта дослідження; рівень стану знань, теорій у певній галузі науки; потреби суспільної практики; наявність спеціальних технічних засобів, методів і методики дослідження; –суб'єктивні: наукові інтереси та практичний досвід дослідника, оригінальність мислення, наукова сумлінність, моральне задоволення, яке він отримує при дослідженні тощо.
Етапи роботи з науковими проблемами	–виявлення нових фактів та явищ; – попередній аналіз та оцінка тих ідей і методів вирішення проблеми; – визначення мети вирішення і типу проблеми; – попередній опис та інтерпретація проблеми.

Попередній аналіз повинен розкрити характер та обсяг нової інформації, що спонукає дослідника до наукового пошуку та створення нових теорій.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 7

1. Навчальний процес і науково-дослідна робота студентів.
2. Науково-дослідна робота студентів: поняття, головна мета, завдання і основні напрями.
3. Форми наукова діяльність студентів у вищій школі.
4. Як називають науково-дослідницькі роботи студентів у межах навчального процесу та поза навчальним процесом?
5. Що таке об'єкт, предмет та фактори наукового дослідження?
6. Основні елементи – напрями, завдання, форми організації НДРС.
7. Завдання, що виконуються в межах НавДРС та НДРС.
8. Які види навчально-дослідних робіт охоплює НавДРС ?
9. Визначить ці поняття: наукове мислення, плановість, динамічність, колективність, самоорганізація, критичність і самокритичність, діловитість, енергійність, практичність.
10. Яких правил доцільно дотримуватись у НДРС ?
11. Організаційні аспекти наукової діяльності студентів.
12. Основні принципи раціональної організації наукової діяльності студентів.
13. Схема форм організації навчально-дослідної роботи студентів.
14. Технологія наукового дослідження та методика його здійснення.
15. Технологічні цикли наукового дослідження студентів.



Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: у кінці розділу [1-9].

Навчальна:

основна – [10, 13, 16, 18-19, 25];

додаткова – [27-30, 37-39, 44-47, 51, 65].

ЛЕКЦІЯ 8. ОРГАНІЗАЦІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ПЛАН



- 8.1. Форми організації навчально-дослідної роботи студентів.
- 8.2. Види письмових навчально-дослідних робіт: загальні вимоги, основні критерії та етапи виконання
- 8.3. Написання і оформлення різних видів навчально-дослідних робіт:
 - 8.3.1. Написання і оформлення есе.
 - 8.3.2. Підготовка індивідуального завдання.
 - 8.3.3. Підготовка і оформлення тез на конференцію.
 - 8.3.4. Підготовка і оформлення наукової доповіді.
 - 8.3.5. Написання і оформлення статті.

Питання до самоконтролю.

Список рекомендованих джерел

ТЕКСТ

З метою надання допомоги студентам у підготовці різних видів самостійної роботи кафедра підготовлено методичні рекомендації щодо структури, змісту та обсягів есе, рефератів, тез наукових доповідей, індивідуальних науково-практичних завдань і наукових статей та інших наукових та навчальних видань.

При їх укладанні ми керувалися законодавчими актами України про видавничу діяльність, нормативно-правовими документами Міністерства освіти і науки України, державними стандартами України, а також нормативними документами Міністерства освіти і науки України.

До першочергових завдань підготовки письмових самостійних робіт з подальшим їх прилюдним захистом відносяться:

– стимулювання студентського самостійного теоретичного пошуку або узагальнення практичного досвіду вирішення проблем, розгляду ситуацій, явищ тощо;

– реалізація студентського творчого, креативного наміру та суб'єктивних передбачень, суб'єктивного ставлення до проблем, форм та методів їх практичного вирішення, що являє собою своєрідний «монолог» під час дискусії, можливо і саму дискусію, де чітку роль займає автор – студент;

– демонстрація знань, враховуючи вимоги навчального плану, мету, завдання навчальної дисципліни, додатково опрацьовані матеріали, зібрані та узагальнені аргументи, а також демонстрація самостійної позиції студента;

– розвиток змістовності співпраці «студент–викладач».

8.1. Форми організації навчально-дослідної роботи студентів

Для створення у вищому навчальному закладі атмосфери творчості велике значення має розвиток різних форм організації навчально-дослідної роботи

студентів. Залучення студентів до наукових досліджень сприяє активізації їх розумової діяльності, самовдосконаленню і самореалізації.

Головними напрямками організації НДРС в університеті є підвищення якості навчального процесу за рахунок спільної участі студентів і викладачів у виконанні різних науково-дослідних робіт. Основні елементи – напрями, завдання, форми організації НДРС – наведено у табл. 8.1.

8.1. Форми організація науково-дослідної роботи

Елементи	Зміст
Напрями організації	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення якості навчального процесу; - участь студентів у проведенні прикладних, пошукових і фундаментальних наукових досліджень; - підтримка і розвиток наукових шкіл вузів у руслі наступності поколінь; - розвиток у студентів здібностей до самостійних обґрунтованих наукових суджень і висновків; - надання студентам можливостей спробувати свої сили у різних напрямках сучасної науки.
Завдання	<ul style="list-style-type: none"> - навчання студентів методиці й засобам самостійного вирішення наукових завдань, навичкам роботи в наукових колективах; - ознайомлення з методами організації творчої роботи; - сприяння успішному розв'язанню актуальних проблем науки та соціального розвитку суспільства.
Форми організації й проведення	<ul style="list-style-type: none"> - робота студентів у наукових гуртках, що організовуються загально-науковими і спеціальними кафедрами; - участь студентів групами або в індивідуальному порядку в науково-дослідних темах науково-педагогічного складу факультету; - робота у студентських наукових бюро, творчих студіях, майстернях; - лекторська робота з розповсюдження знань у галузі науки та культури; - робота на громадських засадах як викладачів різних професійних шкіл, що створюються при факультеті; - участь студентів у наукових організаційно-масових і змагальних заходах різного рівня (кафедральні, факультетські, регіональні, всеукраїнські, міжнародні).

Виступаючи продовженням і поглибленням навчально-дослідної роботи, НДРС надає студенту можливість виявити творчу ініціативу, перевірити у ході виконання практичних і лабораторних робіт (на практиці) вивчений матеріал, вчить збирати, систематизувати, аналізувати й узагальнювати його, самостійно вести науково-дослідну роботу.

Участь студентів у наукових організаційно-масових і змагальних заходах різного рівня (кафедральні, факультетські, регіональні, всеукраїнські, міжнародні) стимулює розвиток як системи НДРС, так і творчість кожного студента. До них відносяться: наукові семінари, конференції, конкурси наукових і навчально-дослідницьких робіт студентів, олімпіади з дисциплін та спеціальностей.

Наукова діяльність є складним творчим процесом, який має власну логічну послідовність, вимагає відповідної організації праці дослідника. Основні форми становлення нового знання – це науковий факт, наукова проблема, гіпотеза і теорія.

Організація НДРС у вищій школі складається з: організаційних аспектів діяльності, методології та методики досліджень та інших (див. рис. 8.1).



Рис. 8.1. Організаційні аспекти наукової діяльності

Основні принципи раціональної організації наукової діяльності – це творчий підхід до постановки та вирішення проблем, наукове мислення, плановість, динамічність, колективність, самоорганізація, економічність, критичність і самокритичність, діловитість, енергійність, практичність (рис. 8.2).



Рис. 8.2. Схема принципів

Творчий підхід означає, що дослідник повинен прагнути до пояснення фактів, явищ і процесів реальної дійсності, тому для наукової діяльності характерною є постійна напружена розумова праця.

Наукове мислення – це один із основних елементів наукової діяльності. Значних результатів досягають лише ті дослідники, котрі постійно цілеспрямовано та наполегливо міркують, концентрують свою увагу на предметі дослідження, виявляють творчу ініціативу.

Плановість у науковій діяльності реалізується шляхом розробки різноманітних планів і програм, календарних графіків, блок-схем, індивідуальних планів тощо. Згідно з цими документами перевіряється хід дослідження, його відповідність встановленим термінам, змісту етапів.

Колективність наукової діяльності полягає в тому, що дослідник є членом певного колективу (групи, кафедри, інституту). Він може звертатися за порадами

та обговорювати одержані результати з членами цього колективу, з науковим керівником, виступати з доповідями і повідомленнями на семінарах, наукових конференціях тощо.

Самоорганізація праці дослідника має надзвичайно велике значення, оскільки наукова діяльність підлягає обмеженій регламентації і нормуванню.

Вивчення курсу «Основи наукових досліджень», методології наукової праці дає можливість студентам впевнено включатись у виконання простих форм дослідження від підготовки виступу на семінарському занятті, рефератів з конкретної дисципліни – до виконання курсових, магістерських робіт.

8.2. Види письмових навчально-дослідних робіт: загальні вимоги, основні критерії та етапи виконання

Основними видами письмових навчально-дослідних робіт студентів у ВУЗі є: підготовка індивідуального завдання (з розрахунковою складовою), написання і оформлення есе, написання і оформлення реферату, підготовка і оформлення тез на конференцію, підготовка і оформлення наукової доповіді, написання і оформлення статті.

Основні вимоги, що висуваються до навчально-дослідних робіт:

- *актуальність теми*, відповідність її сучасному стану певної галузі науки та перспективам розвитку, практичним завданням відповідної сфери;
- *вивчення й критичний аналіз* монографічних і періодичних видань з теми;
- *вивчення й характеристика* історії досліджуваної проблеми та її сучасного стану;
- *чітка характеристика предмета*, мети й методів дослідження, опис та аналіз проведених автором експериментів;
- *узагальнення результатів*, їх обґрунтування, висновки та практичні рекомендації;
- *щорічне корегування тематики* з урахуванням набутого на кафедрах досвіду, побажань фахівців, які беруть участь у рецензуванні робіт, і рекомендацій Державної екзаменаційної комісії (ДЕК).

Структурна складова навчально-дослідних роботи незалежно від обраної теми повинна містити:

- титульний аркуш; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ; кілька розділів (підрозділів), що розкривають теорію питання та досвід практичної роботи;
- висновки; список використаної літератури; додатки.

Основні критерії виконання навчально-дослідних робіт

Наукова робота будь-якого рівня має бути присвячена такій темі, яка спрямована на розв'язання актуальних проблем сучасної теорії та практики регіональної економіки.

Студенту надається право обрати теми в межах орієнтовної тематики, що визначена спільно з лектором дисципліни (викладачем) з урахуванням наукового та практичного інтересу.

Основними критеріями, окрім інтересу студента є також актуальність,

новизна і практична цінність; наявність теоретичної бази та необхідної статистичної інформації; можливість отримання від упровадження результатів дослідження реального ефекту.

Основні етапи виконання наукової роботи:

- вибір теми, її конкретизація та узгодження з науковим керівником;
- добір літератури й критичний її огляд;
- збір, відбір та вивчення інформації;
- складання робочого плану викладення;
- розширення, доповнення даних, їх уточнення й конкретизація;
- виклад матеріалів та результатів дослідження;
- формулювання висновків і пропозицій;
- попереднє оформлення роботи;
- усунення зауважень і недоліків після попереднього захисту та остаточне оформлення роботи;
- зовнішнє рецензування роботи та оформлення відгуку наукового керівника;
- написання доповіді й підготовка ілюстративного матеріалу;
- захист роботи.

8.3. Написання і оформлення різних видів навчально-дослідних робіт

8.3.1. Написання і оформлення есе

Есе як вид письмової навчальної роботи, самостійна творча робота із запропонованої викладачем теми або переліку тем для самостійного вибору студентами та виконується як поза аудиторна робота. Представляє малу форму письмової роботи студента й свідомо не претендує на повноту й вичерпне трактування теми. Характерною особливістю есе є його «адресність»: есе спрямоване на підготовленого читача.

Головна місія та мета есе – це викладення самостійного бачення студентом проблеми, питання, теми на підставі опрацьованого матеріалу та аргументів. Застосування *есе* в навчальному процесі сприяє набуттю компетентностей щодо більш чіткого й фахового формулюванню думок, припускає вільне володіння мовою термінів і понять.

Види есе: розрізняють аналітичні, описові, розповідні, рефлексивні, критичні та інші.

8.3.2. Підготовка індивідуального завдання

Індивідуальні завдання (далі – ІЗ) є видом поза аудиторної індивідуальної роботи студента, який використовується в процесі вивчення програмного матеріалу модуля (дисципліни). ІЗ – це форма організації навчального процесу, яка має на меті закласти основу для формування компетентності студентів. Має сприяти формуванню здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері туризму. ІЗ виконуються окремо кожним студентом автономно і відповідально, тобто самостійно виконують завдання. Підготовка ІЗ здійснюється за консультуванням науково-педагогічних працівників кафедри. ІЗ – це завершена науково-практична робота в межах навчальної програми модуля

(дисципліни або стажування), що виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних занять з дисципліни.

8.3.3. Підготовка і оформлення тез на конференцію

Першою спробою студента виявити свої здібності до науково-дослідної діяльності є підготовка тез наукової доповіді (повідомлення). Проте підготовка даного виду публікації залишається актуальною для студента впродовж всього періоду його діяльності.

Тези (від гр. thesis – положення, твердження) – це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. Вони містять матеріали, положення, категорії, які автор вперше вводить у науковий обіг.

Обсяг тез становить, як правило, 2-3 сторінки друкованого тексту через 1-1,5 інтервали. Можливий і інший обсяг, якщо його визначають організатори конференції або семінару, на яких автор збирається виступати з доповіддю чи повідомленням.

8.3.4. Підготовка і оформлення наукової доповіді

Наукова доповідь – становить собою публічно викладену наукову проблему. Доповідь включає в себе: вступ, основну частину і висновки. У вступі обґрунтовується стан досліджуваної проблеми та необхідність її розгляду в сучасних умовах. В основній частині розкриваються основні ідеї. У висновках формулюються рекомендації та пропозиції, реалізація яких, на думку автора, допоможе вирішити досліджувану проблему. Якщо наукова доповідь готується на основі опублікованих тез, то автор, виступаючи на науковому форумі з доповіддю чи повідомленням може посилатися на тези і зупинятися лише на основних, дискусійних ідеях. Щоправда, бувають випадки, коли спочатку готується повний текст доповіді, а на конференції у скороченому (тезовому) вигляді ознайомлюють з нею присутніх. Обсяг доповіді становить 6-10 сторінок друкованого тексту. Якщо доповідь вкладається у 4-5 сторінок, то вона відноситься до повідомлень.

8.3.5. Написання і оформлення статті

Наукова стаття – є одним із видів публікацій, в якій подаються кінцеві результати, висвітлюються окремі питання з теми дослідження, фіксується науковий пріоритет автора, що робить поданий матеріал надбанням фахівців.

Відповідно до постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. N0705/1 наукові статті зараховуються як фахові при наявності таких необхідних структурних складових:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор,
- виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді

пам'ятки автору. Оптимальний обсяг наукової статті (0,5-0,7 др. арк.).

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 8



1. Форми організації навчально-дослідної роботи студентів.
2. Види письмових навчально-дослідних робіт і загальні вимоги до них.
3. Основні критерії і етапи виконання навчально-дослідних робіт.
4. Написання і оформлення різних видів навчально-дослідних робіт.
5. Есе : поняття, зміст, головна мета, місія та види.
6. Характерна особливість написання есе.
7. Підготовка індивідуального завдання як форми організації навчального процесу.
8. Які розділи повинні містити індивідуальні завдання ? Обсяг тексту.
9. Що розкриває вступ, анотація, основна частина, висновки, додатки індивідуального завдання ?
10. Оформлення формул, ілюстрацій, додатків та списку використаної літератури.
11. Реферат: сутність, значення, завдання.
12. Підготовка реферату. Зміст висновків і рекомендацій.
13. За яким нормативним документом необхідно оформлювати реферат ?
14. Тези на конференцію: сутність, значення, завдання.
15. Оформлення тез: правила підготовки, бібліографічні посилання, обсяг.

Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: у кінці розділу [1-9].

Навчальна:

основна – [10, 13-14, 16-17];

додаткова – [36-41, 46-47, 51, 63].

Лекція 9. Методологія НДРС: написання, оформлення, захист

ПЛАН

- 9.1. Загальні положення і характеристика навчально-дослідних робіт студентів (НавДРС).
 - 9.2. Реферат як форма навчальної й науково-дослідної роботи.
 - 9.3. Підготовка та послідовність виконання курсових робіт .
 - 9.4. Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження.
- Питання до самоконтролю.
Список рекомендованих джерел.



ТЕКСТ

9.1. Загальні положення і характеристика навчально-дослідних робіт студентів (НавДРС)

Виконання конкретної науково-дослідної роботи у ВНЗ проводиться в декілька етапів. На першому етапі формується її тема і мета, рекомендуються літературні джерела, здійснюється загальне ознайомлення з літературними джерелами, складається короткий план-проспект дослідження і загальний календарний план виконання роботи. Це найпростіша форма науково-дослідної роботи студента. Вона, як правило, передує більш поглибленій науковій роботі, але на перших курсах носить самостійний характер.

Ця форма завершується підготовленими літературними рефератами з тем певних дисциплін і передбачає поглиблення, систематизацію та закріплення теоретичних знань студентів, набуття ними навичок самостійної обробки, узагальнення та короткого систематизованого викладу матеріалу в контрольних і курсових роботах (рис. 9.1).

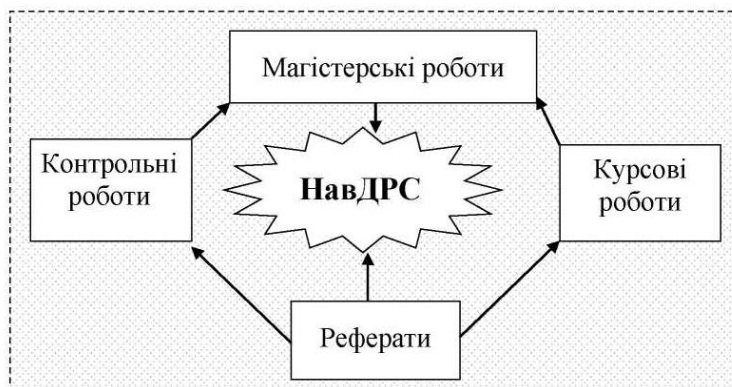


Рис. 9.1. Схема форм організації навчально-дослідної роботи студентів

До навчально-дослідних робіт висуваються такі основні вимоги:

1. *актуальність теми*, відповідність її сучасному стану певної галузі науки та перспективам розвитку, практичним завданням відповідної сфери;

2. вивчення й критичний аналіз монографічних і періодичних видань з теми;
3. вивчення й характеристика історії досліджуваної проблеми та її сучасного стану;
4. чітка характеристика предмета, мети й методів дослідження, опис та аналіз проведених автором експериментів;
5. узагальнення результатів, їх обґрунтування, висновки та практичні рекомендації;
6. щорічне корегування тематики з урахуванням набутого на кафедрах досвіду, побажань фахівців, які беруть участь у рецензуванні робіт, і рекомендацій Державної екзаменаційної комісії (ДЕК).

Структурна складова навчально-дослідних роботи незалежно від обраної теми повинна містити:

- титульний аркуш, зміст, перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ, кілька розділів (підрозділів), що розкривають теорію питання та досвід практичної роботи;
- висновки, список використаної літератури, додатки.

У процесі підготовки наукової роботи, реферату, виступу студент складає список використаної літератури з теми дослідження, збирає відгуки і рецензії на статті, науково-дослідні роботи однокурсників, які раніше працювали над цим питанням. Робота з наявною літературою та іншими джерелами інформації є первинним науковим пошуком. Тому, починаючи наукову розробку, студент зобов'язаний ознайомитися зі станом інформації з даного питання, врахувати і максимально використати матеріали досліджень, проведених раніше.

Студенти спеціальностей «Туризм», у процесі навчання виконують 2-3 курсові роботи, а по закінченню – кваліфікаційну роботу, мета яких – закріпити елементи науково-дослідної роботи студента, отримати додаткову інформацію з дисципліни на стадії первинного наукового пошуку і показати на випуску свою готовність вирішувати теоретичні і практичні завдання зі своєї спеціальності.

Загальна характеристика видів навчально-дослідних робіт дана в табл. 9.1.

9.1. Загальна характеристика видів навчально-дослідних робіт

Вид работ	Зміст
Реферат	Скорочений переказ змісту первинного документа (наукової статті) з основними фактичними відомостями та висновками. Один з перших видів науково-навчальних робіт, які виконують студенти, починаючи з 1-го курсу. Реферати також пишуть аспіранти й ті, хто готується до складання кандидатських іспитів.
Курсова робота	Самостійне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується з певного курсу або з окремих його розділів. Виконується з метою закріплення, поглиблення й узагальнення знань, здобутих за час навчання, та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання. Тематика має відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху.
Кваліфікаційна робота	Кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання. Має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих студентом знань, умінь і навичок зі спеціальних дисциплін. У більшості випадків є продовженням та більш поглибленою розробкою теми курсової роботи студента-випускника.

Магістерська робота	Самостійна навчально-дослідна робота, що виконує кваліфікаційну функцію, готується з метою прилюдного захисту й здобуття академічного звання магістра. Основне завдання її автора - продемонструвати рівень наукової кваліфікації, вміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання.
---------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Елементи наукового пошуку, які містяться в курсових роботах з обраного напрямку дослідження, мають знайти своє відбиття і продовження в реальній магістерській роботі

9.2. Реферат як форма навчальної й науково-дослідної роботи

На початковому етапі навчання значну роль у професійній підготовці фахівців відіграють реферати. У тлумачному словнику української мови¹ дається таке визначення: «Реферат (від лат. *re/eggaire* – доповідати, повідомляти):

- короткий усний або письмовий виклад наукової праці, результатів наукового дослідження, змісту книги, статті та ін.;
- доповідь на будь-яку тему, написана, зроблена на основі критичного огляду літературних та інших джерел».

Реферат – це стислий виклад у письмовому вигляді критичного огляду (аналізу) положень наукових праць з певної теорії щодо об'єкту чи предмету дослідження, певної монографії, підручника чи іншого виду науково-навчальної літератури. Важливо зазначити, що у рефераті необхідно не лише висвітлити відповідну інформацію, а й показати своє ставлення до неї. Реферат демонструє ерудицію студента, його вміння самостійно аналізувати, систематизувати, класифікувати й узагальнювати суттєву наукову інформацію.

Реферат – один з початкових видів представлення результатів наукової роботи в письмовому вигляді. Реферат необхідно оформлювати відповідно до Державного стандарту України ДСТУ 8302:2015.

Підготовка реферату – один із перших видів дослідницької роботи студентів, що використовується у вищій школі. Даний вид роботи сприяє розвитку у студентів нахилу до пошукової, дослідницької діяльності та до творчого розв'язання навчально-виховних завдань освітнього закладу.

Тема реферату обирається студентом самостійно із запропонованого лектором дисципліни переліку або може бути запропонована самим студентом за погодженням із передбачуваним науковим керівником (лектором дисципліни).

Існує багато видів рефератів (рис. 9.2).

¹ Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970—1980. Т. 7. С. 517.



Рис. 9.2. Схема видів і складу рефератів

Інформативний реферат найповніше розкриває зміст документа, містить основні фактичні та теоретичні відомості. У такому рефераті має бути наступне: зазначено предмет дослідження й мету роботи; наведено основні результати; викладено дані про метод й умови дослідження; відбито пропозиції автора щодо застосування результатів тощо.

Розширений або зведений (багато джерельний, оглядовий) реферат містить відомості про певну кількість опублікованих і неопублікованих, наприклад архівних, документів з певної теми, які викладено у вигляді зв'язаного тексту.

Зміст структурних розділів надано у табл. 9.2.

9.2. Зміст структурних розділів рефератів

Розділи	Зміст
Вступ	Обґрунтовується актуальність теми, її особливості, значущість щодо соціальних потреб суспільства та розвитку конкретної галузі.
Розділ 1	Наводяться основні теоретичні, експериментальні дослідження з теми: - згадуються вчені минулого, хто вивчав дану проблему, їхні ідеї; - визначаються сутність проблеми, основні чинники що зумовлюють розвиток явища; - наводиться перелік основних змістових аспектів проблеми, які розглядалися вченими; - визначаються недостатньо досліджені питання; - наводяться причини їх слабкої розробленості.
Розділі 2	Подається поглиблений аналіз сучасного стану процесу або явища: - тлумачення основних поглядів і позицій щодо проблеми; - виявлення нових ідей і гіпотез, нових методик, оригінальних підходів до вивчення проблеми; - висловлення власної думки щодо перспектив розвитку проблеми.
Висновки	Подаються узагальнені умовиводи, ідеї, думки, оцінки, пропозиції науковця.
Додатки	Наводяться таблиці, схеми, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи.

Реферат рецензується й оцінюється, за позитивного відгуку здобувач (студент) допускається до іспиту.

Рецензія (відгук) на реферат має об'єктивно оцінювати позитивні й негативні його аспекти. У рецензії тією чи іншою мірою оцінюють: вміння ставити проблему, обґрунтованість її соціального значення; розуміння автором співвідношення між реальною проблемою та рівнем її концептуальності; повноту висвітлення літературних джерел, глибину їх аналізу, володіння методами збирання, аналізу та інтерпретації емпіричної інформації; самостійність роботи, оригінальність в осмисленні матеріалу; обґрунтування висновків і рекомендацій.

9.3. Підготовка та послідовність виконання курсових робіт

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами під час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Курсова робота є одним із видів наукової роботи, самостійним навчально-науковим дослідженням студента, виконується на кожному курсі з певної дисципліни або з двох-трьох дисциплін одного спрямування. Виконання курсової роботи має за мету дати студентам навички проведення наукового дослідження, розвинути у них навички: творчої самостійної роботи, оволодіння загальнонауковими і спеціальними методами сучасних наукових досліджень, поглибленого вивчення будь-якого питання, теми навчальної дисципліни.

Курсова робота допомагає студентові у наступному: систематизувати здобуті теоретичні знання з вивченої дисципліни; оволодіти первинними навичками дослідної роботи, на перших курсах – з інформаційними матеріалами, на третьому-четвертому – з практичними даними роботи конкретних підприємств галузі, збирати дані, аналізувати, творчо осмислювати, формулювати висновки, пропозиції та рекомендації з предмету дослідження.

Тут є слухна нагода проконтролювати знання і вміння студента, правильно організувати дослідну роботу, оформити її результати і показати готовність до виконання підсумкової роботи з фаху.

Курсова має свою специфіку, деталі завжди слід узгоджувати з науковим керівником. Щодо структури, методики їх написання та оформлення, то вони мають подібні риси, тому доцільно проаналізувати їх спільно (рис. 9.3).



Рис. 9.3. Схема складових курсової роботи

Структурна складова курсової роботи незалежно від обраної теми повинна містити:

- титульний аркуш; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ; кілька розділів (підрозділів), що розкривають теорію питання та досвід практичної роботи;

– висновки; список використаної літератури; додатки.

Виконання курсової роботи організовується відповідно до графіку, затвердженого кафедрою. Процес роботи над дослідженням поділяється на чотири основні етапи:

1. Підготовчий етап.
2. Етап роботи над змістом.
3. Оформлення курсової роботи.
4. Підготовка до захисту і захист курсової роботи.

Текст курсових робіт можна використати для подальшого написання та оформлення наукової доповіді, реферату, статті тощо. Загалом послідовність виконання курсових і кваліфікаційних робіт може бути такою (табл. 9.3).

9.3. Зміст етапів виконання курсових (кваліфікаційних) робіт

1. Підготовчий етап	<ul style="list-style-type: none">• Вибір теми та її обґрунтування.• Об'єкт дослідження.• Предмет дослідження.• Мета дослідження.• Завдання дослідження.• Підбір літератури з теми дослідження.• Складання попереднього плану роботи й узгодження його з керівником.• Оформлення завдання на виконання кваліфікаційної роботи.
2. Робота над текстом	<ul style="list-style-type: none">• Вивчення та конспектування літератури.• Виклад тексту роботи.• Написання вступу до роботи.• Написання висновків.
3. Етап оформлення роботи	<ul style="list-style-type: none">• Складання списку використаної літератури й джерел.• Оформлення додатків та ілюстративного матеріалу.• Літературне оформлення і редагування тексту.
4. Підготовка до захисту і захист роботи	<ul style="list-style-type: none">• Процедура захисту курсової роботи на кафедрі.• Попередній захист кваліфікаційних робіт на кафедрі.• Процедура захисту кваліфікаційної роботи у державній екзаменаційній комісії.

Підготовчий етап роботи над курсовою роботою починається з вибору теми курсової роботи, її осмислення та обґрунтування. З переліку тем, запропонованих кафедрою, студент обирає ту, яка найповніше відповідає його навчально-науковим інтересам і схильностям. Перевага надається темі, при розробці якої студент може виявити максимум особистої творчості та ініціативи. Разом з керівником необхідно визначити межі розкриття теми, основні питання, що будуть висвітлені в дослідженні. Завершується підготовчий етап роботи оформленням завдання на його виконання.

Об'єктом дослідження є вся сукупність відношень різних аспектів теорії й практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації.

Предмет дослідження – це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Предмет дослідження є більш вузьким поняттям, ніж об'єкт. Він визначає аспект розгляду, дає уявлення про зміст об'єкта дослідження, про те, які нові відношення, властивості, аспекти й функції об'єкта розкриваються. Інакше кажучи, об'єктом виступає *те, що досліджується*, а предметом – *те, що в цьому об'єкті має наукове пояснення*.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також з його кінцевим результатом і шляхом його досягнення. Кінцевий результат дослідження передбачає вирішення студентом проблемної ситуації. Цей результат відображає очікуваний від виконання позитивний ефект, який формулюється двоступенево: перша частина – у вигляді суспільної користі; друга – у вигляді конкретної користі, віднесеної до основного предмета дослідження. Наявність поставленої мети дослідження дозволяє визначити його завдання.

Завдання дослідження можуть включати:

1. вирішення певних теоретичних питань, які входять до загальної проблеми дослідження (наприклад, виявлення сутності понять, явищ, процесів, подальше вдосконалення їх вивчення, розробка ознак, рівнів функціонування, критеріїв ефективності, принципів та умов застосування тощо);
2. усебічне вивчення практики розв'язання даної проблеми, виявлення її типового стану, недоліків і труднощів, їхніх причин;
3. обґрунтування необхідної системи заходів щодо вирішення даної проблеми;
4. експериментальна (за необхідності) перевірка запропонованої системи заходів щодо відповідності її критеріям оптимальності, тобто досягнення максимально важливих у відповідних умовах результатів розв'язання цієї проблеми за певних витрат часу й зусиль.

Курсова робота відкривається титульним аркушем. На ньому вказуються назви університету, факультету і кафедри, де вона виконувалася, назва теми роботи, прізвище, ім'я, по батькові автора, прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь і звання наукового керівника, рік і місце виконання роботи. На наступній сторінці розміщується зміст роботи з позначенням сторінок, на яких розпочинаються розділи чи підрозділи, а їхні заголовки та підзаголовки мають бути виділені в тексті й відповідати змісту.

9.4. Магістерська робота як кваліфікаційне дослідження

Магістр – це освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні уміння та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування.

Підготовка магістра завершується захистом магістерської роботи на засіданні Державної екзаменаційної комісії. Магістерська робота є обов'язковою на завершальному етапі навчання студентів в університеті для присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня магістра. Це, по суті, лише перший шабель до науково-дослідної і науково-педагогічної роботи, що веде до вступу до аспірантури і подальшої підготовки кандидатської дисертації.

Магістерська освітньо-професійна програма включає в себе дві приблизно однакові за обсягом складові – освітню і науково-дослідну. Зміст науково-дослідної роботи магістра визначається індивідуальним планом. Одночасно призначається науковий керівник, *котрий повинен мати науковий ступінь і / або вчене звання і працювати в даному вищому навчальному закладі.*

Студент має право внести на кафедру свої побажання стосовно кандидатури наукового керівника своєї магістерської роботи. Остаточне рішення приймається кафедрою за згоди викладача і відповідно до планової кількості кваліфікаційних робіт, що ними має керувати цей викладач.

Структура та обсяг роботи. Магістерську роботу студент розробляє відповідно до вибраної і затвердженої наказом ректора теми і завдання, виданого науковим керівником роботи. Структура роботи у кожному конкретному випадку залежить від багатьох факторів, зокрема, галузі знань, вибраного об'єкта (процесу, явища) дослідження, використовуваних технічних засобів, прийнятих методів вирішення завдань і може складатися з таких частин (рис. 9.5).



Рис. 9.5. Схема структури магістерської роботи

Наповнення кожної частини магістерської роботи визначається її темою. У процесі підготовки слід застосовувати весь арсенал методичних і технічних прийомів наукового дослідження.

Процес наукового дослідження і підготовки магістерської роботи як його окремого виду подано у табл. 9.4.

9.4. Загальна схема підготовки магістерської роботи

Етапи	Зміст
I Формування теми	1. Обґрунтування наукової проблеми, вибір теми дослідження. 2. Вибір об'єкта і предмета дослідження. 3. Визначення мети дослідження. 4. Конкретизація завдань дослідження. 5. Розробка основної гіпотези.
II Накопичення наукової інформації	1. Бібліографічний пошук наукової інформації. 2. Вивчення та вибір документальної інформації. 3. Вивчення літературних джерел за темою дослідження. 4. Підготовка огляду літератури за темою. 5. Аналіз можливості вибору нових аспектів дослідження.
III Теоретичне дослідження	1. Вибір напрямку і загальної методики дослідження. 2. Вибір системи методів теоретичного дослідження. 3. Розробка концепції дослідження. 4. Виявлення загальних характеристик об'єкта дослідження. 5. Виявлення індивідуальних характеристик об'єкта дослідження.
IV Експериментальне дослідження	1. Розробка програми експериментального дослідження. 2. Вибір основних методів експериментального дослідження. 3. Процес одержання (збір) первинних цифрових даних. 4. Обробка і аналіз цифрової інформації. 5. Встановлення достовірності даних цифрової інформації.
V Оформлення результатів дослідження	1. Підготовка основної частини магістерської роботи. 2. Підготовка вступу, висновків і рекомендацій. 3. Підготовка і оформлення кінцевого варіанту тексту з використанням всіх стандартних вимог. 4. Підготовка супроводжувальних документів. 5. Підготовка магістерської роботи до захисту.

Обґрунтування наукової проблеми, вибір та формулювання теми дослідження – це початковий етап будь-якого дослідження. Стосовно магістерської роботи важливими є її актуальність і практична спрямованість

Виконання та захист магістерської роботи має відобразити (виявити) основні рівні досягнення навчальних цілей за відповідною магістерською програмою і, зокрема, вміння (табл. 9.5).

9.5. Вміння дослідника, які демонструє магістерська робота

Вміння	Зміст вмінь
Описати	стан і рівень дослідження проблеми в спеціальній літературі, висвітлити проблеми, що виникають у певній сфері діяльності
Дати	науково-обґрунтовану інтерпретацію фактам, які виявлені у процесі дослідження, порівняти характер управлінських підходів до розв'язання проблеми в досліджуваній сфері діяльності (галузі економіки, регіоні тощо) з вітчизняними або світовими аналогами
Висвітлити	об'єктивні та суб'єктивні причини, котрі обумовили певний стан, управлінську ситуацію тощо, проаналізувати інформаційну базу
Запропонувати	виршення проблеми, визначити економічний і соціальний ефект запропонованих рішень, використати зарубіжний і вітчизняний досвід, адаптувати його до конкретних умов, завдань і функцій
Дати оцінку	фактам, законодавчій базі, нормативним документам, викласти обґрунтовану точку зору на існуючу практику, показати власне бачення варіантів розв'язання проблеми
Розробити	концепцію удосконалення діяльності та запропонувати відповідні управлінські рішення, в т.ч. із застосуванням сучасної комп'ютерної техніки

У випадку запозичення ідей, розробок та інших матеріалів (текст, таблиці, схеми тощо) обов'язково робити посилання на автора і джерело інформації.

При виявленні зловживання авторським правом і плагіату, магістерська

робота не допускається до захисту.

У роботі необхідно вказувати відомості про практичне використання отриманих у процесі дослідження результатів або рекомендацій щодо їх застосування, давати інформацію про апробацію результатів дослідження.

Рекомендується наступний зміст розділів магістерської роботи (табл. 9.6).

9.6. Зміст розділів магістерської роботи

Розділ	Зміст розділів
Перший – теоретичний	Розкриває основні теоретичні і методологічні положення, практичні проблеми, дискусійні та невирішені аспекти теми, нормативно-правове забезпечення, огляд літератури, зарубіжний досвід розв'язання проблеми.
Другий – аналітико-експериментальний	У ньому описується сучасний стан об'єкта, наводяться методи вирішення завдань здійснюється аналіз і критична оцінка перспектив розвитку, розробляється загальна методика дослідження.
Третій – проектно-рекомендаційний	Його завданням є розробка конкретних рекомендацій, пропозицій, моделей управління розвитку та діяльності об'єкта. Викладаються результати дослідження з висвітленням власного бачення шляхів вирішення проблеми.
Висновки	У ньому наводяться основні наукові результати, отримані автором особисто, стисло викладаються підсумки проведеного дослідження.
Бібліографія	Містить джерела, з котрих у роботі використано матеріали, для розробки власних проблем, завдань, питань.
Додатки	До них виносяться допоміжні або додаткові матеріали, які переобтяжують текст основної частини, але необхідні для повноти її сприйняття. За формою це може бути текст, таблиця, схема, графік, карта.

Всі аналітичні розрахунки, таблиці, графіки повинні супроводжуватися тлумаченнями та висновками, котрі дають змогу визначити сутність досліджуваних явищ і процесів. Кожний розділ основної частини завершується висновками, які містять стислий виклад наукового результату (1-1,5 с.).

У висновках розглядають найважливіші наукові та практичні результати, формулюють суть розв'язаних наукових завдань та їхнє значення для науки і практики, визначають позитивні та негативні сторони запропонованих рішень, порівнюють їх з відомими положеннями, дають рекомендації щодо наукового і практичного використання здобутих результатів. Бібліографічний список рекомендується розмішувати у порядку згадування у тексті або алфавітному порядку з їх наскрізною нумерацією.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 9

1. Схема форм організації та основні вимоги до навчально-дослідної роботи студентів.
2. Реферат, алгоритм його підготовки.
3. Види і склад рефератів, зміст структурних розділів.
4. Загальні вимоги до оформлення рефератів, їх обсяг.
5. Курсова (кваліфікаційна) робота: завдання, обсяг, етапи підготовки.
6. Зміст вступу, висновків та рекомендацій до курсових робіт.
7. Структура та алгоритм написання курсової роботи.
8. Основні вимоги до виконання курсової роботи.
9. Підготовка до захисту й захист курсових і кваліфікаційних робіт.
10. Що означає магістерська підготовка ?
11. Сутність магістерської роботи, її структура та обсяг.
12. Основне завдання магістерської роботи, її мета, назва, мова.
13. Вимоги щодо підготовки магістерських робіт: підбір та вивчення літератури.
14. Структура та обсяг магістерської роботи.
15. Процедура підготовки і захисту магістерської роботи.



Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: [1-9].

Навчальна:

основна – [10, 13-19, 25];

додаткова – [27, 30-41, 43-48, 54, 57-58, 63, 65].

ЛЕКЦІЯ 10. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ФОРМИ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗМІСТ



- 10.1. Наукові видання як основні джерела наукової інформації.
- 10.2. Види викладу та характеристика науково-дослідної продукції.
- 10.3. Правила підготовки та оформлення публікацій до видання.
- 10.4. Апробація, оприлюднення та впровадження результатів наукових досліджень.

Питання до самоконтролю.

Список рекомендованих джерел.

ТЕКСТ

Результати науково-дослідної роботи студентів оформляють не лише у вигляді курсової або кваліфікаційної робіт. Вони узагальнюються також у кандидатських і докторських дисертаціях, авторефератах дисертацій, тезах доповідей, статтях, монографіях, методичних і практичних матеріалах, підручниках, навчальних посібниках тощо.

Для майбутнього фахівця, науковця дуже важливим є володіння методологією підготовки наукової публікації. Наукова публікація - це доведення інформації до громадськості за допомогою преси, радіомовлення, телебачення; розміщення в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках).

Публікації відображають основний зміст, новизну наукового дослідження і фіксують завершення певного етапу дослідження або роботи в цілому. Крім того, публікації забезпечують первинною науковою інформацією суспільство, сповіщають наукове співтовариство про появу нового наукового знання, роблять індивідуальне досягнення загальним надбанням. Наукові публікації можуть мати форму друкованих або електронних видань.

Вже з першого року навчання у вузі студенти повинні вміти підготувати реферат, виступ на семінарі, доповідь на науково-практичній конференції. Написання реферату, наукової статті, тез доповідей на конференції повинно відповідати вимогам жанру публікації і відповідно сприйматися читачами і слухачами. Це висуває певні вимоги до логіки побудови їх, форми, стилю і мови.

Кожне наукове дослідження з будь-якої проблеми починають з вивчення й узагальнення наукової інформації.

Наукова інформація – це логічна інформація, яка отримується у процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці.

Наукова інформація допомагає досліднику відшукати літературні джерела, в яких можна знайти потрібні відомості.

10.1. Наукові видання як основні джерела наукової інформації

Основними джерелами наукової інформації є документи, що містить будь-які відомості. До документів відносять різного роду видання.

Видання – це такий документ, що пройшов «редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо видавничого оформлення і поліграфічного виконання» (ДСТУ 3017-2015 «Видання. Основні види. Терміни та визначення»).

Видання класифікують за різними ознаками:

- за *цільовим призначенням* виділяють – офіційне, наукове, навчальне, довідкове ;
- за *ступенем аналітико-синтетичної переробки інформації* – інформаційне, бібліографічне, реферативне, оглядове;
- за *матеріальною конструкцією* – книжкове, журнальне, листове газетне ;
- за *знаковою природою інформації* – текстове, нотне, картографічне ізовидання тощо;
- за *обсягом* – книга, брошура, листівка;
- за *періодичністю* – неперіодичне, серійне, періодичне, що продовжується ;
- за *складом основного тексту* – моновидання, збірник ;
- за *структурою* – серія, однотомне, багатотомне, зібрання творів, вибрані праці (рис. 10.1).



Рис. 10.1. Схема ознак класифікації видань

Головні функції публікацій. Наукові видання призначені для фахівців відповідної галузі та наукової роботи. Їх головними функціями є такі:

- оприлюднення результатів наукової роботи;
- сприяння встановленню пріоритету автора при аналогічних за змістом наукових статтях;
- свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми;
- підтвердження достовірності основних результатів і висновків наукової

роботи, її новизни та наукового рівня, оскільки після виходу в світ публікація стає об'єктом вивчення й оцінки широкою науковою громадськістю;

- підтвердження факту апробації та впровадження результатів і висновків дисертації;

- відображення основного змісту, наукового рівня та новизни дослідження;

- забезпечення первинною науковою інформацією суспільства, повідомлення про появу нового наукового знання, передача його у загальне користування.

Види наукових видань. Наукові видання можуть бути двох груп – науково-дослідні та джерелознавчі (рис. 10.2).

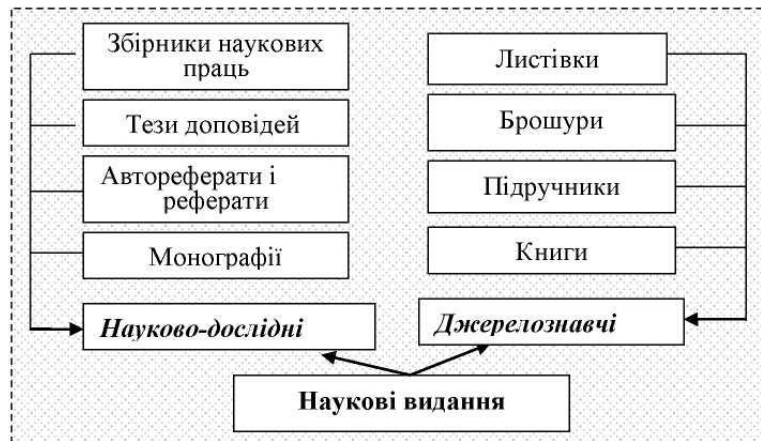


Рис. 10.2. Схема видів наукових видань

До науково-дослідних видань належать: монографія, стаття, автореферат, науковий й інформативний реферат, тези доповідей, збірники наукових праць, матеріали наукової конференції

До другої групи наукових видань належать: джерелознавчі неперіодичні видання або наукові документальні видання:

- **книги** – книжкове видання обсягом понад 48 сторінок;

- **підручники й навчальні посібники** – навчальні видання;

- **брошури** – книжкове видання обсягом від 4 до 48 сторінок, видається в м'якій обкладинці. Це одна з форм публікацій науково-популярного характеру;

- **листівки** – текстове листове видання обсягом від однієї до чотирьох сторінок.

За читацьким призначенням неперіодичні видання, крім художніх творів, можна розділити на шість умовних типів (рис. 10.3). Розглядаючи видання за періодичністю, окрім неперіодичних слід виділити періодичні видання.

Крім наукових і навчальних видань ще існують довідкові і інформаційні видання (рис. 10.4).

Довідкові видання – видання, що містять короткі відомості наукового чи прикладного характеру та розташовані в зручному для їхнього швидкого відшукування порядку, не призначене для суцільного читання. Це *енциклопедії, довідники, термінологічні та тлумачні словники* тощо.

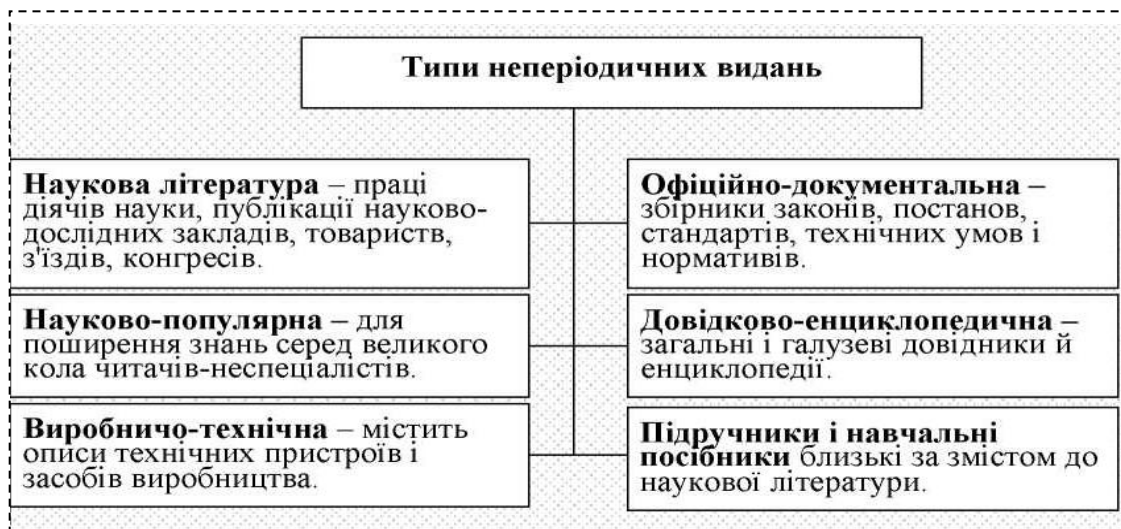


Рис. 10.3. Схема типів літератури

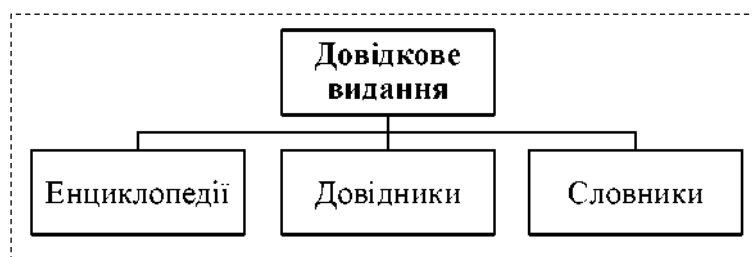


Рис. 10.4. Схема видів довідкових видань

Енциклопедії можуть бути загальними та спеціалізованими. Вони інформують про суть питання, дають посилання на суміжні розділи, вказують основну літературу.

Випускаються спеціалізовані **довідники**. Наприклад, у галузі ресторанного господарства випущено «Довідник керівника підприємства громадського харчування».

Інформаційне видання – видання, що містить систематизовані відомості про документи або результат аналізу й узагальнення відомостей, які представлені у першоджерелах, що випускається організацією, яка здійснює науково-інформаційну діяльність, у тому числі органами НТІ. Ці видання можуть бути бібліографічними, реферативними, оглядовими (рис. 10.5).



Рис. 10.5. Схема видів інформаційних видань

Бібліографічне видання – це інформаційне видання, що містить упорядковану сукупність бібліографічних записів (описів).

Оглядіві видання – це інформаційні видання, що містять публікацію одного чи декількох оглядів, які включають результати аналізу й узагальнення представлених у джерелах відомостей.

10.2. Види викладу та характеристика науково-дослідної продукції

Існують різні форми викладу матеріалу наукового дослідження (рис. 10.6).



Рис. 10.6. Схема видів наукової продукції

Існує певна послідовність опублікування результатів досліджень у різних наукових виданнях. Наприклад, спочатку переважно результати апробують у вигляді доповідей на різних конференціях, симпозіумах і семінарах, потім публікують у вигляді наукових статей, а вже після цього оформляють монографії, підручники та навчальні посібники.

Доповідь – письмовий виклад розгорнутої усної форми виступу на конференції, симпозіумі, семінарі чи на іншому науковому форумі. Доповіді не публікують, а оголошують під час виступу учасникам наукового зібрання, з метою обговорення та оцінювання результатів наукового дослідження. Доповідь готують з розрахунку на 15-20 хв. виступу (у письмовій формі – це обсяг 6-8 сторінок). Коротшу за змістом доповідь, розраховану на 5-7 хвилин виступу, називають *повідомленням*.

Матеріали доповіді за змістом відповідають виступу на конференції, симпозіумі чи семінарі, оформлені у вигляді наукової статті і публікуються у збірниках під назвою “Матеріали конференції”, після того як відбувся науковий форум.

Тези доповіді – стислий виклад доповіді на конференції чи семінарі, публікація яких передбачає попереднє ознайомлення учасників наукового форуму з результатами наукового дослідження.

Наукова стаття – основний вид оперативного висвітлення інформації про нові дослідження з конкретної тематики. Наукові статті публікують у різних

періодичних наукових виданнях: журналах, вісниках, збірниках тощо.

Анотація – стисла характеристика будь-якого наукового видання: монографії, статті, дисертації, наукового звіту тощо. В анотації подають найголовніші висновки праці, визначають їх цільове призначення, новизну та наукову цінність. У кожному підручнику або навчальному посібнику на звороті титульного аркуша подається анотація. Іноді на журнальну статтю потрібно скласти не лише анотацію але й стислий реферат.

Реферат – стислий виклад у письмовій формі суті певної наукової проблеми або питання. На основі огляду літературних та інших джерел у рефераті критично і всебічно розглядається проблема (тема), що досліджується, визначаються невирішені питання, їх наукове й економічне значення, а також можливі шляхи та методи подальших досліджень. Середній обсяг реферату - 1000 друкарських знаків. Якщо матеріал реферату оснований на результатах власного дослідження, то його називають *авторефератом*.

Монографія є повним і вичерпним висвітленням результатів наукового дослідження, оформленого у вигляді книги чи Інтернет видання. Наразі здебільшого перше (книга) передує другому (Інтернет виданню). Матеріал монографії – це підсумок ґрунтовного тривалого дослідження, виконаного одним або групою вчених.

Дисертація – форма науково-дослідної роботи, підготовлена для публічного захисту задля отримання наукового ступеня (кандидата чи доктора наук).

Рецензія – найпоширеніша форма аналітико-оціночного аналізу наукової праці, в якій основний акцент робиться на недоліках рецензованого твору, дається оцінка і висловлюється зауваження та пропозиції.

Відгук (відзив) – за формою аналітико-оціночного аналізу наукової праці подібний до рецензії, але в ньому основний акцент роблять на позитивних сторонах наукового твору.

Підручник – науково-навчальне видання, яке містить систематизований виклад певної навчальної дисципліни відповідно до державного стандарту навчальної програми, затвердженої Міністерством освіти і науки України і рекомендованої до використання у різних навчальних закладах.

Навчальний посібник – науково-навчальне видання, зміст якого відповідає лише окремим розділам навчальної програми дисципліни, або розширює, поглиблює і доповнює окремі з них. Навчальні посібники теж рекомендують до використання у навчальних закладах.

Стандарти – це нормативно-технічні документи щодо єдиних вимог до продукції, її розробки, виробництва та застосування.

Патентно-ліцензійні видання (патентні бюлетені).

Спеціальні випуски технічних видань – це документи інформаційного, рекламного плану, аналітичні, статистичні дані з проблеми.

10.3. Правила підготовки та оформлення публікацій до видання

Кожен дослідник прагне довести результати своєї праці до читача. Публікація будь-яких матеріалів є індивідуальною справою дослідника. Стиль і методика їх підготовки залежить від творчості та задуму автора, власного розуміння проблеми.

Висвітлюючи дослідницький процес від творчого задуму до заключного його етапу, підводячи підсумки, формулюючи висновки й рекомендації, вчений розкриває складність творчих пошуків.

Методичні прийоми викладу наукового матеріалу.

На етапі роботи над рукописом вже з самого початку бажано виділяти основні композиційні елементи: вступ, основну частину, висновки та пропозиції; бібліографічний список використаних джерел; додатки. Існують такі рекомендації щодо підготовки наукової праці:

- продумати основні питання, які потрібно викласти (у будь-якому порядку), записуючи всі думки;
- звести інформацію до однієї прийнятної системи і тільки після цього намагатися створювати добре побудовані речення з організацією їх у граматично оформлені абзаци;
- щоб підійти до роботи по-новому, доцільно відкласти роботу на декілька днів, а потім повернутися до неї знову;
- прочитати вголос те, що написано, оскільки сприйняття на слух часто дає можливість відчувати різницю між тим, що хотілося б сказати, і тим, що дійсно сказано.

Суттєву допомогу у підготовці публікацій має надати володіння дослідником певними методичними прийомами викладу наукового матеріалу, а саме: послідовним, цілісним і вибіркоким (рис. 10.7).



Рис.10. 7. Методика підготовки та оформлення публікацій до

Послідовний виклад матеріалу передбачає логічно зумовлену схему підготовки публікації: формулювання задуму і складання попереднього плану; відбір і підготовка матеріалів; групування матеріалів; обробка рукопису. Його

недоліком є нераціональне використання часу. Поки автор не закінчив повністю чергового розділу, він не може перейти до наступного, а в цей час матеріал, що майже не потребує чорнової обробки, чекає на свою чергу і лежить без руху.

Цілісний виклад передбачає написання всієї праці в чорновому варіанті, а потім обробку в частинах і деталях, унесення доповнень і виправлень. Його перевага полягає в тому, що майже вдвічі економиться час при підготовці «білового» варіанту рукопису. Разом з тим, існує небезпека порушення послідовності викладу матеріалу.

Вибірковий виклад матеріалу часто використовується дослідниками. У міру готовності матеріалу автор обробляє його в будь-якій зручній для нього послідовності. Необхідно кожен розділ доводити до кінцевого результату, щоб при підготовці всієї праці її складові були майже готові до опублікування.

Кожен дослідник обирає для себе найпридатніший спосіб.

Види етапів роботи при написанні наукової праці. У процесі написання наукової праці умовно виділяють декілька етапів: формування задуму і складання попереднього плану; відбір і підготовка матеріалів, групування їх та опрацювання рукопису.

Формулювання задуму здійснюється на першому етапі роботи. Слід чітко визначити: мету даної роботи; коло читачів, на яке вона розрахована; матеріали, які в ній надаватимуться; передбачувана повнота й деталізація викладу; теоретичне чи практичне спрямування; ілюстративні матеріали, необхідні для розкриття її змісту. Визначається попередня назва праці, яку потім можна корегувати.

Складання попереднього плану роботи (інколи на вимогу видавництва - плану- проспекту) бажано здійснювати на етапі формулювання задуму. План-проспект відбиває задум праці й відтворює структуру майбутньої публікації.

Відбір і підготовка матеріалів передбачають ретельний вибір вихідного матеріалу: скорочення до бажаного обсягу, доповнення необхідною інформацією, об'єднання розрізнених даних, уточнення таблиць, схем, графіків. Підготовка матеріалів може здійснюватися в будь-якій послідовності, окремими частинами, без попередньої детальної обробки. Головне – підготувати матеріали в повному обсязі для подальших етапів роботи над рукописом.

Групування матеріалу передбачає вибір варіанта його послідовного розміщення згідно з планом роботи. Цей процес значно полегшує персональний комп'ютер. Набраний у текстовому редакторі твір можна необхідним чином структурувати.

Паралельно з групуванням матеріалу визначається рубрикація праці, тобто поділ її на логічно підпорядковані елементи – частини, розділи, підрозділи, пункти. Правильність формулювань і відповідність назв рубрик можна перевірити на комп'ютері. За інших умов це можна зробити через написання заголовків на окремих смугах паперу. Спочатку вони розкладаються у певній послідовності, а потім приклеюються до відповідних матеріалів. Результатом цього етапу є логічне поєднання складових рукопису, створення його чорнового макету, який потребує подальшої обробки.

Обробка рукопису складається з уточнення його змісту, оформлення й літературної правки. Цей етап ще називають роботою над біловим рукописом.

Шліфування тексту рукопису починається з уточнення його змісту й структури. Перевіряється й критично оцінюється кожен висновок, кожне речення, кожне окреме слово, а крім того, відповідність назви роботи й назв розділів і підрозділів їхньому змісту, логічність і послідовність викладу матеріалу. Доцільно ще раз проаналізувати аргументованість основних положень, наукову новизну, теоретичну й практичну значущість роботи, її висновки і рекомендації. Слід мати на увазі, що однаково недоречними є надмірний лаконізм і надлишкова деталізація у викладі матеріалу. Допомагають сприйняттю змісту роботи таблиці, схеми, графіки тощо.

Наступний етап роботи над рукописом – *перевірка правильності його оформлення*. Це стосується рубрикації посилань на літературні джерела, цитування, написання чисел, знаків, фізичних і математичних величин, формул, побудови таблиць, підготовки ілюстративного матеріалу, створення бібліографічного опису, бібліографічних покажчиків тощо. Для оформлення друкованих видань існують спеціальні правила, тому слід *керуватися державними стандартами, довідниками, підручниками, вимогами видавництва і редакцій*.

Літературна правка – заключний, досить важливий у підготовці білового рукопису, етап роботи. Її складність залежить від мовностильової культури автора, від того, як здійснювалася попередня підготовка рукопису. Водночас з літературною правкою автор вирішує, як розмістити текст і які виділення потрібно в ньому зробити.

Слід зважати на те, що написану від руки роботу важко редагувати. Краще знайти недоліки в рукописі допомагає машинопис або комп'ютерний набір тексту. Перед тим як редагувати текст, слід відкласти роботу на деякий час, щоб «відпочити» від неї. Бажано, щоб її хтось прочитав. Нарешті, редагувати її слід лише тоді, коли працю над нею закінчено повністю.

Якщо рукопис друкує не сам автор, а друкарка (оператор ПЕОМ), то поданий для друкування текст має бути написано розбірливим почерком. Неохайна робота – це вияв неповаги до друкарки, уповільнення роботи й причина багатьох помилок. Слід особливо чітко писати спеціальні терміни й прізвища.

Щоб привернути увагу читачів до найбільш важливих положень, термінів у тексті прийнято використовувати *різноманітні виділення* (розрядка, курсив, петит, напівжирний шрифт, підкреслювання тощо). Обрана система виділень має бути єдиною для всієї роботи, надмірне їх використання, як і недостатнє, може зробити текст важким для читання та сприйняття.

Вимоги до рукопису, підготовленого для передачі у видавництво (рис. 10.3).

10.3. Вимоги підготовки рукопису до друку

№ з/п	Зміст
1.	Авторський текстовий оригінал (рукопис) включає в себе титульний аркуш, анотацію (а для наукових видань - реферат), основний текст, тексти довідкового характеру і додаткові тексти (показчики, коментарі, примітки, додатки), бібліографічні списки, посилання, зміст.
2.	Текст рукопису і всі матеріали до нього подавати у видавництво у двох примірниках.
3.	Сторінки рукопису мають бути одного розміру (від 203x288 до 210x297 мм).
4.	Матеріал друкувати ЕОМ малими літерами через два інтервали на одній стороні аркуша.
5.	В одному рядку має бути 60-65 знаків (рахуючи розділові знаки і пробіли між літерами), на одній сторінці суцільного тексту — 28-30 рядків.
6.	При визначенні обсягу рукопису необхідно виходити з того, що в одному авторському аркуші налічується 40 000 знаків.
7.	Поля сторінок оригіналу мають бути: ліві — не менше 20 мм, верхні — 20, праві — 10, нижні — 20.
8.	Абзацний виступ має бути однаковим і дорівнювати трьом ударам.
9.	Усі заголовки і виділення в тексті друкувати малими літерами, заголовки відокремлювати від тексту згори і знизу прогалинами в три інтервали.
10.	Посилання розміщуються в нижній частині сторінки, їх не переносять на наступну сторінку.
11.	У рукописі зазначають всі необхідні, на думку автора, виділення літер і частин тексту.
12.	Чітко визначають підпорядкованість заголовків і підзаголовків.
13.	Виправлення в рукописі дозволяються, але не більше п'яти на одній сторінці; вони можуть бути вдруковані або написані від руки чорним чорнилом; зайві літери або слова можна зчистити, заклеїти або зафарбувати.
14.	Сторінки рукопису послідовно нумеруються, починаючи з обкладинки і до останньої сторінки, в правому верхньому куті - простим олівцем; на титульному аркуші вказувати загальну кількість сторінок та ілюстрацій.
15.	Рукопис підписується автором (співавторами) або редакторові на титульному аркуші із зазначенням дати.
16.	Ілюстративні матеріали виконуються чітко, у форматі, що забезпечує розуміння всіх деталей при можливому зменшенні зображення.

Підготовлений для передачі до видавництва рукопис повинен відповідати певним вимогам, зумовленим процесом його подальшої підготовки до друку.

Значну частину наукових інформацій використовують для удосконалення управління процесом, підвищення ефективності діяльності підприємств, організацій та установ. Широко використовується така форма впровадження, як *доповіді, виступи, лекції* на наукових та практичних заходах.

10.4. Апробація, оприлюднення та впровадження результатів наукових досліджень

Апробація. Основними формами апробації наукових досліджень є обговорення їх на семінарах, конференціях, оприлюднення та експериментальне впровадження.

Колективне обговорення роботи звичайно проводиться в колективі, де виконувалась НДР – на засіданнях кафедри, лабораторій, відділу, науково-технічної ради залежно від особливостей теми (ступеня її новизни, складності, комплексності та значущості). До участі в обговоренні бажано залучати провідних

спеціалістів, які є знавцями у питаннях, що обговорюються.

Учасників обговорення потрібно попередньо ознайомити з планом, основними положеннями теми, висновками та рекомендаціями. Усне повідомлення без попереднього ознайомлення учасників обговорення з основними матеріалами є малоефективним.

Наукова дискусія є однією з найбільш ефективних форм колективного обговорення. *Дискусія* – це полеміка щодо суперечливого питання або неадекватності аргументів, невідповідності застосовуваних методів, наявності різноспрямованих гіпотез, недостатнього вивчення об'єкта тощо (рис. 10.9).



Рис. 10.9. Схема форм впровадження

Від учасників дискусії вимагаються активність, вміння бачити позитивні сторони праці, що обговорюються, чітко формулювати суть помилок і недоліків, вказувати можливі шляхи їх виправлення, толерантність у відстоюванні своєї позиції. Визначення у процесі дослідження понять, їх аналіз і узагальнення, мистецтво оперувати ними вимагають дискусії як засобу і способу наближення до об'єктивної істини.

Дискусія відіграє важливу роль у процесі пошуку і становлення наукового знання. Вона дозволяє збільшити питому частку нових суттєвих ознак досліджуваного об'єкта. Саме дискусія є найважливішою вимогою і характерною ознакою магістерського дипломного пошуку, бо сприяє критичному оцінюванню існуючих понять і положень, наявних висновків і отриманих результатів.

Конференції можуть проводитися на різних рівнях (вузівські або міжвузівські, міські, регіональні, всеукраїнські, міжнародні); з різним контингентом учасників (науковці, практики, представники громадськості, представники владних структур та інші); з різним змістом питань, що виносяться на обговорення (наукові, науково-практичні; практичні) тощо.

Студентські конференції. Залучення студента до участі у конференціях

дозволяє розвивати ініціативу, активність і самостійність та виховує відповідальність перед колективом. При їх проведенні студенти привчаються працювати над додатковою літературою, удосконалюють навички наочного викладення матеріалу, вміння грамотно та послідовно пояснити матеріал теми.

Оприлюднення результатів наукових досліджень може здійснюватись у формі публікацій статей у фахових виданнях, виступів на конференціях тощо. Досить поширеною формою оприлюднення результатів наукового дослідження є доповіді та повідомлення.

Повідомлення, виступ можуть бути обсягом на 4-6 сторінок. При підготовці наукової публікації, доповіді, виступу потрібно уникати:

- неточності і розпливчастості формулювання назви;
- невизначеності особистого внеску в дослідження;
- поверхового викладу змісту та результатів дослідження;
- дублювання змісту публікацій;
- досить короткого терміну оприлюднення результатів дисертації.

При цьому, тексти рефератів, виступів повинні відповідати темі і змісту науково-дослідної роботи.

Впровадження. Результативність дослідження значною мірою визначається ступенем реалізації його результатів, тобто впровадженнями. Впровадження завершених наукових досліджень – заключний етап НДР.

Впровадження – це передача замовнику НДР наукової продукції (звіту, інструкції, методики тощо) у зручній для реалізації формі, що забезпечує їх ефект. Необхідно відмітити, що НДР перетворюється у продукт лише з моменту її споживання замовником.

Основними результатами наукових досліджень є такі:

- теоретичні результати (визначення і уточнення термінології, виявлення властивостей об'єктів, що досліджувалися, закономірностей їх взаємодії з іншими явищами тощо);
- методологічні або методичні результати (розроблення методик обліку, аналізу, контролю, оцінки об'єктів, що досліджувались, а також методики з організації та управління тощо);
- прикладні (практичні) результати (застосування розроблених класифікацій, методик, алгоритмів тощо у процесі обліку, аналізу, контролю, оцінки, організації, управління діяльністю окремої організації, підприємства, групи підприємств, галузі тощо).

Основними рівнями впровадження результатів наукових досліджень є :

- *державний* (прийняття результату наукових досліджень державними органами влади – Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України тощо);
- *регіональний* (прийняття результату наукових досліджень регіональними структурами);
- *галузевий* (прийняття результату наукових досліджень галузевими структурами);
- *окреме підприємство* (впровадження результату у практику роботи конкретного підприємства);

– *навчальний процес* (використання результату наукових досліджень у навчальному процесі – при формуванні навчальних програм, планів, написанні лекцій, навчальних посібників, підручників тощо).

Після впровадження досягнень науки у виробництво складають пояснювальну записку, до якої додають акти впровадження. Впровадження результатів НДР фінансують організації, які його здійснюють.

Наукова діяльність має багатоаспектний характер, і її результати, як правило, можуть використовуватися у багатьох сферах економіки протягом тривалого часу.

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ З ТЕМИ 10



1. Форми впровадження результатів наукового дослідження.
2. Що таке наукова публікація: поняття, функції та основні види?
3. Правила оформлення публікацій та методичні прийоми.
4. Наукові видання: поняття, значення, завдання, види та функції.
5. Періодичні та неперіодичні видання: поняття та типи.
6. Назвати види довідкових, бібліографічних, оглядових видань.
7. До яких видів наукових видань відносяться журнали, бюлетені, вісники ?
8. До яких видів наукових видань відносяться книги, навчальні видання (підручники й навчальні посібники), брошури, листівки ?
9. До яких видів наукових видань відносяться енциклопедії, довідники, термінологічні та тлумачні словники ?
10. До яких видів наукових видань відносяться бібліографічні, реферативні, оглядові видання ?
11. Особливості методик і правила підготовки публікацій до видання.
12. Доповідь, види та вимоги до підготовки.
13. Наукова стаття: структурні елементи та вимоги до оформлення.
14. Тези наукової доповіді: алгоритм тези, правила їх написання.
15. Чого потрібно уникати при підготовці наукової публікації, доповіді, виступу ?

Список рекомендованих джерел

Нормативно правова: у кінці розділу [1-9].

Навчальна:

основна – [10, 13-19, 25];

додаткова – [27, 30-41, 43-48, 54, 57-58, 63, 65].

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУУ З КУРСУ ООНД

1. Наука – це: дати відповідь.
2. Наука як багатоаспектний феномен.
3. Сутність, мета та завдання науки.
4. Основні поняття науки.
5. Кінцевий результат науки, її основні продукти.
6. Елементи наукової обґрунтованості науки.
7. Наукова теорія, наукові закони і наукові факти.
8. Охарактеризуйте форми системи знань, принципи, постулати, правила, аксіоми.
9. Дайте визначення поняттям: “теорія”, “наукова ідея”, “принцип”, “категорія”, “методологія”, “гіпотеза”, “експеримент”.
10. Висловіть основні вимоги до гіпотези.
11. Які стадії проходить процес розвитку гіпотези?
12. Дати поняття наукової концепції, принципів, положення, фактів.
13. Визначити ціль, ознаки, характерні риси та функції науки.
14. Охарактеризуйте процес пізнання, основні елементи, складові та форми наукового знання.
15. Складові та елементи науки. Критерій Поппера.
16. Наукові дослідження: поняття, мета та завдання.
17. Формулювання теми дослідження.
18. Поняття «Предмет» і «Об’єкт» дослідження.
19. Суб’єкти наукової діяльності. Великі вчені.
20. Основні принципи, етапи та складові елементи наукової діяльності.
21. За якими ознаками класифікуються наукові дослідження?
22. Визначить форми науково-дослідної роботи.
23. Актуальність наукового дослідження.
24. Чим відрізняються теоретична новизна від практичної?
25. Дати визначення понять: ідея, гіпотеза, експеримент .
26. Основні результати наукових досліджень.
27. Що Ви розумієте під категорійним апаратом наукових досліджень?
28. Основні складові категоріального апарату наукових досліджень.
29. Що треба розуміти під науковою проблемою?
30. Емпіричний та теоретичний рівні дослідження, їх взаємодія.
31. Наукова інформація: поняття, види, ознаки та її роль у проведенні наукових досліджень.
32. Інформаційні джерела наукових досліджень, види інформації і процес її збору.
33. Які етапи накопичення наукової інформації?
34. Загальна схема збору та аналізу наукової інформації.
35. Джерела правової і наукової інформації. Етапи вивчення наукових джерел інформації.
36. Визначення яких основних термінів дається у ст. 1 Закону «Про інформацію».

37. Статистична інформація, чим вона відрізняється від масової інформації?
38. Науково-технічна інформація, інформаційні ресурси та інформаційний ринок.
39. Нормативно-правові основи та інформаційна база наукової діяльності.
40. Довідково-інформаційний фонд і довідково-пошуковий апарат.
41. Інформаційно-пошукова мова бібліотек УДК, ББК.
42. Види каталогів.
43. Техніка опрацювання інформації. Порядок роботи над текстом.
44. Які вимоги до використання цитат?
45. Бібліографічний опис літератури. Вимоги до оформлення.
46. Які методи використовуються при проведенні наукових досліджень?
47. Методологія та методи наукових досліджень, їх поняття.
48. Класифікація методів наукового дослідження.
49. Філософські методи, їх роль у науковому пізнанні.
50. Методи теоретичного та емпіричного дослідження.
51. Загальнонаукові методи та прийоми дослідження.
52. Охарактеризуйте загальні методи, методи окремих наук та загальнонаукові методи.
53. Які стадії та пізнавальні завдання емпіричних досліджень?
54. До яких методів відносяться: спостереження, порівняння, вимірювання, опис, експеримент?
55. Дати визначення понять: ідеалізація і формалізація, аналіз і синтез, індукція і дедукція.
56. Дати визначення понять: абстрагування, ідеалізація та узагальнення.
57. Дати визначення понять: аналогія, інтуїція і моделювання.
58. Системний підхід. Вірогідно-статистичні методи.
59. Дати визначення статистичної таблиці, статистичного графіка.
60. Основні правила побудови таблиць і графіків.
61. Етичні норми у навчанні. Чесність і доброчесність.
62. Ключові чесноти в освіті. Кодекс честі у навчанні.
63. Академічна доброчесність: сутність, значення.
64. Основні характеристики академічної доброчесності.
65. Чому академічна доброчесність має значення?
66. Як здійснюється дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти?
67. Етичні принципи академічної доброчесності.
68. Назвати основні поняття академічної доброчесності.
69. Дати визначення поняттям: списування бібліографія, цитування, перефраз.
70. Дати визначення поняттям: плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація.
71. Складові академічної доброчесності у ВНЗ.
72. Академічна доброчесність у письмових роботах.
73. Рух академічної доброчесності.
74. Види порушень академічної доброчесності.

75. Яким видом порушення є: обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання ?
76. Поняття академічної чесності і академічної нечесності.
77. Що є формою академічної нечесності ? Сутність плагіату.
78. Академічний плагіат, його різновиди.
79. Види і типи плагіату. Віруси академічного плагіату.
80. Назвати практичні поради щодо запобігання плагіату.
81. Назвати виключення, які не є плагіатом.
82. Поняття про цитування.
83. Поняття про посилання. Типи посилань.
84. Де розміщується внутрішньо текстове посилання ?
85. Як робиться підрядкове і поза текстове посилання ?
86. Як робити посилання на джерело і цитати?
87. ДСТУ – це скорочена назва документу. Якого ?
88. Яку інформацію бібліографічного опису характеризує ДСТУ 8302:2015?
89. Назвати важливі елементи у бібліографічному описі.
90. Як можна подати бібліографічний опис книг, електронних ресурсів?
91. Навчальний процес і науково-дослідна робота студентів.
92. Науково-дослідна робота студентів: поняття, головна мета, завдання і основні напрями.
93. Форми наукова діяльність студентів у вищій школі.
94. Як називають науково-дослідницькі роботи студентів у межах навчального процесу та поза навчальним процесом?
95. Що таке об'єкт, предмет та фактори наукового дослідження?
96. Основні елементи – напрями, завдання, форми організації НДРС.
97. Завдання, що виконуються в межах НавДРС та **НДРС**.
98. Які види навчально-дослідних робіт охоплює НавДРС ?
99. Визначить ці поняття: наукове мислення, плановість, динамічність, колективність, самоорганізація, критичність і самокритичність, діловитість, енергійність, практичність.
100. Яких правил доцільно дотримуватись у НІРС ?
101. Організаційні аспекти наукової діяльності студентів.
102. Основні принципи раціональної організації наукової діяльності студентів.
103. Схема форм організації навчально-дослідної роботи студентів.
104. Технологія наукового дослідження та методика його здійснення.
105. Технологічні цикли наукового дослідження студентів.
106. Форми організації навчально-дослідної роботи студентів.
107. Види письмових навчально-дослідних робіт і загальні вимоги до них.
108. Основні критерії і етапи виконання навчально-дослідних **робіт**.
109. Написання і оформлення різних видів навчально-дослідних робіт.
110. Есе : поняття, зміст, головна мета, місія та види.
111. Характерна особливість написання есе.
112. Підготовка індивідуального завдання як форми організації навчального процесу.
113. Які розділи повинні містити індивідуальні завдання ? Обсяг тексту.

114. Що розкриває вступ, анотація, основна частина, висновки, додатки індивідуального завдання ?
115. Оформлення формул, ілюстрацій, додатків та списку використаної літератури.
116. Реферат: сутність, значення, завдання.
117. Підготовка реферату. Зміст висновків і рекомендацій.
118. За яким нормативним документом необхідно оформлювати реферат ?
119. Тези на конференцію: сутність, значення, завдання.
120. Оформлення тез: правила підготовки, бібліографічні посилання, обсяг.
121. Схема форм організації та основні вимоги до навчально-дослідної роботи студентів.
122. Реферат, алгоритм його підготовки.
123. Види і склад рефератів, зміст структурних розділів.
124. Загальні вимоги до оформлення рефератів, їх обсяг.
125. Курсова (кваліфікаційна) робота: завдання, обсяг, етапи підготовки.
126. Зміст вступу, висновків та рекомендацій до курсових робіт.
127. Структура та алгоритм написання курсової роботи.
128. Основні вимоги до виконання курсової роботи.
129. Підготовка до захисту й захист курсових і кваліфікаційних робіт.
130. Що означає магістерська підготовка ?
131. Сутність магістерської роботи, її структура та обсяг.
132. Основне завдання магістерської роботи, її мета, назва, мова.
133. Вимоги щодо підготовки магістерських робіт: підбір і вивчення літератури.
134. Структура та обсяг магістерської роботи.
135. Процедура підготовки і захисту магістерської роботи.
136. Форми впровадження результатів наукового дослідження.
137. Що таке наукова публікація: поняття, функції та основні види?
138. Правила оформлення публікацій та методичні прийоми.
139. Наукові видання: поняття, значення, завдання, види та функції.
140. Періодичні та неперіодичні видання: поняття та типи.
141. Назвати види довідкових, бібліографічних, оглядових видань.
142. До яких видів наукових видань відносяться журнали, бюлетені, вісники ?
143. До яких видів наукових видань відносяться книги, навчальні видання (підручники й навчальні посібники), брошури, листівки ?
144. До яких видів наукових видань відносяться енциклопедії, довідники, термінологічні та тлумачні словники ?
145. До яких видів наукових видань відносяться бібліографічні, реферативні, оглядові видання ?
146. Особливості методик і правила підготовки публікацій до видання.
147. Доповідь, види та вимоги до підготовки.
148. Наукова стаття: структурні елементи та вимоги до оформлення.
149. Тези наукової доповіді: алгоритм тези, правила їх написання.
150. Чого потрібно уникати при підготовці наукової публікації, доповіді, виступу ?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові

1. Закон України «Про Освіту». Ст. 42 «Академічна доброчесність» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3792-12>.
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права». Ст. 50 «Порушення авторського права і суміжних прав» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
4. Закон України «Про туризм» Про туризм від 18.11.2003 № 1282-IV (у редакції від 15.01.2015 р.)
5. Закон України «Про стандартизацію» від 15.01.2015 № 124–VIII.
6. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Загальні положення та правила складання. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с. URL: <http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>.
7. ДСТУ 3008:2015 "Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлення".
8. ДСТУ 3017:2015. Національний стандарт України. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять.
9. ДСТУ 3582:2013. Національний стандарт України. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила.

Навчальна література

Основна:

10. Основи організації наукових досліджень в туризмознавстві: підручник / В. В. Тарасова, І. К. Нестерчук, І. М. Ковалевська, І.В. Мартинчук. Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2018. 454 с
11. Аймедов К. В. та ін.. Загальна педагогіка та історія педагогіки : підручник. К.: Слово, 2014. 352 с.
12. Антошкіна Л. І., Стеченко Д. М. Методологія економічних досліджень: підручник. К.: Знання, 2015. 311 с.
13. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
14. Гуторов О. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Харків : ХНАУ, 2017. 57 с.
15. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
16. Методологія та організація наукових досліджень: конспект з 9 лекцій / Н. Г. Ушакова, Л. О. Мельнік. Харк. держ. ун-т харч. та торг. Х. : ХДУХТ, 2010. 89 с.

17. Мокін, Б. І., Мокін О. Б.. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2014. – 180 с.
18. Носачова, Ю. В. Основи наукових досліджень: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 128 с.
19. Рассоха І. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» //Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2011. 76 с.
20. Тарасова В. В., Ковалевська І. М. Екологічна статистика : підручник з грифом МОНУ. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 392 с.
21. Тарасова В. В., Нестерчук І. К., Ковалевська І. М., Мартичук І. В. Стандартизація, сертифікація та ліцензування в туризмі: підручник. Житомир, 2017. 234 с.
22. Тринько Р. И., Тарасова. В. В. Математична статистика: навч. посіб. з грифом ГУВНЗ і МСГ СРСР. Львів, Світ, 1992. 264 с.
23. Що таке академічна доброчесність : презентація / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. URL: <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/infograf-SAUP.pdf>.
24. Що таке наука? / Електронний ресурс: <http://subject.com.ua/philosophy/philosophy/50.html>.
25. Юрченко С. О., Юрченко О. Є. Основи наукових досліджень : навч. посіб.. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 204 с.

Допоміжна

26. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: колективна монографія / заг. ред.: Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 170 с.
27. Американські ради оголошують про старт Проекту сприяння академічній доброчесності в Україні SAIUP. URL: <http://www.americancouncils.org.ua/uk/news/362/>.
28. Баєв В.В. Дидактичне забезпечення щодо самостійної роботи студентів з дисципліни «Основи наукових досліджень в сфері туризму» (для бакалаврів). Київ: МАУП, 2015. 31 с.
29. Географія туризму: Екологічний туризм / В. В. Тарасова, І. К. Нестерчук, І. М. Ковалевська, А. С. Осіпчук. Київ: Вид-во «SBA Print», 2021. 252 с.
30. Григор'єва М. В., Крикова О. І., Певко С. Г. Довідник з академічної доброчесності для школярів / за ред. О. О. Гужви. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 64 с. URL: <https://goo.gl/7iNLWr>.
31. Демківський А. В., Безус П. І. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. К. : Акад. муніцип. упр., 2012. 276 с.
32. Ковалевська І. М. Методи оцінки ризиків: метод. Посіб. на допомогу дипломнику. Житомир, ЖНАЕУ, 2011. 50 с.
33. Ковалевська І. М. Статистичні інструменти: метод. посіб. для самостійної роботи. Житомир, ЖНАЕУ, 2012. 35 с.

34. Ковалевська І. М. Статистичне спостереження: метод. посіб. для самостійної роботи. Житомир, ЖНАЕУ, 2012. 29 с.
35. Ковалевська І. М. Статистичне спостереження і формування інформаційної бази (на базі програми МО Excel): метод. посіб. на допомогу дипломнику. Житомир, ЖНАЕУ, 2011. 27 с.
36. Ковалевська І. М. Узагальнюючі статистичні показники: метод. посібник для самостійної роботи за комп'ютерними технологіями. Житомир, ЖНАЕУ, 2012. 25 с.
37. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. посіб. Полтава : Оріяна, 2012. 180 с.
38. Методичні вказівки для проведення практичних занять, з дисципліни ОНД / уклад. О. А. Дегтяр, М. М. Новікова. Харків ХНУМГ, 2015. 34 с.
39. Методичні вказівки до лабораторних занять з дисципліни «Основи наукових досліджень» (для студентів 4 курсу, напряму підготовки «Туризм») / уклад.: Т. М. Єфременко. Х.: ХНУМГ, 2014. 23 с.
40. Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни "Методологія та організація наукових досліджень" / укладач О. М. Коробочка. Дніпродзержинськ, ДДТУ, 2015. 63 с.
41. Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Методологія і організація наукових досліджень» для студентів спеціальностей – туризм / уклад. О. М. Радіонова. Харків : ХНУМГ, 2017. 27 с.
42. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Михайлов [та ін.]. Х. :ХДУХТ, 2014. 220 с.
43. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/recomendatsii.pdf>.
44. Методичні рекомендації до підготовки кваліфікаційних робіт другого (магістерського) рівня. / уклад. Павленчик Н. Ф., та ін. Львів, 2018. 44 с. URL : <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/16076>
45. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах : метод. рек. / автори-уклад. : О.Боженко, Ю. Корян, М. Федорець. Київ : УБА, 2016. 117 с.
46. Міжнародні стилі цитування та посилання в наукових роботах: метод. рек. / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець. Київ: УБА, 2016. Електрон. вид. 117 с.
47. Мокін, Б. І., Мокін О. Б.. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2014. – 180 с.
48. Навчально-метод. посіб. до організації самостійної роботи з дисципліни "Методологія та організація наукових досліджень" для студентів спеціальності «Туризмознавство» / укладач О. І. Дутчак. Івано-Франківськ: НАІР, 2013. 52 с.
49. Драб Н. Л. Ділове листування : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2018. 232 с.
50. Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ : методичні поради / автори-укладачі: Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова ; редколегія: В. С.

- Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016. Електрон. вид. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). 39 с. ISBN 978-966- 97569.
51. Немець К. А. Нові методологічні можливості дослідження суспільно-географічного процесу. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць, Вип. 17 (2). 2014. С. 7-10.
 52. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
 53. Піктограми. URL: <https://icons8.com>.
 54. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні / Srtenghtening Academic Integrity in Ukraine Project. URL: <https://saiup.org.ua>.
 55. Програмне забезпечення для перевірки наукових текстів на плагіат: інформаційний огляд / автори- укладачі: А. Р. Вергун, Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова ; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016.
 56. Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях. статтях тощо) (лист МОН від 15.08.2018 р.): <https://mon.gov.ua/storage/app/media/akredytatsiya/instruk-t-list/1-11-8681-vid-15082018-rekomendatsii-shchodo- zapobigannya-akademichnomu-plagiatu.pdf>.
 57. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.) <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>.
 58. Тарасова В. В. Методичні поради до написання і оформлення дисертації та автореферату дисертації: метод. посіб. Житомир, ЖНАЕУ, 2015. 70 с.
 59. Тарасова В. В. Нормативні документи з питань підготовки та оформлення дисертацій: збірник. Житомир, ЖНАЕУ, 2015. 195 с.
 60. Тарасова В. В., Данкевич Е. М., Ковалєвська І. М., Данкевич В. Е. Екологічне нормування: підручник. Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2017. 344 с.
 61. Тарасова В. В., Ковалєвська І. М. Геоекологічний ризик: курс лекцій. Житомир, ЖНАЕУ, 2011. 144с.
 62. Тарасова В. В., Ковалєвська І. М. Екологічна статистика: курс лекцій. Житомир, ЖНАЕУ, 2011. 142 с.
 63. Чикайло Ю. І. та ін. Методичні рекомендації для підготовки та захисту магістерських робіт студентів спеціальності 242 "Туризм" денної та заочної форм навчання. Львів : ЛДУФК, 2018. 38 с.
 64. Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Д.: РВВ ДНУ, 2014. 48 с.
 65. Шкіцька, І. Ю. Основи академічної доброчесності: навч.-метод. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 64 с.
 66. Юринєць В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 178 с.

Інтернет-ресурси:

67. Academic Integrity for students: online course / University of New Mexico. URL: <https://goo.gl/ap8BDZ>.
68. Сайт Міністерства освіти і науки України. Розділи Наукова діяльність та Інновації та трансфер технологій. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
69. Матеріали сайту Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>.
70. Законодавство України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
71. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
72. Закон України "Про освіту" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
73. Закон України "Про вищу освіту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
74. Закон України "Про інформацію" URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.